



**TURUN
YLIOPISTO**
Oikeustieteellinen
tiedekunta

Kunniaan liittyvän väkivallan arviointi tuomioistuimissa

OT00BG86-3001 Law and Inequality

OTM-Tutkielma

Laatija:

Sonia Palovaara

8.11.2025

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu

Turnitin Originality Check -järjestelmällä.

OTM-Tutkielma

Oppiaine: Law and Inequality

Tekijä: Sonia Palovaara

Otsikko: Kunniaan liittyvän väkivallan arviointi tuomioistuimissa

Ohjaaja: Daniela Alaattinoğlu

Sivumäärä: XIV + 80 sivua

Päivämäärä: 8.11.2025

Tässä tutkielmassa tarkastellaan kunniaan liittyvän väkivallan käsittelyä suomalaisissa tuomioistuimissa ja erityisesti sitä, miten tuomioistuimet ottavat huomioon kunniamotiivin ja miten se vaikuttaa rangaistuksen mittaamiseen. Tutkielmassa arvioidaan myös sitä, mitkä seikat voivat vaikuttaa kunniaan liittyvän väkivallan teon arviointiin tuomioistuimissa ja mitä seikkoja tulisi ottaa huomioon kunniamotiivin arvioinnissa. Kunniaan liittyvää väkivaltaa ei ole erikseen kriminalisoitu Suomessa, mutta rikoksen taustalla voi vaikuttaa kunniaan liittyvän väkivallan motiivi.

Tutkielma on rikoslainopillinen. Tutkielmassa analysoidaan tuomioistuimien ratkaisukäytäntöä ja jäsennetään vallitsevaa oikeustilaa kunniaan liittyvän väkivallan tapauksissa. Tutkielma on myös uhrisensitiivinen ja siinä on huomioitu paikoin kriminaalipoliittisia näkökulmia.

Tutkielman aineisto koostuu vuosilta 2015–2024 hovi- ja kärjäoikeuksien tuomioista, joiden taustalla havaittiin kunniaan liittyvän väkivallan motiivi. Muina oikeuslähteinä on hyödynnetty korkeimman oikeuden ratkaisukäytäntöä, kansallista ja kansainvälistä sääntelyä, oikeuskirjallisuutta, uhritutkimuksellista tutkimustietoa sekä muuta kirjallisuutta.

Aineiston perusteella tuomioistuimilla on haasteita kunniaan liittyvän väkivallan erityispiirteiden tunnistamisessa. Oikeuskäytäntö on vaihtelevaa. Paikoin kunniamotiiviin ei oteta kantaa tai sen vaikutus teon arviointiin on epäyhtenäinen. Pääosin kunniamotiivia on arvioitu liittyen teon suunnitelmallisuuteen tai tekijän ja uhrin lähisuhteeseen. Osassa tapauksia kunniamotiivi on nähty vaikuttimena, joka on rikoslain 6 luvun 4 §:n yleisperiaatteen perusteella rangaistusta ankaroitava.

Kunniamotiivin arvioimiseen tuomioistuimissa vaikuttaa muun muassa kunniamotiivin epäselvä oikeudellinen asema, viranomaisten varovaisuus, näytön arviointiin liittyvät ongelmat sekä yhteisöllinen kontrolli, joka vaikuttaa uhrien toimimiseen rikosprosessissa. Oikeuskäytännön yhtenäisyyden kannalta merkitystä on erityisesti ratkaisun perusteluilla, joissa voidaan yksilöidä ne olosuhteet, jotka osoittavat teon moitittavuutta. Huomioon otettavia seikkoja voisi olla esimerkiksi uhrin erityinen haavoittuvuus, itsemääräämisoikeuden loukkaukset, teon kollektiivinen luonne ja toistuvuus sekä kytkös syrjiviin sukupuolirooleihin. Näin teon konteksti voidaan tuoda näkyviin sortumatta haitallisiin kulttuuristaviin selitysmalleihin. Oikeustilaa selkeyttäisi korkeimman oikeuden ennakkoratkaisu. Kunniamotiivin johdonmukainen huomioiminen tuomioistuintasolla voisi parantaa ilmiöön puuttumista, uhrien yhdenvertaisuutta ja suojelutoimia.

Tutkielmassa on käytetty paikoittain apuna ChatGPT -tekoälytyökalua kielenhuoltoon ja rakenteen ideointiin Turun yliopiston ohjeita noudattaen.

Avainsanat: kunniaan liittyvä väkivalta, kunniamotiivi, rangaistuksen mittaaminen, oikeuskäytäntö, Istanbulin sopimus

Sisällys

Kunniaan liittyvän väkivallan arviointi tuomioistuimissa	I
Lähteet.....	V
Lyhenteet.....	XIV
1 Johdanto.....	1
1.1 Tutkimuksen tausta ja tarkoitus.....	1
1.2 Tutkielman rakenne, rajaukset, metodi ja lähteet	5
1.3 Kunniaan liittyvän väkivallan määrittelemisestä ja erityispiirteistä.....	8
2 Kunniaan liittyvän väkivallan oikeudellinen kehys	12
2.1 Kansainvälinen sääntely.....	12
2.1.1 Istanbulin sopimus	13
2.2 Kunniaan liittyvä väkivalta rikoslain tunnusmerkistöjen takana	19
2.3 Rangaistuksen mittaamisesta ja teon vaikuttamista	23
3 Tuomioistuinkäytännön analyysi kunniaan liittyvän väkivallan teoissa.....	31
3.1 Tutkielman oikeustapausaineistosta	31
3.2 Kunniaan liittyvän väkivallan tunnistaminen korkeimmassa oikeudessa.....	33
3.3 Kunniamotiivi hovioikeustasolla.....	40
3.4 Kunniamotiivi käräjäoikeuden ratkaisukäytännössä	49
3.4.1 Jopa saman tuomioistuimen sisällä vaihtelevaa ratkaisukäytäntöä	49
3.4.2 Väkivallan teon suorittaminen lankeaa perheen nuorimmalle	53
4 Kunniamotiivin tunnistaminen ja arvioiminen tuomioistuimissa	57
4.1 Keskeiset havainnot oikeuskäytännön nykytilasta.....	57
4.2 Miksi kunniamotiivin huomioiminen voi olla hankalaa tuomioistuimissa?.....	62
4.3 Kunniamotiivin johdonmukainen tunnistaminen yhdenvertaisuuden takaamiseksi.....	68
4.4 Tuomioistuinten velvollisuus ottaa huomioon kunniamotiivi rangaistusta ankaroittavana seikkana	69
4.5 Kunniamotiivi osana tuomioistuinten perustelovelvollisuutta	73
5 Lopuksi	76

Lähteet

Kirjallisuus

Aarnio, Aulis, Laintulkinnan teoria: yleisen oikeustieteen oppikirja, kustantaja Werner Söderström osakeyhtiö WSOY, 1989

Alaattinoğlu, Daniela – Niemi, Johanna, Sokea rikosoikeus ja feministinen kritiikki. teoksessa E. Yli-Hemminki, S. Melander, & K. Nuotio (toimittajat), Rikoksen ja rangaistuksen filosofia (s. 313–329), Gaudeamus 2022

Alaattinoğlu, Daniela, Hedersvåld? Rättsliga Konstruktioner av den andra i Finland och Turkiet (Honour Killing? Legal Constructions of the Other in Finland and Turkey), s.93-111, Tidskrift utgiven av Juridiska föreningen i Finland, 2016

Alasuutari, Pertti, Laadullinen tutkimus 2.0, Vastapaino 2011

Beuker, – Näsi, Suomalaiset väkivallan ja omaisuusrikosten kohteena 2023 – Kansallisen rikosuhritutkimuksen tuloksia, Helsingin yliopisto, Valtiotieteellinen tiedekunta, Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti, 2023

Burman, Monica, Blaming violent men – A challenge to the Swedish criminal law on provocation. *Women's Studies International Forum* 46, s. 88–95, 2014

Day, Aviah Sarah – Gill, A. K., Applying intersectionality to partnerships between women's organizations and the criminal justice system in relation to domestic violence. *British Journal of Criminology*, 60(4), s.830-850, 2020

Frände, Dan, ym. Keskeiset rikokset. 5., Uudistettu painos., Edita, 2023

Gill, Aisha K, Introduction: 'Honour' and 'Honour'-Based Violence: Challenging Common Assumptions, s.1-23, Teoksessa Gill, Aisha K. – Strange, Carolyn – Roberts, Karl, 'Honour' Killing and Violence. Theory, Policy and Practice. Palgrave Macmillan, 2014

Grans, Lisa, A Right Not to Be Left Alone – Utilising the Right to Private Life to Prevent Honour-Related Violence., *Nordic Journal of International Law = Acta Scandinavica Juris Gentium*, vol. 85, no. 3, s. 169–200, 2016

Grans Lisa, Prevention of honour-related violence through the lens of the right to physical and psychological integrity, Åbo Akademi University, 2018a

Grans, Lisa, The Istanbul Convention and the Positive Obligation to Prevent Violence, *Human Rights Law Review*, Volume 18, Issue 1, 3/2018, s. 133–155, 2018b

- Hannonen, Jani – Tatu Hyttinen, Ihmiskaupan uhrien rankaisemattomuusperiaate Suomen rikosoikeudessa, s. 11-31, Oikeus 1/ 2024
- Hansen, Saana – Sams, Anni – Jäppinen, Maija – Latvala, Johanna, Kunniakäsitykset ja väkivalta – selvitys kunniaan liittyvästä väkivallasta ja siihen puuttumisesta Suomessa. Ihmisoikeusliitto 2016
- Hirvonen, Ari, Mitkä metodit? Opas oikeustieteen metodologiaan. Yleisen oikeustieteen julkaisuja, s.20-25, Helsinki 2011
- Holm, Pia. Kunniaväkivallasta oikeudellisesta näkökulmasta s.135-147, teoksessa Tauro, Tanja – Van Dijken, Marjo (toim.), Kunnia konfliktina – Näkökulmia ilmiön tunnistamiseen ja ennaltaehkäisyyn, Amoral-hankkeen loppujulkaisu, Mannerheimin lastensuojeluliiton Uudenmaan piiri, Helsinki, 2009
- Holm, Hanna - Van Dijken, Marjo, s.163-164, Kunniaan liittyvä väkivalta ja sen ilmenemismuodot, teoksessa Tauro, Tanja – Van Dijken, Marjo (toim.), Kunnia konfliktina – Näkökulmia ilmiön tunnistamiseen ja ennaltaehkäisyyn, Amoral-hankkeen loppujulkaisu, Mannerheimin lastensuojeluliiton Uudenmaan piiri, Helsinki, 2009
- Hong, Tuuli, Kunniaan liittyvän väkivallan uhrin oikeudellinen asema, Turun yliopiston julkaisuja, 2020
- Hong, Tuuli, Valtion huolellisuusvelvoite kunniaan liittyvän väkivallan vastustamisessa, s. 305-323, teoksessa Niemi, Johanna – Kainulainen Heini – Honkatukia, Päivi (toim.), Sukupuolistunut väkivalta: Oikeudellinen ja sosiaalinen ongelma. Vastapaino 2017 (2017a)
- Hong, Tuuli, Yhteisö, kontrolli ja oikeuden konteksti – suojaako rikoslaki yhteisöllisen väkivallan uhria? Lakimies 3–4/2017 s. 362–386 (2017b)
- Idriss, Mohammad Mazher. “Not Domestic Violence or Cultural Tradition: Is Honour-Based Violence Distinct from Domestic Violence?” The Journal of Social Welfare & Family Law, vol. 39, no. 1, 2017, pp. 3–21, 2017
- Jokinen, Arto, Maskuliinisuus ja väkivalta, s.38-46, Teoksessa Niemi, Johanna – Kainulainen Heini – Honkatukia, Päivi (toim.), Sukupuolistunut väkivalta: Oikeudellinen ja sosiaalinen ongelma. Vastapaino 2017
- Kainulainen, Heini - Niemi, Johanna, Parisuhdeväkivallan tunnistaminen rikosoikeudellisessa järjestelmässä, s.138-155, Teoksessa Niemi, Johanna – Kainulainen Heini – Honkatukia, Päivi (toim.), Sukupuolistunut väkivalta: Oikeudellinen ja sosiaalinen ongelma. Vastapaino 2017

- Keskinen, Suvi, Troublesome Differences – Dealing with Gendered Violence, Ethnicity and “Race” in a Finnish Welfare State, *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention* s.153-172, 2011
- Keskinen, Suvi, Erojen näkökulma yllirajaisiin muuttoliikkeisiin ja sukupuolistuneeseen väkivaltaan, s.269-285, Teoksessa Niemi, Johanna – Kainulainen Heini – Honkatukia, Päivi (toim.), *Sukupuolistunut väkivalta: Oikeudellinen ja sosiaalinen ongelma*. Vastapaino 2017
- Lappi-Seppälä, Tapio, Rikosten seuraamukset. Werner Söderström lakitieto, 2000.
- Lappi-Seppälä, Tapio, ym. *Rikosoikeus*. Viides, Uudistettu painos., Alma Talent Oy, 2022
- Lidman, Satu, Väkivaltakulttuurin perintö: Sukupuoli, asenteet ja historia. Gaudeamus 2015
- Lidman, Satu – Hong, Tuuli; “Collective violence” and honour in Finland: a survey for professionals. *Journal of Aggression, Conflict and Peace Research*, 10 (4): s. 261–271, 1.11.2028
- Niemi, Johanna, *Rikosprosessi ja parisuhdeväkivalta*. Helsinki: WSOY, 2004
- Niemi, Johanna ym., *International Law and Violence Against Women: Europe and the Istanbul Convention*. 1st edition., vol. 1, Routledge, 2020
- Nissinen, Matti, Kenen tapa on oikeutta? Kulttuuri rikoksen motiivina, s. 108–113, *Lakimies* 1/2013
- Nousiainen, Kevät – Pentikäinen, Merja, Väkivallan vastaisen sopimuksen kivinen ratifiointi Suomessa, s.455-462 *Oikeus* 4/2013
- Nousiainen, Kevät – Pentikäinen, Merja, s. 51-67, Teoksessa Niemi, Johanna – Kainulainen Heini – Honkatukia, Päivi (toim.), *Sukupuolistunut väkivalta: Oikeudellinen ja sosiaalinen ongelma*. Vastapaino 2017
- Nuutila, Ari-Matti, Rikoslain yleinen osa, Lakimiesliiton kustannus, Gummerus, Helsinki 1997
- Matikkala, Jussi, Rikosoikeudellinen seuraamusjärjestelmä. (Toinen, Uudistettu ja Ajantasaistettu painos), Edita, 2021.
- Melander, Sakari, Yhdenvertaisuus rikosoikeudessa, *Oikeus* 2011 (40); 2: 175–198
- Melander, Sakari, Rikosvastuun yleiset edellytykset, *Tietosanoma*, 2016.
- Peutere, Laura: Rasistinen motiivi rangaistuksen koventamisperusteena. Tutkimus Helsingissä vuonna 2008 poliisin tietoon tulleista rikosepäilyistä. *Oikeus* 4/2010, s.350-368

- Reddy, Rupa, Domestic Violence or Cultural Tradition? Approaches to 'Honour Killing' as Species and Subspecies in English Legal Practice, s. 27-45, Teoksessa Gill, Aisha K. – Strange, Carolyn – Roberts, Karl, 'Honour' Killing and Violence. Theory, Policy and Practice. Palgrave Macmillan, 2014
- Ritakari-Rautio, Laura, Monikulttuuristuva rikosoikeus ja kulttuurinen puolustus, Lakimies 3–4/2017 s. 409–430
- Ronkainen, Suvi, Mitä väkivalta on?, s. 19-35 Teoksessa Niemi, Johanna – Kainulainen Heini – Honkatukia, Päivi (toim.), Sukupuolistunut väkivalta: Oikeudellinen ja sosiaalinen ongelma. Vastapaino 2017
- Saarinen, Ville A, Kaksinkertaisen kvalifioinnin kiellon vaikutus rangaistuksen määräämiseen, Edilex, Nro 2021/56, 25468, Julkaistu 30.12.2021
- Siddiqui, Hannana, Chapter 13: There is no "honour" in domestic violence, only shame! Women's struggles against 'honour' crimes in the UK, s. 263-281, Teoksessa: Welchman, L., Hossain, S., & Siddiqui, H., "Honour": Crimes, Paradigms & Violence Against Women. Bloomsbury Publishing Plc 2005
- Siltala, Raimo, Oikeustieteen tieteenteoria. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja, A-sarja N:o 234, 2003
- Tapani, Jussi – Tolvanen, Matti – Hyttinen, Tatu, *Rikosoikeuden yleinen osa : vastuuoppi*. 3., Uudistettu painos., Alma Talent Oy, 2019.
- Tapani, Jussi – Tolvanen, Matti – Kemppinen, Heikki, Rikosoikeus : rangaistuksen määrääminen ja täytäntöönpano. 4., Uudistettu painos., Alma Talent, 2022.
- Tikkala, Niko, Rikoslain tulkinnasta I: Edellyttääkö henkirikoksen valmistelu surmaamistavan valitsemista? (KKO 2017:52), Edilex 2017/41 , Referee-artikkeli, 13.10.2017
- Tikkala, Niko, Rikoslain tulkinnasta II: Kunniaan liittyvän väkivallan eskaloituminen "kunniamurhaksi" (KKO 2017:52), Edilex 2018/32, Referee-artikkeli, 8.10.2018
- Tolvanen, Matti, KKO 2011:102. Rangaistuksen mittaaminen seksuaalirikoksessa – teon vai tekijän teon jälkeisen toiminnan arvottamista? Oikeustapauskommentti. s. 606–613, Lakimies 4/2012
- Törmä, Sinikka, Lähisuhdeväkivalta romaninaisen elämässä, s.286-304, Teoksessa Niemi, Johanna – Kainulainen Heini – Honkatukia, Päivi (toim.), Sukupuolistunut väkivalta: Oikeudellinen ja sosiaalinen ongelma. Vastapaino 2017
- Virolainen, Jyrki – Martikainen, Petri, Tuomion perustelevinen, Talentum 2010

Virallislähteet

Kansainväliset virallislähteet

Council of Europe: Explanatory Report: CETS 210 Violence against women and domestic violence, Council of Europe Treaty Series No. 210, 2011

Council of Europe: Ensuring the non-discriminatory implementation of measures against women and domestic violence: article 4, paragraph 3, of the Istanbul Convention, Lorena Sosa - Ruth M. Mestre i Mestre, 2022

European Union Agency for Fundamental Rights : Eu-LGBTI, II Survey "A long way to go for LGBTI equality." European Union Agency for Fundamental Rights (2020).

Group of Experts on Action against Violence against Women and Domestic Violence (GREVIO): Baseline evaluation report, Council of Europe 2.9.2019

Group of Experts on Action against Violence against Women and Domestic Violence(GREVIO): Building trust by delivering support, protection and justice, First thematic evaluation report: FINLAND, Council of Europe, 3.12.2024

UN Committee on the Elimination of Discrimination Against Women (CEDAW-komitea): General Recommendation No. 19: Violence against women, 1992

UN Committee on the Elimination of Discrimination Against Women (CEDAW-komitea), Access to Justice – Concept Note for Half Day General Discussion, 53rd session, 2013

UN Committee on the Elimination of Discrimination Against Women (CEDAW-komitea), Concluding observations on the eighth periodic report of Finland, CEDAW/C/FIN/CO/8, 1.11.2022

Kotimaiset virallislähteet

Oikeusministeriö: Naisiin kohdistuvan väkivallan torjuntaohjelman loppuraportti 2020-2023 (OM), Ruuskanen Elina, Oikeusministeriön julkaisuja 2023:9, 27.03.2023

Oikeusministeriö: Selvitys henkisen väkivallan rangaistavuudesta ja vainoamisen oikeuskäytännöstä Suomessa(OM), Tolvanen, Matti – Silvennoinen, Elisa, Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2023:20, 04.05.2023

Oikeusministeriön tiedote 14.2.2025, Ministeri Meri: Kunniaan liittyvä väkivalta ei kuulu suomalaiseen yhteiskuntaan

<https://oikeusministerio.fi/-/ministeri-meri-kunniaan-liittyva-vakivalta-ei-kuulu-suomalaiseen-yhteiskuntaan-1> (Luettu 10.4.2025)

Sosiaali- ja terveysministeriön raporteja ja muistioita: Tavoitteena naisiin kohdistuvasta väkivallasta ja perheväkivallasta vapaa Suomi: Naisiin kohdistuvan väkivallan vähentämisen ohjelmasta Istanbulin sopimuksen toimeenpanoon (STM), Törmä, Sinikka - Pentikäinen, Merja, Helsinki, 26.5.2016

Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja: Istanbulin sopimuksen toimeenpanosuunnitelma vuosille 2022–2025, 7:2022

Tilastokeskus 2004: Väkivalta ja parisuhde: Nuorten naisten kokeman parisuhdeväkivallan määrittely surveytutkimuksessa, Piispa, Minna

Tilastokeskuksen loppuraportti: Sukupuolistunut väkivalta ja lähisuhdeväkivalta Suomessa 2021, Attila, Keski-Petäjä, Pietiläinen, Lipasti, Saari ja Haapakangas, 2023

Tilastokeskus 20.12.2024: Yhteisöllinen väkivalta, Attila, H

Tilastokeskuksen tiedote 13.6.2025: Viranomaisien tietoon tuli 13 000 pari- ja lähisuhdeväkivaltarikosta vuonna 2024

<https://stat.fi/julkaisu/cm1hhoykp7ool07vxxviu7oxl> (Luettu 25.8.2025)

Ulkoasiainministeriö 2013. Naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta tehdyn Euroopan neuvoston yleissopimuksen voimaansaattamista valmistelleen työryhmän mietintö.

Vahva ja välittävä Suomi – Pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelma 20.6.2023

Lainvalmisteluasiakirjat

HE 94/1993 vp, Hallituksen esitys Eduskunnalle rikoslainsäädännön kokonaisuudistuksen toisen vaiheen käsittäviksi rikoslain ja eräiden muiden lakien muutoksiksi

HE 44/2002 vp, Hallituksen esitys Eduskunnalle rikosoikeuden yleisiä oppeja koskevan lainsäädännön uudistamiseksi

HE 78/2010 vp, Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi rikoslain 21 luvun 16 §:n muuttamisesta

HE 19/2013 vp, Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi rikoslain, pakkokeinolain 10 luvun 7 §:n ja poliisilain 5 luvun 9 §:n muuttamisesta

HE 155/2014 vp, Hallituksen esitys eduskunnalle naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta tehdyn Euroopan neuvoston yleissopimuksen hyväksymisestä sekä laeiksi yleissopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta, rikoslain 1 luvun 11 §:n muuttamisesta ja ulkomaalaislain 54 §:n muuttamisesta

HE 7/2021 vp, Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi rikoslain muuttamisesta

HE 65/2024 vp, Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi rikoslain 25 luvun 3 §:n muuttamisesta

HE 69/2024 vp, Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi rikoslain muuttamisesta ja siihen liittyviksi laeiksi

HE 219/2024 vp, Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi rikoslain 6 ja 17 luvun muuttamisesta

HE 7/2021 vp LaV 29.10.2021 Asiantuntijalausunto apulaisprofessori Tatu Hyttinen

HE 7/2021 vp LaV 29.10.2021 Asiantuntijalausunto Helsingin hovioikeus

HE 7/2021 vp LaV 29.10.2021 Asiantuntijalausunto professori Matti Tolvanen

HE 7/2021 vp LaV 29.10.2021 Asiantuntijalausunto professori Sakari Melander

Oikeustapaukset

Korkein oikeus

KKO 2011:102

KKO 2017:52

KKO 2020:20

KKO 2020:88

KKO 2021:5

KKO 2021:20

KKO 2021:54

KKO 2022:73

Hovioikeudet

Helsingin HO 16 /103932

Helsingin HO 21/130841

Helsingin HO 23/121357

Turun HO 24/139701

Vaasan HO 22/121718

Vaasan HO 23/1037

Käräjäoikeudet

Helsingin käräjäoikeuden tuomio 15/127949

Helsingin käräjäoikeuden tuomio 19/141530

Helsingin käräjäoikeuden tuomio 19/143407

Helsingin käräjäoikeuden tuomio 20/146218

Helsingin käräjäoikeuden tuomio 20/106661

Helsingin käräjäoikeuden tuomio 21/117370

Helsingin käräjäoikeuden tuomio 23/119789

Helsingin käräjäoikeuden tuomio 23/120776

Helsingin käräjäoikeuden tuomio 24/136731

Vantaan käräjäoikeuden tuomio 18/150654

Itä-Uudenmaan käräjäoikeuden tuomio 24/955

Vaasan käräjäoikeuden tuomio 18/150654

Pirkanmaan käräjäoikeuden tuomio 19/135650

Länsi-Uudenmaan käräjäoikeuden tuomio 21/139308

Länsi-Uudenmaan käräjäoikeuden tuomio 22/115596

Satakunnan käräjäoikeuden tuomio 21/131512

Kymenlaakson käräjäoikeuden tuomio 23/103225

Keski-Suomen käräjäoikeuden tuomio 23/143533

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin

EIT Opuz v Turkki 9.6.2009

EIT N v. Ruotsi 20.10.2010

Talpis v. Italy 2017

Bălșan v. Romania 2017

Gaidukevich v. Georgia 2023

X v. Greece 2024

I.C. v. Moldova 2025

Medialähteet

Karjalainen, Jonna – Stolzmann, Jessica, Pelon perinteet, Yle 3.2.2025

<https://yle.fi/a/74-20140324> (luettu 24.4.2025)

Sipilä, Jarkko, Presidentti Niinistö käytti pitkästä aikaa armahdusoikeuttaan: Armahti hätävarjeluna miestänselkään puukottaneen naisen vankilasta, MTV Uutiset 12.2.2021

<https://www.mtvuutiset.fi/artikkeli/presidentti-niinisto-kaytti-pitkasta-aikaa-armahdusoikeuttaan-armahti-hatavarjeluna-miestaan-selkaan-puukottaneen-naisen-vankilasta/8063456#gs.tbhz7y> (Luettu 17.7.2025)

Teittinen, Paavo, Armon saanut, Kuukausiliite, Helsingin sanomat 5.4.2025

<https://www.hs.fi/kuukausiliite/art-2000011062735.html> (Luettu 4.7.2025).

Internetlähteet

Council of Europe: Action against violence against women and domestic violence, country monitoring work

<https://www.coe.int/en/web/istanbul-convention/country-monitoring-work>
(luettu 6.11.2025)

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL): Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöt ja väkivalta: <https://thl.fi/aiheet/vakivalta/eri-ryhmat-ja-vakivalta/sukupuoli-ja-seksuaalivahemmistot-ja-vakivalta> (luettu 22.4.2025)

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL): Kunniaan liittyvä väkivalta:

<https://thl.fi/aiheet/vakivalta/vakivallan-muodot/kunniaan-liittyva-vakivalta>
(luettu 15.4.2025)

Tietosuoja- ja tietosuojavaltuutetun toimisto: Tieteellinen tutkimus ja tietosuojaja

tietosuoja.fi/tieteellinen-tutkimus (luettu 27.1.2025)

Yhdenvertaisuusvaltuutettu: Suomi alisuoriutujasta suunnannäyttäjäksi? Naisten oikeuksissa parannettavaa erityisesti väkivallan vastaisissa toimissa (YVV), Rantala, Marjo, Blogikirjoitus 25.11.2022

<https://yhdenvertaisuusvaltuutettu.fi/-/suomi-alisuoriutujasta-suunnannayttajaksi> (luettu 24.5.2025)

Lyhenteet

CEDAW	Kaikkinaisen naisten syrjinnän poistamista koskeva yleissopimus tai komitea
EIT	Euroopan ihmisoikeustuomioistuin
EIS	Euroopan ihmisoikeussopimus
EU	Euroopan unioni
GREVIO	Naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan torjunnan asiantuntijaryhmä
HE	Hallituksen esitys
HO	Hovioikeus
KKO	Korkein oikeus
KÄO	Käräjäoikeus
NKV	Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan torjumisesta 2024/1385
OM	Oikeusministeriö
PL	Perustuslaki
RL	Rikoslaki
ROL	Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa
STM	Sosiaali- ja terveysministeriö
THL	Terveyden ja hyvinvoinnin laitos
YK	Yhdistyneet kansakunnat
YVV	Yhdenvertaisuusvaltuutettu

1 Johdanto

1.1 Tutkimuksen tausta ja tarkoitus

Yksi oikeusjärjestelmän tehtävistä on turvata yhdenvertaisesti yksilöitä väkivallalta. On kuitenkin olemassa väkivallan muotoja, jotka eivät asetu rikosoikeudellisen tarkastelun tavanomaisiin kehyksiin ja jotka näin ollen jäävät usein tunnistamatta. Tutkielman aiheena olevassa kunniaan liittyvässä väkivallassa yksilön oikeusturva voi jäädä suomalaisen oikeusjärjestelmän ulottumattomiin, koska se ei vastaa valtaväestön väkivaltakäsitystä.

Kunniaan liittyvä väkivalta on osa sukupuolistunutta väkivaltaa.¹ Kyse ei ole vain yksittäisiin ihmisiin kohdistuvasta väkivallasta, vaan kyseessä on yhteiskunnallinen ilmiö, joka osaltaan heijastaa ja ylläpitää perinteisiä valtarakenteita.² Valtarakenteet vaikuttavat taustalla yhteiskunnan toiminnoissa, poliittisessa päätöksenteossa, mediassa, oikeuskäytännössä sekä ihmisten välisissä vuorovaikutussuhteissa. Kaikki sukupuolet kohtaavat yhteiskunnassa sukupuolistunutta väkivaltaa, mutta väkivalta on osin luonteeltaan erilaista.³ Väkivaltaa on tärkeä tutkia, jotta haitallisia rakenteita voidaan muuttaa yhdenvertaisempaan suuntaan.⁴

Vuoden 2023 kansallisen rikosuhritutkimuksen mukaan ihmiset kokevat väkivaltaa tuntemattomien tai puolittutujen toimesta suunnilleen yhtä paljon, mutta naisiin kohdistuu huomattavasti enemmän lähisuhdeväkivaltaa. Naisiin kohdistuva väkivalta on monimuotoista, esimerkiksi läimäisyjä, lyöntejä, liikkumisen rajoittamista ja tönimistä sekä seksuaalista väkivaltaa. Miehet taas kohtaavat enemmän vakavaa fyysistä väkivaltaa kuten törkeitä väkivaltarikoksia tai henkirikoksia.⁵ Etenkin naisiin kohdistuva väkivalta on usein toistuvaa, jossa on sekä henkistä että fyysistä väkivaltaa ja se liittyy yleensä naisten kontrolloimistarkoitukseen.⁶ Miehiin kohdistuva sukupuolistunut väkivalta voi liittyä

¹ Hansen – Sams – Jäppinen – Latvala 2016, s.16. Tutkimuksessa käytetään termiä sukupuolistunut väkivalta sukupuolittuneen väkivallan sijaan, koska sitä käytetään kuvaamaan väkivallan nivoutumista sukupuoleen monitasoisesti. Termiä on käytetty esimerkiksi Ihmisoikeusliitto 2016; Tilastokeskus 2023; Niemi – Kainulainen - Honkatukia 2017

² Gill 2014, s.3, Reddy 2014, s. 28-30

³ Niemi – Kainulainen – Honkatukia 2017, s.12-13

⁴ Tässä tutkimuksessa ”väkivallan sukupuolittuneisuudella” viitataan pääasiasa yhteiskunnassa perinteisesti vaikuttaviin miehiä ja naisia koskeviin sosiaalisiin rooleihin, joiden mukaista käytöstä yksilöltä saatetaan odottaa. Nämä sukupuoliroolit vaikuttavat jokaisen ihmisen elämässä tiedostetusti tai tiedostamatta, riippumatta sukupuoli-identiteetistä.

⁵ Beuker – Näsi 2024, s.16

⁶ Tilastokeskuksen loppuraportti 2021, s.10

sukupuolen sisäisiin valtasuhteisiin ja hierarkioihin.⁷ Euroopan unionin perusoikeusviraston LHBTI-kyselytutkimuksen vuodelta 2020 mukaan Suomessa sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöön kuuluvista viidesosa oli kokenut fyysistä tai seksuaalista väkivaltaa.⁸ Väkivallan tekijöitä ovat useimmiten miehet.⁹ Vuonna 2024 maahanmuuttajataustaiset naiset olivat lähisuhdeväkivallan uhreissa noin 2,3-kertaisesti yliedustettuina koko väestöön nähden.¹⁰ Tilastokeskuksen vuoden 2021 tutkimuksen mukaan miltei joka kymmenes oli havainnut tai kokenut kunniaan liittyvää väkivaltaa. Sen kokeminen oli yleisintä ulkomaalaistaustaisten keskuudessa, mutta ilmiö ei rajoitu vain heihin.¹¹

Vaikka sukupuolistunut väkivalta on kytkeytynyt sukupuoleen, sen ilmenemismuodot, vaikutukset ja uhrien haavoittuvuus vaihtelevat riippuen muista taustatekijöistä, kuten iästä, uskonnosta, etnisyydestä, luokasta, seksuaalisesta suuntautumisesta tai oikeudellisesta asemasta.¹² Väkivallan kokemiseen ja sen seurauksiin vaikuttavat myös erilaiset syrjinnän muodot sekä yhteiskunnan valtarakenteet.¹³ Kunniaan liittyvässä väkivallassa usein nämä erilaiset valtarakenteet risteävät, koska väkivalta kohdistuu yleensä jo haavoittuvassa asemassa oleviin henkilöihin, kuten maahanmuuttajataustaisiin naisiin ja tyttöihin.

Ihmisoikeusliitto on määritellyt kunniaan liittyvän väkivallan väkivallaksi, jolla ”pyritään suojaamaan tai palauttamaan perheen, suvun tai yhteisön kunniaa tai mainetta. Tekojen taustalla on epäily siitä, että rankaistu henkilö ei ole noudattanut tai aio noudattaa sukupuoleen ja seksuaalisuuteen liittyviä käyttäytymissääntöjä.”¹⁴ Kunniaan liittyvää väkivaltaa esiintyy usein yhteisöissä, joissa väkivallan motiivi liittyy sukupuolirooleihin kytkeytyviin kunniakäsitteisiin. Väkivallantekijä saattaa pitää toimintaansa oikeutettuna tai kokea sen ainoana vaihtoehtonaan, jos näitä kunniakäsitteitä on loukattu.¹⁵ Kunniaan liittyvä väkivalta on osa suomalaista yhteiskuntaa, eikä se ole sidoksissa tiettyihin ryhmiin, yhteisöihin, maihin, kulttuureihin tai uskontoihin. Kunniaan liittyvän väkivallan juuret ovat monisyisiä, ja yhteisöjen sisäiset

⁷ Miesten kokema väkivalta voi joskus jäädä piiloon sukupuolistereotyyppien vuoksi, jotka korostavat sitä, että miehen tulisi sietää väkivaltaa ks. Jokinen 2017, s.38-46

⁸ THL: Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöt ja väkivalta, (luettu 22.4.2025), ks. tutkimuksesta EU LGBTI survey II, 2020

⁹ Tilastokeskuksen loppuraportti 2021

¹⁰ Tilastokeskuksen tiedote 13.6.2025

¹¹ Tilastokeskus 20.12.2024, s. 1. On kuitenkin huomioitava, että väestötutkimuksella ei aina pystytä saamaan todellista tietoa ilmiöistä, jotka koskettavat erityisesti niitä ihmisiä, jotka eri syistä voivat olla viranomaistiedon saavuttamattomissa (s.5)

¹² Council of Europe 2022, s.12-13

¹³ *ibid*, s.5

¹⁴ Hansen – Sams – Jäppinen – Latvala 2016, s.18

¹⁵ *ibid*, s.13-15; Lidman 2015, s. 201-205, 312

näkemykset kunniakäsitteistä vaihtelevat eivätkä kaikki tietyn ryhmän jäsenet hyväksy väkivaltaa.¹⁶ Terveystieteiden tutkimuskeskuksen (THL) mukaan kunniaan liittyvä väkivalta kohdistuu useimmiten tyttöihin ja naisiin, sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin, nuoriin ja uskontokunnista ja avioliitoista eroon pyrkiviin. Myös poikiin ja miehiin voi kohdistua kunniaan liittyvää väkivaltaa, mikäli he toimivat kunniakäsitteiden vastaisesti tai yhteisö painostaa heitä ylläpitämään kunniaa käyttämällä väkivaltaa.¹⁷ Kunniaan liittyvää väkivaltaa ilmenee sekä henkisenä, fyysisenä, seksuaalisena, hengellisenä ja taloudellisena väkivaltana.¹⁸

Aihe on ajankohtainen, sillä nykyisen, vuonna 2023 laaditun pääministeri Petteri Orpon hallitusohjelman mukaan tavoitteena on tunnistaa ja torjua sekä lisätä tietoisuutta kunniaan liittyvästä väkivallasta sekä kiristää siihen liittyviä rangaistuksia.¹⁹ Lisäksi aikaisempi Sanna Marinin hallitus toteutti torjuntaohjelman naisiin kohdistuvan väkivallan vähentämiseksi vuosina 2020–2023, jossa erityisenä painopisteenä oli kouluttaa viranomaisia kunniaan liittyvästä väkivallasta.²⁰ Oikeusministeriön tiedotteen 14.2.2025 mukaan oikeusministeriössä on tällä hetkellä käynnissä toimenpiteitä kunniaan liittyvään väkivaltaan liittyen, muun muassa tietoisuuden lisääminen ilmiöstä ja oikeussuojakeinoista sekä rangaistusten kiristäminen.²¹

Kunniaan liittyvä väkivalta ei ole erillinen rikostunnusmerkistö Suomessa. Kunniaan liittyvä motiivi voi kuitenkin olla monien rikosnimikkeiden taustalla. Kirjoitusvuonna 2025 voimaan tulleet lakimuutokset kriminalisoivat pakkoavioliiton sekä naisten sukuelinten silpomisen, joiden taustalla on usein kunniamotiivi.²² Lisäksi oikeustieteilijät ovat ehdottaneet esimerkiksi pakottavan kontrollin²³ tai itsemääräämisoikeuden rajoittamisen kriminalisoimista²⁴, mikä voisi soveltua myös kunniaan liittyvän väkivallan tapauksissa.

Ihmisoikeusliiton vuonna 2016 tekemän selvityksen mukaan kunniaan liittyvää väkivaltaa on Suomessa tutkittu vain vähän.²⁵ Huomionarvoista on se, että oikeustieteellistä tutkimusta

¹⁶ Hansen – Sams – Jäppinen – Latvala 2016, s.12; Lidman 2015, s. 194, 312;

¹⁷ THL: Kunniaan liittyvä väkivalta (luettu 15.4.2025)

¹⁸ HE 69/2024 kohta 2.1.1.

¹⁹ Pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelma 20.6.2023, kohta 10.3.

²⁰ OM: Naisiin kohdistuvan väkivallan torjuntaohjelman loppuraportti 2020-2023

²¹ Oikeusministeriön tiedote 14.2.2025

²² Lakimuutosten lisäksi kunniaan liittyvä väkivalta on ollut ajankohtainen puheenaihe yhteiskunnassa ja mediassa, sillä kunniaan liittyväksi väkivallaksi tunnistetut tapaukset ovat lisääntyneet. Esimerkiksi vuonna 2024 Suomessa tehtiin julkisella paikalla ainakin kaksi henkirikosta, joiden taustalla epäiltiin kunniamotiivia, YLE: Pelon perinteet (luettu 24.4.2025)

²³ Tolvanen ja Silvennoinen Oikeusministeriön selvityksessä henkisen väkivallan rangaistavuudesta ja vainoamisen oikeuskäytännöstä Suomessa 2023

²⁴ Hong 2017b ja Hong 2020

²⁵ Hansen – Sams – Jäppinen – Latvala 2016, s.29

aiheesta ei ole juurikaan. Vuonna 2018 Lisa Grans teki ensimmäisen oikeustieteellisen väitöskirjan aiheesta Suomessa. Väitöskirjassa hän käsitteli kunniaan liittyvää väkivaltaa kansainvälisten ihmisoikeussopimusten huolellisuusvelvoitteen näkökulmasta. Vuonna 2020 Tuuli Hong julkaisi väitöskirjan kunniaan liittyvästä väkivallasta erityisesti yhteisöllisestä näkökulmasta ja Suomen rikoslain näkökulmasta. Pakkoavioliittoja ja naisten silpomista on tutkittu hieman enemmän, mutta muuten kunniaan liittyvä väkivalta on Suomen rikosoikeudessa vielä suhteellisen tuntematon aihe. Lisäksi aiheesta on tehty jonkin verran yksittäisiä artikkeleita ja oikeustieteellisiä pro gradu -tutkielmia.²⁶ Esimerkiksi Karena Eerikäisen rikosoikeudellinen pro gradu -tutkielma vuodelta 2023 ”Kunniaan liittyvä väkivalta kriminaalipoliittisena haasteena” on oikeusvertaileva tutkimus Ruotsin ja Suomen oikeusjärjestelmien välillä ja kunniaan liittyvän väkivallan sääntelyvaihtoehdoista *de lege ferenda*.

Edellä todetusti kunniaan liittyvää väkivaltaa ei ole vielä tarkasteltu tuomioistuimien näkökulmasta. On epäselvää, missä määrin tuomioistuimet tunnistavat kunniamotiivia ja huomioidaanko se systemaattisesti ratkaisukäytännössä esimerkiksi rangaistuksen mittaamisessa. Näin ollen tutkielmassa on tarpeen selvittää vallitsevaa oikeuskäytäntöä kunniaan liittyvän väkivallan tapauksissa. Tutkielman uutuusarvona on erityisesti tutkia oikeuskäytännön nykytilaa ja tuottaa lainsoveltajalle suosituksia siitä, miten kunniaan liittyvän väkivallan motiivi tulisi ottaa huomioon osana tekojen rikosoikeudellista arviointia. Tutkielma on tärkeä erityisesti, sillä kriminaalipoliitikassa on tällä hetkellä keskustelua kunniaan liittyvästä väkivallasta ja siihen liittyvien tekojen rangaistusten korottamisesta.

Tutkielman tutkimuskysymykset ja niitä tarkentavat alakysymykset ovat:

1. Miten tuomioistuimet ottavat huomioon ratkaisukäytännössään kunniaan liittyvän väkivallan?
 - 1.1 Mitkä seikat tähän voivat vaikuttaa?
2. Miten kunniamotiivia tulisi arvioida tuomioistuimissa?
 - 2.2. Miten kunniamotiivin tulisi vaikuttaa erityisesti rangaistuksen mittaamiseen?

²⁶ Oikeustieteellisiä kunniaan liittyviä pro gradu -tutkielmia ei ole julkaistu julkiseksi yhtäkään vuoteen 2025 mennessä, joten niihin ei pystytty tutustumaan juurikaan tätä tutkielmaa tehtäessä.

1.2 Tutkielman rakenne, rajaukset, metodi ja lähteet

Tutkielma rakentuu siten, että toisessa pääluvussa taustoitetaan kunniaan liittyvän väkivallan oikeudellista kehystä kansainvälisesti ja Suomen rikosoikeuden näkökulmasta. Luvussa peilataan johdannossa esiteltyjä kunniaan liittyvän väkivallan erityispiirteitä nykyiseen rikoslakiin ja perehdytään rangaistuksen mittaamiseen. Kolmannessa luvussa analysoidaan tuomioistuinkäytäntöä kunniaan liittyvässä väkivallassa tuomioista koostuvan aineiston avulla. Neljännessä pääluvussa kootaan kolmannessa luvussa tehdyt havainnot siitä, miten kunniaan liittyvä väkivalta on vaikuttanut tekojen rikosoikeudelliseen arviointiin sekä pureudutaan huomattuihin ongelmiin. Lisäksi esitetään suosituksia siitä, miten tuomioistuinten tulisi arvioida tekoa, joka on tehty kunniamotiivista. Viimeisessä pääluvussa tuodaan ilmi tutkielmassa havaitut johtopäätökset ja mahdolliset suositukset.

Tutkielman tutkimusmetodi on lainoppi. Lainoppi eli oikeusdogmatiikka tutkii voimassa olevaa oikeutta tai tuomioistuinkäytäntöä, jolloin tutkielmassa tarkastellaan voimassa olevien oikeusnormien eli oikeussääntöjen ja periaatteiden kautta tutkimuskysymyksiä.²⁷ Tarkemmin tutkielmassa hyödynnettävä lainopillinen metodi on rikoslainoppi, jossa tulkitaan nimenomaan rikosoikeudellista sääntelyä. Normatiivisen rikoslainopin yhtenä tarkoituksena on helpottaa rikoslain normeja käytäntöön soveltavien toimintaa.²⁸ Tämän tutkielman tavoitteena onkin lainopin avulla systematisoida ja tulkita tutkimuskysymyksien kannalta olennaisia rikosoikeudellisia oikeussääntöjä, periaatteita ja oikeuskäytäntöä sekä tuottaa tulkintakannanottoja.²⁹ Analysoimalla nykyistä oikeuskäytäntöä lainopin avulla voidaan jäsentää vallitsevaa oikeustilaa kunniaan liittyvän väkivallan tapauksissa ja esittää varteenotettavia lainsoveltamissuosituksia tuomioistuimille nykyisen lainsäädännön puitteissa.

Tutkielman tutkimuskysymyksiä lähestytään puhtaan oikeudellisen näkökulman ohella peilaten sitä yhteiskunnalliseen tilaan, jossa oikeusnormeja sovelletaan. Tutkielmassa on siis huomioitu paikoin kriminaalipoliittisia näkökohtia. Kriminaalipoliittisesti orientoitunut lainoppi pyrkii vahvistamaan rikosoikeusjärjestelmän johdonmukaisuutta jäsentämällä kriminaalipolitiikan tavoitteet rikosoikeuden yleisiin periaatteisiin, käsitteisiin ja systematiikkaan.³⁰ Erityisesti tavoitteena on kehittää uusia punnintamalleja nykyisessä rikosoikeudellisessa kehyksessä, jotka

²⁷ Aarnio 1989, s.56-58; Siltala 2003, s.326-330; Hirvonen 2011, s.20-25

²⁸ Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s.13

²⁹ Aarnio 1989, s.56-58; Siltala 2003, s.326-330; Hirvonen 2011, s.20-25

³⁰ Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s.20

huomioivat kriminaalipoliittisia tavoitteita, kuten lainsäätäjän tavoitteen tunnistaa ja ehkäistä kunniaan liittyvä väkivaltaa entistä kattavammin. Tutkielmassa painotetaan myös uhrisensitiivistä näkökulmaa, joka tarkoittaa sitä, että lähtökohdaksi otetaan uhrien oikeussuojan toteutuminen mahdollisimman kattavasti. Tutkielmassa tunnistetaan esimerkiksi se, että yhteiskunnan eri syrjinnän muodot ja valtasuhteet voivat vaikuttaa uhrien haavoittuvaisuuteen sekä väkivallan kokemiseen ja sen seurauksiin.³¹

Vaikka tärkeässä osassa kunniaan liittyvän väkivallan tunnistamista ja siihen puuttumista on kaikkien viranomaisten, kuten myös sosiaaliviranomaisten toiminta, tutkielman tarkastelu rajataan oikeusnormien systematisoinnin lisäksi lähinnä tuomioistuinkäsittelyyn. Korkein oikeus on vuoteen 2025 mennessä antanut tiedettävästi kaksi ennakkoratkaisua, joiden taustalla on kunniaan liittyvää väkivaltaa. Kummassakaan ratkaisussa korkein oikeus ei kuitenkaan ottanut kantaa kunniaan liittyvään väkivaltaan.

Jotta saataisiin käsitys siitä, miten tuomioistuimet arvioivat kunniaan liittyvän väkivallan tekoja sekä voitaisiin vastata tutkimuskysymyksiin, tutkimusta varten on kerätty asiakirja-aineisto ratkaisuista Suomen hovioikeuksista ja käräjäoikeuksista. Hovioikeuksista saatu tuomioiden määrä on verrattain vähäinen, jonka vuoksi tutkielmassa on tärkeää analysoida myös käräjäoikeustason tuomioita, jotta voidaan selvittää nykyisen oikeuskäytännön tilaa ja sitä, miten tuomioistuimet ymmärtävät kunniaan liittyvän väkivallan. Asiakirja-aineisto kerättiin pyytämällä Oikeusrekisterikeskukselta tuomioiden diaarinumerot tutkimuksen kannalta relevanttien hakusanojen avulla vuosilta 2015–2024, jonka jälkeen salaamattomat tuomiot pyydettiin suoraan tuomioistuimista tutkimuslupien avulla. Diaarinumerot pyydettiin RL 21 luvun henkeen ja terveyteen kohdistuvista tahallisista rikoksista (pois lukien naisten sukuelinten silvonta) ja 25 luvun vapautteen kohdistuvista rikoksista laitton uhkaus, pakottaminen, vapaudenriisto sekä vainoaminen hakusanoilla “kunnia, kunniaväkivalta, kunniaan liittyvä väkivalta, kunniakäsitys, kunnia-ajattelu, kunniamotiivi, kunniaan liittyvä motiivi, kulttuuri, kunniakysymyksiin liittyvä väkivalta, yhteisöllinen väkivalta, häpeäväkivalta, hiusten leikkaaminen tai perinne”, joiden tarkoituksena oli löytää kunniaan liittyvää väkivaltaa koskevia tapauksia. Tietopyyntö tuomioille perustuu tietosuojalain 4 § 3 kohtaan. Tuomiot pyydettiin salaamattomina, sillä osa tutkimuksen kannalta relevantista

³¹ Council of Europe 2022, s.11-18, 43- 44; Keskinen 2011, s.164-167

tiedosta koskien kunniamotiivia on voinut olla julkisuuslain nojalla salassapidettävää. Tutkimusluvut salassapitositoumuksineen lähetettiin tuomioistuimille 3.3.2025.

Tutkimuksessa on noudatettu tietosuojasäännöksiä ja huomioitu se, että rikostuomioita ja rikkomuksia koskevat henkilötiedot ovat tietosuojalain mukaan korotetun suojausvaatimuksen piirissä. Tutkimuksen tekemisessä on noudatettu tietosuojavaltuutetun toimiston ohjeita henkilötietojen käsittelyä koskien.³² Salassapidettävää tietoa on tutkimuksessa käsitelty vain tutkimuksen käyttötarkoitusta varten eli tarpeeton osa aineistoista hävitettiin heti, kun se ei ollut enää tarpeellista tutkimuksen tekemistä varten. Tutkimusaineistoa on käsitelty erityisen huolellisesti ja tietoturvallisesti säilyttämällä sitä vain yhdellä päätelaitteella, mihin kellään muulla ei ole pääsyä. Lisäksi salassapidettävää tietoa ei käsitelty tiloissa, joissa olisi ollut läsnä muita henkilöitä. Aineisto hävitettiin käyttämällä siihen tarkoitettua ohjelmaa, joka ylikirjoittaa ja tuhoaa aineiston niin, että sitä ei voida enää palauttaa. Aineisto anonymisoitiin mahdollisimman aikaisessa vaiheessa. Tutkielmassa ei julkaista sellaisia tietoja, joiden perusteella yksittäinen henkilö olisi tunnistettavissa. Yliopiston suositusten mukaisesti opintotutkintoihin kuuluviin oppinnäytetöihin ei yleensä vaadita erillistä eettistä arviota, joten sellaista ei ohjaajan ohjauksesta laadittu. Ohjaajalta saatiin kuitenkin eettiset suositukset tutkimusta varten. Tutkielmassa on käytetty paikoittain apuna ChatGPT -tekoälytyökalua kielenhuoltoon ja rakenteen ideointiin Turun yliopiston ohjeita noudattaen.

Asiakirja-aineistoa tutkittiin kvalitatiivisella menetelmällä. Kvalitatiivisessa analyysissä tavoitteena on ymmärtää ja tulkita tiettyä ilmiötä kokonaisvaltaisesti.³³ Erityisesti lainopillisessa tutkimuksessa tämä tarkoittaa sitä, että arvioidaan laadullisesti tuomioiden perusteluja ja niissä tehtyjä oikeudellisia tulkintoja, eikä pyritä esimerkiksi mittaamaan tietyn oikeudellisen tulkinnan tai kunniamotiivin esiintymistä numeerisesti. Kvalitatiivinen lähestymistapa on perusteltu, jotta voidaan vastata tutkimuskysymyksiin, joiden tarkoituksena on tutkia miten tuomioistuimet ovat arvioineet kunniaan liittyvän väkivallan tapauksia ja mitä seikkoja pidetään oikeudellisesti relevantteina. Kolmannen luvun alussa kerrotaan tarkemmin, miten oikeuskäytännön aineistoanalyysi on toteutettu tässä tutkielmassa.

Tutkielmassa keskeisenä analyysin kohteena aineiston lisäksi ovat voimassa olevat oikeusnormit, joista keskeisimpiä ovat Suomen rikoslaki ja Euroopan neuvoston yleissopimus naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta (Sops

³² Tietosuojavaltuutetun toimisto: Tieteellinen tutkimus ja tietosuojaja (luettu 27.1.2025)

³³ Alasuutari 2011, luku 2

53/2015, myöhemmin Istanbulin sopimus). Tutkielman tärkeinä lähteinä on hyödynnetty lisäksi lainvalmisteluasiakirjoja, kansallista sekä kansainvälistä relevanttia oikeuskirjallisuutta, uhritutkimuksellista tutkimustietoa sekä muuta yhteiskunnallista kirjallisuutta.

Erityisen tärkeä oikeusnormi tutkimuskysymysten kannalta on rikoslain 6 luvun 4 §, joka on rangaistuksen mittaamista sääntelevä yleisperiaate. Yleisperiaatteen mukaan rangaistus on mitattava niin, että se on oikeudenmukaisessa suhteessa rikoksen vahingollisuuteen ja vaarallisuuteen, teon vaikuttimiin sekä rikoksesta ilmenevään muuhun tekijän syyllisyyteen. Periaatteen tasolla tämä tarkoittaa, että tuomareilla on rangaistusta määrittäessään velvollisuus ottaa huomioon myös tekoon liittyneet vaikuttimet, eli motiivi. Tutkielmassa onkin tärkeää tarkastella rikoslain yleisessä osassa säänneltyjä rangaistuksen mittaamiseen³⁴ vaikuttavia sääntöjä. Myös rikoslain erityinen osa on tarkastelussa tarpeellisin osin.

1.3 Kunniaan liittyvän väkivallan määrittelemisestä ja erityispiirteistä

Kunniaan liittyvä väkivalta on globaali ilmiö, eikä se ole sidoksissa kulttuuriin tai uskontoon. Sen sijaan, kunniaan liittyvä väkivalta johtuu käytänteistä, rakenteista ja uskomuksista, jotka ovat ihmisoikeuksien vastaisia ja tukevat erityisesti naisiin kohdistuvaa väkivaltaa.³⁵

Kunniaan liittyvää väkivaltaa koskevaa keskustelua Suomessa on ajoittain varjostanut rasismi ja haitalliset yleistyksen. Ilmiö yhdistetään yleensä kategorisoidusti ulkomaalaistaustaisten vieraaseen kulttuuriin tai uskontoon.³⁶ Tosiasiassa niillä ei ole suoraa yhteyttä kunniakäsitteeseen, vaan kunniaan liittyvää väkivaltaa esiintyy monissa erilaisissa yhteisöissä Suomessa.³⁷ Tällainen haitallinen puhe, jossa väkivalta selitetään pelkästään haitallisilla kollektiivisilla kulttuureilla tai valtaväestön väkivalta selitetään pelkästään yksilöihin liittyvillä syillä, ylläpidetään vastakkainasettelua erilaisten ryhmien välillä. Sen seurauksena väkivallan ymmärtämisessä sivuutetaan väkivaltaan vaikuttavat rakenteelliset tekijät, kuten sosiaaliset, poliittiset ja taloudelliset syyt tai henkilöiden eroavat kokemukset.³⁸ Toinen yleinen tapa puhua kunniaan liittyvästä väkivallasta on universalistinen puhe, joka on juurtunut vahvasti hyvinvointivaltion ideologiaan kuten sukupuolineutraaliin lainsäädäntöön, mutta voi estää

³⁴ HE 44/2002 mukaan rangaistuksen mittaamisella tarkoitetaan kaikkia päätöksiä, jotka koskevat rangaistuksen ankaruuden määrittämistä, kuten määrällisiä ratkaisuja tai valintaa eri rangaistuslajin välillä.

³⁵ Lidman 2015, s. 194

³⁶ Keskinen 2017, s.272; Lidman 2015, s.186–187,191

³⁷ *ibid*, s.272; *ibid*, s. 200-202

³⁸ Keskinen 2011, s.157-161. Myös viranomaiset saattavat käyttää eri kulttuuria syynä olla ryhtymättä toimiin sukupuolistunutta väkivaltaa vastaan erilaisissa yhteisöissä, koska se nähdään yhteisön "yksityisenä" asiana (s.160).

puuttumisen väkivallan eri muotoihin. Erityisesti viranomaiset Suomessa korostavat samanlaista palvelua kaikille asiakkaille sukupuolesta, etnisestä ja uskonnollisesta taustasta riippumatta.³⁹ Vaikka tarkoitusperä on hyvä, siinäkin sivuutetaan tärkeät väkivaltaan vaikuttavat tekijät ja ihmisten kokemukset kuten uusi ympäristö, kielimuurit, suomalaisen hyvinvointijärjestelmän tuntemattomuus tai rasismien kokemukset.⁴⁰

Myös tutkimuskentällä on paljon erimielisyyksiä oikeista termeistä, määritelmistä ja tavoista lähestyä kunniaan liittyvää väkivaltaa. Kun myös vähemmistöryhmissä esiintyviä negatiivisia ilmiöitä käsitellään, on riskinä kielteisten mielikuvien voimistuminen.⁴¹ Sen vuoksi voi olla haastavaa käsitellä yhteisöjen sisäistä dynamiikkaa. Sensitiivinen käsittely on tärkeää, jotta väkivallan uhrin uskaltavat hakea apua ja heidät otetaan vakavasti. Tutkimuksessa tulee ottaa huomioon se, että yhteisöt koostuvat erilaisista todellisuuksista, alaryhmien, sukujen ja perheiden muodostamasta kirjosta, joissa kunniakäsitteet voivat vaihdella.⁴² Rikosoikeuden kannalta on kuitenkin tyypillistä, että erilaisia ilmiöitä tarkastellaan piirteitä yhteen niputtavasti rikoslain yleisestäävyyden takia. Rikosoikeuden periaatteilla pyritään varmistamaan yksilöiden yhdenvertaisuus. Toisaalta feministinen tutkimus on myös kritisoinut sitä, että rikosoikeudessa asianosaisten välisiin valtasuhteisiin ei kiinnitetä huomiota, jolloin näennäisesti yhdenvertainen rikosoikeus johtaa todellisuudessa epätasa-arvoiseen tulkintaan.⁴³ Suomalaisen oikeusjärjestelmän haasteena on se, että ”neutraali” oikeusjärjestelmä muuttuu hampaattomaksi sen vuoksi, että väkivallan eri alalajien erityispiirteitä ei tunnusteta.⁴⁴ Tämä on kuitenkin edellytys väkivallan ehkäisemiselle ja puuttumiselle myös jälkikäteisten oikeussuojakeinojen kautta.⁴⁵ Sen vuoksi tässä luvussa pyritään taustoittamaan kunniaan liittyvän väkivallan erityispiirteitä, joita peilataan myöhemmin tutkielmassa rikosoikeudelliseen arvioon.

Vaikka Suomessa kunniaan liittyvästä väkivallasta käytetään erilaisia termejä, kuten kunniaiväkivalta, kunniaikysymyksiin liittyvä väkivalta, yhteisöllinen väkivalta ja

³⁹ Keskinen 2011, s.161-164

⁴⁰ Keskinen 2017, s.272

⁴¹ Törmä 2017, s.299

⁴² *ibid.*, s.300

⁴³ Alaattinoğlu – Niemi 2022. s.316 ja 327

⁴⁴ Hong 2017b, s.385; Lidman 2015, s. 20, 204-205, 328

⁴⁵ Hong 2017a, s.321; Lidman 2015, s.20, 311, 328; Nousiainen – Pentikäinen 2017, s.66-67

häpeäväkivalta, tässä tutkimuksessa käytetään pääasiassa termiä kunniaan liittyvä väkivalta, sillä tämä termi on suhteellisen vakiintunut virallisasiakirjoissa.⁴⁶

Perinteisesti lähisuhdeväkivalta on nähty vallankäytön välineenä, jolla pyritään hallitsemaan toista.⁴⁷ Usein lähisuhdeväkivalta- ja henkirikostapauksissa motiiviksi on myös esitetty yksilön loukattuun ”kunniaan” liittyvää ajattelua, joka kietoutuu tekijän mustasukkaisuuteen tai kontrolloinnin tarpeeseen.⁴⁸ Näin ollen muun lähisuhdeväkivallan motiiveissa voi olla yhtymäkohtia kunniaan liittyvän väkivallan kanssa. Vaikka myös kunniaan liittyvä väkivalta ilmenee usein perheen tai suvun piirissä, pelkät lähisuhde- tai perheväkivallan käsitteet eivät kuitenkaan riitä kuvaamaan kunniaan liittyvää väkivaltaa, sillä taustalla vaikuttavat motiivit ja yllykkeet ovat luonteeltaan kollektiivisia ja usein erilaisia, kuten seuraavaksi tarkemmin havaitaan.⁴⁹ Toisaalta tulee varoa sitä, ettei kunniaan liittyvää väkivaltaa rikosprosessissa kategorisoida erilliseksi ongelmaksi sukupuolistuneesta väkivallasta, koska se heikentää sukupuolistuneen väkivallan tunnistamista systemaattiseksi ongelmaksi yhteiskunnassa.⁵⁰ Myöskään kaikissa kunniakäsitystä noudattavissa yhteisöissä tapahtuneissa lähisuhdeväkivaltatapauksissa, ei ole kyse kunniaan liittyvästä väkivallasta.⁵¹

Kunniaan liittyvän väkivallan teon taustalla vaikuttaa ajatus siitä, että yksilön toiminnasta aiheutunut häpeä yhteisön tai perheen kunniaa, on poistettava väkivallalla. Tällainen väkivalta ei näyttäydy rikoksena, vaan kurinpidollisena keinona alleviivata kaikille hyväksyttävän ja kielletyn käytöksen rajat.⁵² Keskeisen dynamiikan kunniaan liittyvässä väkivallassa muodostaakin sosiaalinen kontrolli, joiden ylläpitoon kaikkien sukupuolten edustajat osallistuvat.⁵³ Ilmiön ja konfliktien taustalla on usein myös ristiriita yhteisön sisäisten normien noudattamisen ja ympäröivän yhteiskunnan normien välillä.⁵⁴

Monissa yhteisöissä vallitsevat tiukat seksuaalinormit voivat herkästi synnyttää ristiriitoja erityisesti tilanteissa, joissa naisen katsotaan ylittäneen hyväksytyt seksuaalisen käytöksen

⁴⁶ esimerkiksi HE 69/2024. Joskus kunniaan liittyväksi väkivallaksi luokitellaan myös entisaikojen aatelisten kaksintaistelut, verikostot, häpeärangaistukset sekä monet muut julkisella tai yksityisellä paikalla tapahtuvat väkivallan teot (Lidman 2015, s.198). Tämä tutkielma on kuitenkin rajattu keskittymään väkivaltaan, jossa teon motiivi liittyy sukupuolittuneisiin siveyskäsitteisiin linkittyvään kontrolliin ja kunniakäsityksen rikkomiseen.

⁴⁷ Piispa 2004 s.46; Ronkainen 2017, s.33

⁴⁸ Alaattinoğlu 2016,s.46

⁴⁹ Hansen – Sams – Jäppinen – Latvala 2016 s.154

⁵⁰ Alaattinoğlu 2016, s.104-105. Ks sukupuolittuneen väkivallan muodoista Ronkainen, 2017, s.23-35

⁵¹ Lidman 2015, s.194; Hans – Sams – Jäppinen – Latvala 2016, s.71

⁵² Siddiqui 2005, s.263-264; Iddris 2017, s.15

⁵³ Lidman 2015, s.185

⁵⁴ *ibid*, s.316

rajat, kuten ryhtymällä esiaviolliseen tai avioliiton ulkopuoliseen suhteeseen. Kiellettyinä voidaan nähdä myös pukeutuminen, kumppanin itsenäinen valitseminen tai raskaaksi tuleminen. Jo pelkkä epäily siveettömyydestä voi joidenkin silmissä tuoda häpeää koko perheelle. Kuitenkin kaikkia koskevat säännöt oletetun sukupuolensa mukaisesta käytöksestä. Naisilta odotetaan siveyttä ja tottelevaisuutta, kun taas miehen rooliin voi sisältyä velvollisuus puolustaa perheen kunniaa äärimmillään väkivallan avulla naisia tai muita miehiä kohtaan. Samalla miehiltä ei sallita esimerkiksi heikkoutta tai seksuaalivähemmistöön kuulumista.⁵⁵ Kaikki yhteisön jäsenet, eivät kuitenkaan pidä väkivaltaa hyväksyttynä keinona ylläpitää kuria, vaan kyse voi olla väkivallan tekijöiden keinoista selittää väkivallantekojaan.⁵⁶

Kunniaan liittyvän väkivallanteon tekee usein yhteisön tai perheen miespuolinen jäsen, kuten isä, aviomies, veli tai setä.⁵⁷ Usein teko voidaan suunnitella yhdessä sukulaisten tai yhteisön kesken.⁵⁸ Vaikka tyyppillisenä tekemuotoina mielletään usein näkyvät pahoinpitelyt tai ”kunniamurhat”, suurin osa kunniaan liittyvästä väkivallasta on henkistä, kuten erityisesti tyttöjen sosiaalisten suhteiden, puhelimen käytön, liikkumisen ja pukeutumisen rajoittamista tai alistamista, eristämistä, nöyryyttämistä, uhkailua sekä seksuaalisuuden kontrollia.⁵⁹ Erityisesti kontrolloimiseen ja sääntöjen ylläpitämiseen voivat usein osallistua myös yhteisön naiset, jotta he voisivat estää perheen kunnian tahrautumisen.⁶⁰ Kunnia-ajattelu voi siirtyä sukupolvelta toiselle, kun vanhemmat jatkavat opittuja käytäntöjä.⁶¹ Lisäksi uhrin voivat joskus sietää itseensä kohdistuvaa väkivaltaa perinteiden takia tai harjoittaa itsekontrollia välttääkseen mahdollisia seuraamuksia.⁶² Kunniaan liittyvä väkivalta on erityisen haitallista uhrille myös sen vuoksi, että uhri voi tilanteessa jäädä yksin, mikäli väkivaltaa uhria kohtaan hyväksytään omassa elinympäristössä tai avun hakeminen nähdään yhteisön normeja loukkaavana. Valinta avun hakemiseksi voi johtaa suurempaan väkivallan uhkaan tai siihen, että uhri eristetään perheestä tai suvusta tai joutuu lähtemään omasta tutusta elinympäristöstä tai yhteisöstä.⁶³

⁵⁵ Hans – Sams – Jäppinen – Latvala 2016, s. 47-29, 57-60, 157

⁵⁶ Hansen – Sams – Jäppinen – Latvala 2016, s.13

⁵⁷ Lidman 2015, 198; Hans – Sams – Jäppinen – Latvala 2016, s. 70

⁵⁸ Hans – Sams – Jäppinen – Latvala 2016, s.47; Gill 2016, s.6

⁵⁹ Kunniaan liittyvän väkivallan ilmenemismuodoista erityisesti ks Hansen – Sams – Jäppinen – Latvala 2016, s.39, 51-90

⁶⁰ Holm - Van Dijken 2009, s.163-164, Gill 2014, s.6-7

⁶¹ Idriss 2017, s.5

⁶² Hong 2017b, s.368

⁶³ Hansen – Sams – Jäppinen – Latvala 2016, s.76; Idriss 2017 s.17

2 Kunniaan liittyvän väkivallan oikeudellinen kehys

2.1 Kansainvälinen sääntely

Vuonna 1979 Yhdistyneissä kansakunnissa (YK) hyväksyttiin Kaikkinaisen naisten syrjinnän poistamista koskeva yleissopimus, niin kutsuttu CEDAW-sopimus (SopS 67–68/1986). Sopimus ratifioitiin Suomessa vuonna 1986. Vuonna 1992 CEDAW-sopimusta valvomaan perustettu CEDAW-komitea vahvisti, että sopimuksen syrjinnän määritelmä kattaa myös sukupuolittuneen väkivallan, joka kumpuaa ”perinteisistä asenteista”, missä nainen voidaan nähdä alisteisena miehille tai niin, että heillä on stereotyyppiset roolit, joihin voi liittyä väkivaltaa tai pakottamista kuten perheväkivaltaa, pahoinpitelyitä, pakkoavioliittoja, myötäjaiskuolemia, happohyökkäyksiä tai naisten ympärileikkauksia.⁶⁴ Tämän voidaan nähdä myös kattavan kunniaan liittyvän väkivallan.

Euroopan neuvoston yleissopimus ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi (Euroopan ihmisoikeussopimus, Sops 18-19/1990, myöhemmin EIS tai Euroopan ihmisoikeussopimus) turvaa sopimuksessa määriteltyjen oikeuksien nauttimisen ilman minkäänlaista syrjintää.⁶⁵ Vaikka ihmisoikeussopimuksessa ei ole erillistä kieltoa naisiin kohdistuvaan väkivaltaan liittyen, Euroopan ihmisoikeustuomioistuin (EIT) on oikeuskäytännössään todennut, että naisiin kohdistuva väkivalta, myös lähisuhteessa, voi loukata Euroopan ihmisoikeussopimusta.⁶⁶ Kunniaan liittyvän väkivallan osalta merkittävä ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisu oli *N v. Ruotsi* (EIT 20.10.2010, nro 23505/09), jossa EIT katsoi, että Ruotsi oli rikkonut 3 artiklan kidutuksen kieltoa, koska turvapaikan hakijan palauttaminen olisi johtanut siihen, että hän on vaarassa joutua kotimaassaan kunniaan liittyvän väkivallan uhriksi. Nähdäkseni tämä ratkaisu osoittaa, että myös Suomen viranomaisten ja tuomioistuinten tulisi tunnistaa väkivallan eri muodot kuten kunniaan liittyvä väkivalta.

⁶⁴ CEDAW-komitea 1992, CEDAW-komitean tehtävänä on myös antaa suosituksia ja raportoida sopimusvaltojen tilanteista määräaikaisraporteilla. CEDAW-komitea on kiinnittänyt 1990-luvulta asti huomiota Suomessa naisiin kohdistuvaan väkivallan yleisyyteen ja kehottanut Suomea useasti pyrkimään sukupuolineutraaliuden sijasta sukupuolensensitiiviseen lainsäädäntöön, joka ottaisi paremmin huomioon naisiin kohdistuvan väkivallan rakenteellisena ongelmana. Lisäksi komitea on kiinnittänyt huomiota tuomareiden, syyttäjien ja poliisien osaamisen tasoon ja koulutustarpeeseen naisiin kohdistuvaan väkivaltaan liittyen. (YVV-blogikirjoitus Rantala 2022 (luettu 24.5.2025))

⁶⁵ Euroopan ihmisoikeussopimuksen 14 artikla

⁶⁶ EIT totesi ratkaisussaan *Opuz v. Turkki* (EIT 9.6.2009, nro 33401/02) ensi kertaa, että valtion passiivisuus lähisuuhdeväkivallan tapauksessa oli myös EIS artiklan 14 vastaista sukupuoleen perustuvaa syrjintää sekä rikkoi sopimuksen 2 ja 3 artikloita. Ratkaisu vahvisti valtion positiivisen velvoitteen ehkäistä, tutkia, rangaista ja hyvittää sukupuolistunutta väkivaltaa, josta se on ollut tietoinen. Tämä merkittävä tapaus on luonut perustaa myös Istanbulin sopimuksella säädetylle huolellisuusvelvoitteelle.

Euroopan unionin 14.5.2024 antama Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan torjumisesta 2024/1385 (NKV-direktiivi) yhtenäistää sukupuolistuneen väkivallan sääntelyä Euroopan unionissa. Direktiivi velvoittaa valtioita kriminalisoimaan muun muassa naisten sukuelinten silpomisen, pakkoavioliiton, verkkovainoamisen ja -häirinnän sekä ottamaan huomioon erinäiset raskauttavat seikat nimenomaan näiden kriminalisointien kohdalla. Raskauttavista seikoista yksi on se, että ”rikoksen tarkoituksena on ollut säilyttää tai palauttaa henkilön, perheen, yhteisön tai muun vastaavan ryhmän niin sanottu ”kunnia”.”⁶⁷ NKV-Direktiivin velvoitteet tulee saattaa voimaan viimeistään 14.6.2027. Tällä hetkellä ei ole tiedossa, miten direktiivin velvoitteet tullaan täyttämään Suomessa. Vaikka direktiivi ei velvoita jäsenvaltioita säätämään kunniamotiivia yleiseksi koventamisperusteeksi kaikkien rikosten osalta, se heijastaa nähdäkseni kehityssuuntaa, jossa kunniaan liittyvä väkivalta tulisi tunnistaa jäsenvaltioissa kattavammin. Lisäksi se osoittaa, että kunniamotiivi nähdään EU-tasolla moitittavana.

2.1.1 Istanbulin sopimus

Tärkeä saavutus naisiin kohdistuvan väkivallan torjumisessa ihmisoikeuskentällä oli vuonna 2014 hyväksytty Euroopan neuvoston yleissopimus naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta (*CETS No. 210.*), eli niin kutsuttu Istanbulin sopimus, joka tuli Suomessa voimaan 1.8.2015.⁶⁸ Se on ensimmäinen eurooppalainen oikeudellisesti sitova yleissopimus erityisesti naisiin kohdistuvasta väkivallasta.

Istanbulin sopimuksen on ratifioinut 38 valtiota ja Euroopan unioni.⁶⁹ Osapuolia kehoitetaan soveltamaan sopimusta kaikkiin naisiin kohdistuvan väkivallan muotoihin sekä kaikkiin lähisuhdeväkivallan uhreihin sukupuolesta huolimatta. Sopimuksen 2 artiklan mukaan valtioiden tulee kuitenkin huomioida, että erityisesti naisiin kohdistuva väkivalta johtuu vahvasti epätasa-arvosta, kulttuurillisista malleista ja stereotyyppioista, joita naisiin kohdistetaan. Sopimuksen 5 artiklassa asetetaan valtioille velvoite toteuttaa tarvittavat lainsäädäntö- ja muut

⁶⁷ Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan torjumisesta 2024/1385 (NKV-direktiivi), artikla 11

⁶⁸ Sopimus on saatettu Suomessa voimaan naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta tehdyn Euroopan neuvoston yleissopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta annetulla lailla (375/2015) ja sen nojalla annetulla valtioneuvoston asetuksella naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta tehdyn Euroopan neuvoston yleissopimuksen voimaansaattamisesta sekä yleissopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta annetun lain voimaantulosta (53/2015).

⁶⁹ Council of Europe: Action against violence against women and domestic violence, country monitoring work (luettu 6.11.2025)

toimet, joilla varmistetaan huolellisuusvelvoitteen noudattaminen, minkä tarkoituksena on ehkäistä, tutkia, rangaista ja hyvittää tämän yleissopimuksen soveltamisalaan kuuluvat väkivallanteot. Erityisinä väkivallan tekoina sopimuksessa mainitaan fyysiset ja psyykkiset väkivallanteot, mukaan lukien uhkaukset, pakottaminen, vapaudenriisto, seksuaalinen väkivalta ja häirintä, vainoaminen, pakkoavioliitto, pakkoabortti, sterilisaatio, silpominen ja väkivallanteot, jotka on tehty niin kutsutun ”kunnian” nimissä (33-42 artiklat).⁷⁰

Istanbulin sopimus ei määrittele kunniaan liittyvää väkivaltaa. Rikosoikeudellisesti sopimus ei myöskään velvoita kriminalisoimaan kunniaan liittyvää väkivaltaa omana rikoksenaan. Artiklan 42 mukaan osapuolet toteuttavat tarvittavat lainsäädäntö- tai muut toimet varmistaakseen, että rikosoikeudenkäynneissä, jotka on pantu vireille jonkin tämän yleissopimuksen soveltamisalaan kuuluvan väkivallanteon johdosta, ei katsota kulttuurin, tavan, uskonnon, perinteen tai niin sanotun ”kunnian” oikeuttavan tällaista tekoa. Tähän sisältyvät erityisesti väitteet, joiden mukaan uhri on rikkonut kulttuurisia, uskonnollisia, yhteiskunnallisia tai perinteisiä vaatimuksia tai tapoja tai asianmukaisia käyttäytymistapoja.

Artiklan 2 kohdan mukaan osapuolet toteuttavat tarvittavat lainsäädäntö- tai muut toimet varmistaakseen, että jos joku yllyttää lasta 1 kohdassa tarkoitettuun tekoon, yllytys ei vähennä kyseisen henkilön rikosoikeudellista vastuuta tästä teosta. Kunniaan liittyvässä väkivallassa voi olla mahdollista, että joku esimerkiksi yhteisön hierarkiassa alemmalla oleva tai uhrin sukulainen yllytetään väkivallantekoon,⁷¹ jolloin on tärkeää, että todellinen yllyttäjä ei jää ilman rangaistusta. Suomessa yllytyksestä säännellään rikoslain 5 luvun 5 §:ssä.

Artiklan 42 lisäksi Istanbulin sopimuksen artikla 46 on tämän tutkielman tutkimuskysymyksen kannalta erityisen tärkeä. Artikla 46 säätää raskauttavista seikoista. Sen mukaan:

”Osapuolet toteuttavat tarvittavat lainsäädäntö- tai muut toimet varmistaakseen, että seuraavat seikat voidaan kansallisen lain asianomaisten säännösten mukaisesti ottaa huomioon raskauttavina seikkoina määrättäessä rangaistusta tämän yleissopimuksen mukaisesti rangaistaviksi säädettävistä teoista, jolleivät nämä seikat jo kuulu kyseisen rikoksen tunnusmerkistöön:

⁷⁰Ks myös Grans 2018b, s.149. Istanbulin sopimus on vaikuttanut merkittävästi keskusteluun naisiin kohdistuvan väkivallan rikosoikeudellisesta sääntelystä Euroopassa kuten rikoksia ankaroitavista tekijöistä ja uhrien suojelun vahvistamisesta. Sopimusta on kritisoitu muun muassa siksi, että se ei ota huomioon intersektionaalisuutta. Turvapaikanhakijoita lukuun ottamatta sopimus ei juuri kiinnitä erityistä huomiota tiettyjen haavoittuvassa asemassa olevien ryhmien ongelmiin tai määrittele, mitä toimenpiteitä valtioiden tulee tehdä puuttuakseen haavoittuvassa asemassa oleviin ryhmiin kohdistuvaan väkivaltaan. Niemi ym. 2020, s. 12, 14 ja 80.

⁷¹ Hong 2020, s.41; Idriss 2017, s.9

- a. rikoksen on kohdistanut entiseen tai nykyiseen kansallisessa laissa tunnustettuun puolisoon tai kumppaniin perheen jäsen, uhrin kanssa yhdessä asuva henkilö tai valta-asemaansa väärin käyttänyt henkilö;
- b. rikos tai toisiinsa liittyvät rikokset on tehty toistuvasti;
- c. rikos on kohdistettu henkilöön, jonka erityiset seikat ovat tehneet haavoittuvaksi;
- d. rikos on kohdistettu lapseen tai tehty lapsen läsnä ollessa;
- e. rikoksen on tehnyt kaksi tai useampia henkilöitä yhdessä;
- f. ennen rikosta tai sen yhteydessä on käytetty erityisen raakaa väkivaltaa;
- g. rikos on tehty käyttämällä asetta tai uhkaamalla aseella;
- h. rikoksesta on aiheutunut uhrille vakavaa ruumiillista tai henkistä haittaa;
- i. rikoksentekijä on aiemmin tuomittu samanlaisesta rikoksesta.”

Kyseisistä seikoista etenkin kohdat a, b, c sekä mahdollisesti e ja h kohdat tulevat arvioitaviksi kunniaan liittyvään väkivaltaan liittyen.

Korkeimman oikeuden ratkaisukäytännön mukaan artiklan A-kohta tulisi ottaa huomioon kaikissa lähisuhdeväkivaltatapauksissa.⁷² Ankaroitamista on perusteltu sillä, että lähisuhteessa on mahdollista käyttää uhrin luottamusta väärin ja väkivallan teko aiheuttaa uhrille suurempaa henkistä kärsimystä läheisen ihmisen tekemänä. Istanbulin sopimuksen selitysmuistion mukaan perheenjäseneksi voidaan laskea myös vanhemmat, isovanhemmat tai henkilöt, joilla on perheenkaltainen suhde uhriin.⁷³

Kohdan B mukainen rangaistusta raskauttava seikka liittyy väkivallantekojen toistuvuuteen. Tämä tarkoittaa sitä, että sama henkilö on tehnyt uhria kohtaan useampia sopimuksen piiriin kuuluvia tai siihen liittyviä rikoksia tietyn ajan sisällä. Toistuvuuden huomioiminen ankaroitamisperusteena perusteena olisi tärkeää, koska kunniaan liittyvä väkivalta tapahtuu usein toistuvasti ja aiheuttaa uhrille vakavia ja pitkäaikaisia haittoja.⁷⁴ Nykyinen suomalainen järjestelmä voi kuitenkin johtaa jopa lievempiin rangaistuksiin, koska toistuvat teot käsitellään

⁷² Ks. KKO 2020:20, kohta 8; KKO 2021:20, kohta 8; KKO 2021:54, kohta 24

⁷³ Council of Europe: Explanatory report 2011, kohta 236

⁷⁴ Hong 2020, s. 37-38; Hansen – Sams – Jäppinen – Latvala 2016, s.64-65

usein samassa rikoskokonaisuudessa. Normaalia ankarampaan rangaistukseen voidaan tuomita vain silloin, jos tekijällä on jo lainvoimaisia tuomioita vastaavanlaisista rikoksista.⁷⁵

Kohdan C mukainen rangaistusta ankaroitava seikka on uhrin erityinen haavoittuvuus. Haavoittuviksi henkilöiksi katsotaan selitysasiakirjan mukaan ihmiset, jotka kuuluvat kansallisiin tai etnisiin vähemmistöihin, maahanmuuttajataustaiset henkilöt ja pakolaiset sekä paperittomat henkilöt. Lisäksi haavoittuvaisia ihmisiä ovat muun muassa raskaana olevat naiset tai naiset, joilla on pieniä lapsia, vammaiset henkilöt, syrjäseuduilla asuvat, päihteiden käyttäjät, sekä seksuaalivähemmistöihin kuuluvat, HIV-positiiviset henkilöt, kodittomat, lapset ja ikääntyneet.⁷⁶ Suomessa kunniaan liittyvä väkivalta koskettaa eniten ulkomaalaistaustaisia henkilöitä⁷⁷, jotka voidaan selitysmuistion mukaan katsoa haavoittuvaksi ryhmäksi. Lisäksi haavoittuvaisuutta lisää se, että uhri elää ympäristössä, jossa hänelle läheiset ihmiset kuten perhe tai suku voivat hyväksyä väkivallan kunniakontrollin keinona.⁷⁸

Kohdan E mukainen rangaistusta ankaroitava seikka on kaksi tai useampia tekijöitä rikoksen toteuttajina. Tämä voi olla usein tyypillistä kunniaan liittyvän väkivallan tapauksissa, koska väkivalta on keino, jolla kunnia voidaan palauttaa yhteisön tai suvun silmissä, jolloin tekoon osallistuu usein useampi perheenjäsen tai yhteisön jäsen.⁷⁹

Kohdan H mukainen rangaistusta ankaroitava seikka on uhrille aiheutunut vakava ruumiillinen tai henkinen haitta. Säännös osoittaa sopimuksen uhrilähtöistä näkökulmaa, korostamalla rikosoikeudellisessa rangaistusarvioinnissa väkivallan seurausten merkitystä. Kunniaan liittyvä väkivalta voi usein aiheuttaa uhrille vakavia fyysisiä ja erityisesti henkisiä seuraamuksia.⁸⁰

Istanbulin sopimuksen ratifiointia Suomessa on oikeuskirjallisuudessa kritisoitu epäonnistuneeksi.⁸¹ Erityisesti kunniaan liittyvää väkivaltaa käsitellään sopimuksen voimaansaattamisesta annetun lain hallituksen esityksessä (HE 155/2014) vähäisessä määrin. Sopimuksen 42 artiklan ”kunniaan” liittyvän oikeusperusteen osalta todettiin, että Suomen rikosoikeudessa ei tunneta 1 kohdan tapaista oikeuttamisperustetta, vaan sen sijaan viitattiin rikoslain 6 luvun 5 §:n mukaiseen koventamisperusteeseen. Koventamisperusteen mukaan

⁷⁵ Kainulainen - Niemi 2017, s.143- 145; Hong 2017a, s.316

⁷⁶ Council of Europe: Explanatory report 2011, kohdat 238 ja 87

⁷⁷ Tilastokeskus 20.12.2024, s.1

⁷⁸ Grans 2016, s.183

⁷⁹ Hansen – Sams – Jäppinen – Latvala 2016, s.155

⁸⁰ *ibid*, s. 64-65, 68-71

⁸¹ mm. Nousiainen – Pentikäinen 2013; Nousiainen – Pentikäinen 2017; Hong 2017a

rangaistuksen koventamisperusteena voi olla muun muassa rikoksen tekeminen rotuun, ihonväriin, syntyperään, kansalliseen tai etniseen alkuperään, uskontoon tai vakaumukseen, seksuaaliseen suuntautumiseen tai vammaisuuteen perustuvasta vaikuttimesta taikka niihin rinnastettavasta muusta vaikuttimesta. Esitöiden mukaan rikoslaki täyttää siis Istanbulin sopimuksen artiklan 42 asettamat velvoitteet. Viittaus rangaistuksen koventamisperusteeseen artiklan 42 kohdalla on kuitenkin tulkinnanvarainen. Nähdäkseni lainsäätäjän tarkoituksena ei ole ollut ilmaista, että koventamisperuste välttämättä soveltuisi kunniaan liittyvän väkivallan tekoihin. Tulkitsen asian pikemminkin niin, että lainsäätäjän tarkoitus oli osoittaa koventamisperusteeseen viittaamalla, että tällainen kunniaan vetoaminen oikeusperusteena olisi Suomen oikeusjärjestelmän mukaan moitittavaa. Tämä ei kuitenkaan ilmene suoraan esitöiden tekstistä. Myöhemmin tutkielmassa palataan siihen, miksi tämä kyseinen koventamisperuste ei sovellu tekoon, jonka taustalla kunniamotiivi. Esityksessä ei ole muillakaan tavoilla avattu miten ”kunnian” nimissä tehtyjä rikoksia muuten tulisi arvioida voimassa olevan sääntelyn puitteissa, mikä olisi valottanut nykytilannetta huomattavasti.

Sopimuksen 46 artiklan raskauttavista seikoista hallituksen esityksessä todetaan, että rikoslain 5 luvun 4 § yleisperiaate edellyttää, että rangaistus on mitattava niin, että se on oikeudenmukaisessa suhteessa rikoksen vahingollisuuteen ja vaarallisuuteen, teon vaikuttimiin sekä rikoksesta ilmenevään muuhun tekijän syyllisyyteen. Hallituksen esityksen mukaan Suomen rikoslainsäädäntö antaa näin ollen laajat vapaudet tuomareille harkita rangaistuksen määräämiseen liittyviä seikkoja, minkä vuoksi kohta ei edellyttänyt lakimuutoksia.

Sopimuksen ratifiointia käsiteltiin ulkoasiainministeriön lokakuussa 2011 asettamassa työryhmässä, joka jätti ratifiointia koskevan mietintönsä maaliskuussa 2013. Mietinnössä oli käyty läpi kattavasti naisiin kohdistuvan väkivallan hälyttävää tilaa Suomessa, mutta mietinnöstä puuttui melkein kokonaan kansallisten muutostarpeiden analyysi.⁸² Mietinnön ongelmallisuutta kuvaa se, että useat ratifiointityöryhmän jäsenet ja lakiesitykseen lausunnon antaneet jättivät siihen kriittisiä huomioita.⁸³ Sosiaali- ja terveysministeriön Istanbulin sopimuksen arviointiraporttiin haastatellut näkivät ongelmalliseksi sen, että esimerkiksi rangaistuksen ankaroittamisperusteisiin ei tehty muutoksia sopimuksen ratifioinnin yhteydessä.⁸⁴ Myös Istanbulin sopimusta valvova asiantuntijaryhmä GREVIO on kehottanut Suomea varmistamaan, että raskauttavat seikat katsotaan rikosta ankaroittavaksi

⁸² Nousiainen – Pentikäinen 2017, s.58-59

⁸³ ibid s.457

⁸⁴ STM 2016, s. 59

seuraamusjärjestelmässä.⁸⁵ Lisäksi edellä mainittuun arviointiraporttiin haastatellut korostivat sitä, että erityisen haavoittuvien ryhmien kuten sukupuoli- ja vammaisvähemmistöjen sekä maahanmuuttajien ja romanien asema olisi tullut ottaa paremmin huomioon ratifioinnin yhteydessä, sekä tunnistaa suljettuihin yhteisöihin kuuluvien naisten riski joutua väkivallan kuten kunniaan liittyvän väkivallan uhriksi.⁸⁶ Vaikuttaa selvältä, että kunniaan liittyvää väkivaltaa koskevia kysymyksiä ei otettu tarpeellisissa määrin huomioon Istanbulin sopimuksen ratifioinnin yhteydessä, mikä vaikeuttaa myös sen soveltamista tuomioistuimissa.

Istanbulin sopimuksen soveltamisesta korkein oikeus on todennut ratkaisussaan 2020:20, että rikosoikeudellinen laillisuusperiaate estää sopimuksen mukaisten ankaroittavien perusteiden arvioimiseen suoraan RL 5:6 § rinnastettavina koventamisperusteina. Rikosvastuuta voidaan kuitenkin tapauskohtaisesti tulkita kansainvälisten yleissopimusten kuten Istanbulin sopimuksen mukaisesti, koska se on Suomessa voimaansaatettu osaksi kansallista lakia. Arvioidessaan teon moitittavuutta rikoslain 6:4 §:n yleisperiaatteen mukaisesti, korkein oikeus on tapauksessa ottanut huomioon Istanbulin sopimuksen artiklan 46 lisäksi myös aikaisemman ratkaisukäytäntönsä sekä EIT:n oikeuskäytännön ja todennut, että myös teon luonne lähisuhdeväkivaltana on rikoksen moitittavuudessa huomioon otettava seikka. Korkein oikeus on myös ennakkoratkaisussaan KKO 2022:73 todennut, että rikoksen kvalifioitujen tekemuotojen kohdalla Istanbulin sopimuksen 46 artiklan mukaiset raskauttavat seikat voivat olla sellaisia seikkoja, joita voidaan ottaa huomioon teon kokonaistörkeyttä arvioitaessa.

Nykyinen tulkinta on siis se, että Istanbulin sopimuksen 46 artiklan ankaroittamisperusteet ovat sellaisia seikkoja, joita voidaan tapauskohtaisesti ottaa huomioon RL 5:4 §:n yleisperiaatteen moitittavuusarvioinnissa tai kokonaistörkeyden arvioinnissa. Tämä on olennaista erityisesti tutkielman aineiston analysoinnin kannalta. Lisäksi korkeimman oikeuden linjaus rikoslain soveltamisesta Istanbulin sopimuksen hengessä, voitaisiin tulkita niin, että rikoslakia sovellettaessa voidaan ottaa huomioon kunniaan liittyvä väkivalta, sillä sopimus kattaa myös ”kunnian” nimissä tehdyt teot. Nähdäkseni tämä puoltaa sitä, että teon kunniamotiivi voi olla sopimuksen hengen mukaisesti rikosprosessissa huomioitava asia. Vähintään linjaus tarkoittaa

⁸⁵ GREVIO 2019, s. 47. Lisäksi GREVIO huomautti 2024 julkaistussa Suomea koskevassa raportissaan, että Suomessa omaksuttu sukupuolineutraali lähestymistapa ei tunnista riittävästi väkivallan sukupuolittuneisuutta. GREVIO nostaa esiin myös vammaisten ja maahanmuuttajanaisten kohonneen väkivallan riskin ja kehottaa huomioimaan heidän haavoittuvuutensa paremmin. Lisäksi todetaan, että etninen ja kulttuurinen tausta sekä sukupuolen moninaisuus vaikuttavat avun hakemiseen ja väkivallasta ilmoittamiseen, mikä edellyttää viranomaisilta sensitiivisyyttä uhrien erilaisten tilanteiden tunnistamisessa ja heidän oikeuksiensa turvaamisessa. GREVIO 2024

⁸⁶ STM 2016, s 59,62-63

sitä, että rikoslakia ei koskaan tule tulkita niin, että ”kunnia” voisi oikeuttaa väkivallan teot ja että rangaistus olisi sen vuoksi lievempi, kuten 42 artiklassa selkeästi todetaan.

2.2 Kunniaan liittyvä väkivalta rikoslain tunnusmerkistöjen takana

Suomessa ei ole kriminalisoitu kunniaan liittyvää väkivaltaa erillisenä rikosnimikkeenä, toisin kuin Ruotsissa.⁸⁷ Monien rikosnimikkeiden motiivina voi kuitenkin olla kunniaan liittyvä väkivalta. Perustuslaillinen laillisuusperiaate rajoittaa tulkintaa siten, että teon taustalla oleva motiivi voidaan ottaa huomioon vain siltä osin kuin tunnusmerkistöt tai rangaistuksen mittaamista koskevat säännökset sen mahdollistavat.⁸⁸ Sen vuoksi tässä luvussa eritellään ne rikosnimikkeet, joissa kunniamotiivi tyypillisimmin voi konkretisoitua. Lisäksi tarkastellaan sitä, miksi joskus tuomioistuimen lain soveltaminen voi johtaa siihen, että tunnusmerkistöt eivät sovellu kunniaan liittyvän väkivallan arvioimiseen. Juuri näissä rajapinnoissa kunniamotiivin huomioiminen voikin tulla oikeudellisesti relevantiksi esimerkiksi henkirikosten suunnitelmallisuuden, väkivallan muotojen, vapauten kohdistuvien tekojen tai osallisuuden arvioinnissa.

Tekoa arvioitaessa tuomioistuimessa lähtökohtana on punnita sitä, onko tekijän yksittäinen teko täyttänyt rikostunnusmerkistön. Arviointiin ei lähtökohtaisesti vaikuta tekijän tausta, aikaisempi käyttäytyminen tai hänen motiivinsa, ellei näitä seikkoja jouduta arvioimaan tahallisuuteen liittyen. On kuitenkin kritisoitu, että tämä lähtökohta ei sovellu lähisuhdeväkivaltaan, jonka ominaispiirteitä ovat väkivallan toistuvuus, monimuotoisuus sekä pitkäkestoisuus. Tekijän ja uhrin läheinen suhde ja asetelma sekä uhrin erityinen haavoittuvuus haastavat rikosoikeudelliset säännöt eikä niitä huomioida tuomioistuimen arvioinnissa.⁸⁹ Nämä erityispiirteet pätevät myös kunniaan liittyvässä väkivallassa.⁹⁰

Myöskään kunniaan liittyvän väkivallan yhteisöllisyys ei ongelmitta istu rikosoikeusjärjestelmäämme.⁹¹ Tekijöitä voi olla useampia tai suunnitteluun on voinut osallistua useampi ihminen. Toisaalta yhteisö voi myös kannustaa, hyväksyä tai piilotella

⁸⁷ Ruotsin rikoslaisissa Brottsbalken(BrB) (1962:700) ”kunniasorto” 4:4e§.: Ruotsin rikoslaisissa on myös koventamisperuste koskien kunniamotiivia BrB 29.2.10. Suomen ja Ruotsin rikoslainsäädännön eroista kunniaan liittyvän väkivallan teoissa ks. Eerikäinen, Karena 2023 pro gradu-tutkielma: ”Kunniaan liittyvä väkivalta kriminaalipoliittisena haasteena”

⁸⁸ PL 8 §: Ketään ei saa pitää syyllisenä rikokseen eikä tuomita rangaistukseen sellaisen teon perusteella, jota ei tekohetkellä ole laissa säädetty rangaistavaksi.

⁸⁹ Kainulainen - Niemi 2017, s.139 ja 143

⁹⁰ Hong 2020 s.40; Grans 2016, s.184; Idriss 2017, s.4-5,

⁹¹ Hong 2017b, s.371

väkivallantekoa.⁹² Tekoon osallistumista arvioidaan rikoslain 5 luvun 3–6 §:ien säätelemän rikoskumppanuuden, yllytyksen, välillisen tekemisen tai avunannon kautta. Rikoskumppanuudesta, yllytyksestä sekä välillisestä tekemisestä tuomitaan samoin kuin tekijä. Hongin mukaan nämä eivät kuitenkaan usein sovellu kunniaan liittyvän väkivallan tapauksissa, koska tapauksia arvioidaan yksilölähtöisen oletaman kautta. Arviointitapa ei sovellu kunniaan liittyvässä väkivallassa, koska usein rikokseen vaikuttaminen voi olla epäsuoraa.⁹³ Yhteisössä vahvemmassa asemassa olevat voivat vyöryttää tekijävastuun nuoremmille tai heikommassa asemassa oleville.⁹⁴ Tekijävastuun toteennäyttäminen voi olla haastavaa tuomioistuimessa. Muiden henkilöiden osuutta rikoksesta voi olla vaikeampi selvittää yhteisön jäsenten lojaliteetin tai pelon vuoksi.⁹⁵ Koska väkivallan taustalla voi olla useampi henkilö, yhdestä teosta tuomitseminen ei aina poista väkivallan uhkaa. Siksi ennaltaehkäisy on rankaisemista tärkeämpää, vaikka myös rangaistuksilta toivotaan ehkäisevää vaikutusta.⁹⁶

Voimassa olevan rikoslain mukaan kunniaan liittyvän väkivallan teot yleensä voivat tulla rangaistavaksi esimerkiksi rikoslain 21 luvun henkeen ja terveyteen kohdistuvina rikoksina tai 25 luvun vapauteen kohdistuvina rikoksina.

Vakavin kunniaan liittyvän väkivallan muodoista on niin kutsutut ”kunniamurhat.” Tällä tarkoitetaan yleensä murhaa, jonka motiivina ovat kunniakäsitteet.⁹⁷ Koska murhan tunnusmerkistössä yksi kvalifointiperusteista on suunnitelmallisuus, motiivi tulee usein arvioitavaksi henkirikoksissa. Tällöin myös kunniamotiivi voi tulla ilmi helpommin, kun syyttäjällä on velvollisuus selvittää henkirikoksen syy tunnusmerkistön vuoksi.

Vuonna 2016 suurin osa poliisissa kunniaan liittyväksi väkivallaksi luokitelluista teoista oli pahoinpitelyitä.⁹⁸ Pahoinpitelypykälät (RL 21:5–7 §) soveltuvat fyysisiin pahoinpitelyihin. On kuitenkin kritisoitu sitä, että pahoinpitelypykälät eivät sovellu hyvin henkiseen väkivaltaan, joka on suuressa roolissa kunniaan liittyvässä väkivallassa.⁹⁹ Myös henkinen väkivalta voidaan tuomita pahoinpitelynä, mutta se edellyttää psyykkisen terveyden vahingoittumista.

⁹² Hong 2020, s.41; Idriss 2017, s. 9-13

⁹³ Hong 2020, s.41

⁹⁴ Idriss 2017, s 9-10

⁹⁵ Hong 2020, s.41 Hongin mukaan rikosoikeudessa osallisuusoppien arvioinnissa kunniaan liittyvässä väkivallassa on paljon samoja piirteitä järjestäytyneiden rikollisryhmiin liittyvän arvioinnin kanssa.

⁹⁶ Lidman 2015, s.204-205; Lidman - Hong 2018, s.269

⁹⁷ Hansen – Sams – Jäppinen – Latvala 2016, s.33. Kunniamurhan käsitettä on kritisoitu muun muassa koska toisen henkilön hengen viemisessä ei ole mitään kunniallista.

⁹⁸ Hansen – Sams – Jäppinen – Latvala 2016, s.141

⁹⁹ Kainulainen - Niemi 2017 s.143

Käytännössä syy-yhteys on kuitenkin vaikea näyttää toteen niin että se johtaisi oikeudenkäyntiin tai rangaistukseen.¹⁰⁰ Pahoinpitelyn tunnusmerkistö ei aina sovellu ongelmitta muihinkaan kunniaan liittyvässä väkivallan tekemuotoihin. Esimerkki tällaisesta tekotavasta voi olla hiusten väkisin leikkaaminen, jonka tarkoituksena on häpäistä uhria. Muun muassa joidenkin romaniyhteisöjen parissa hiusten nähdään olevan naisen kunnia-asia, joten niiden leikkaamista käytetään ”häpeärangaistuksena” osoittamaan muulle yhteisölle, että nainen on käyttäytynyt sopimattomasti.¹⁰¹ Tällaisesta teosta tuomitaan kuitenkin pahoinpitelynä vain, mikäli se on vahingoittanut asianomistajan terveyttä tai loukannut ruumiillista koskemattomuutta. Tulkintani mukaan pelkkä hiusten väkisin leikkaaminen voitaisiin käytännössä tuomita kunnianloukkauksena tai korkeintaan lievänä pahoinpitelynä. Muutenkin monet lievät pahoinpitelyt, useinkin tapahtuessaan, arvioidaan yksittäisinä tekoina, joista tuomitaan yleensä sakkorangaistus.¹⁰²

Suomen oikeusjärjestyksen mukaan vapaus kuuluu ihmisen perusoikeuksiin.¹⁰³ Kuten aiemmin on mainittu, kunniaan liittyvä väkivalta on usein yksilön vapautteen puuttumista muun muassa liikkumisen, käytöksen, pukeutumisen ja sosiaalisten suhteiden kontrolloimisella.¹⁰⁴ Kunniaan korostavassa yhteisössä kontrolli tai uhka voi vaikuttaa jäsenen valintojen ja toimien vapaaehtoisuuteen eli vaikuttaa ihmisen vapautteen päättää omasta elämästään.¹⁰⁵

Rikoslain 25 luvun vapautteen kohdistuvien laittoman uhkauksen, pakottamisen sekä vapaudenriiston osalta tunnusmerkistön täytyminen edellyttää uhkauksen tai väkivallan käytön konkreettista aikaan sidottua tekotoimenpidettä tai teolla uhkaamista. Pakottamisen osalta uhan ei tarvitse olla väkivallalla uhkaamista vaan se voi olla monentyyppistä oikeudetonta uhkaamista, jolla vaikutetaan toisen tahtoon.¹⁰⁶ Vaikka pakottamisen tunnusmerkistö antaa tuomioistuimelle mahdollisuuden tulkita tunnusmerkistöä laajasti, oikeuskäytäntö on rajannut teot laillisuusperiaatteen hengen mukaisesti vakaviin ja selvästi oikeudettomiin tekoihin.¹⁰⁷

Kuitenkin yhteisön sisällä uhkaukset usein välittyvät hienovaraisesti ja jokainen jäsen tietää, minkälaisiin tekoihin yhteisön sisällä saatetaan ryhtyä, mikäli yhteisön jäsenet eivät taivu

¹⁰⁰ OM: Tolvanen – Silvennoinen, s.63

¹⁰¹ Törmä 2017, s.292

¹⁰² Kainulainen – Niemi 2017, s.144

¹⁰³ Vapauden nähdään kytkeytyvän ihmisyyteen, yksilöllisyyteen sekä yksityisyyteen, HE 94/1993, s.101

¹⁰⁴ Hong 2017b, s.373

¹⁰⁵ ibid

¹⁰⁶ HE 94/1993, s.111

¹⁰⁷ Hong 2020, s.44-45. Pakottamisen oikeudettomuuden arvionnista ks. Frände 2023, s.499

kollektiivin tahtoon tai käytössääntöihin. Jatkuva sosiaalinen kontrollointi riittää usein pakottamaan yksilön luopumaan omasta tahdostaan ja toimimaan yhteisön sääntöjen mukaisesti. Tällainen hienovaraisempi, mutta vakava tilanne voi rinnastua pakottamiseen uhrin näkökulmasta, mutta on tunnusmerkistöjen ulkopuolella.¹⁰⁸ Nähdäkseni sama ongelma voi koskea vapaudenriiston tunnusmerkistön täyttymistä. Lisäksi ongelmallista kunniaan liittyvän väkivallan kontekstissa on, että pakottaminen ja laitton uhkaus ovat asianomistajarikoksia. Syyttäjä voi nostaa syytteen ilman rangaistusvaatimusta vain, mikäli erittäin tärkeä yleinen etu sitä vaatii. Näkemykseni mukaan kunniamotiivi puoltaisi syytteen nostamista, koska kunniaan liittyvän väkivallan uhri voi usein konfliktin pelon myötä tai yhteisöä kohtaan tuntemansa lojaliteetin vuoksi jättää rangaistusvaatimuksen esittämättä.¹⁰⁹

Vainoamisen osalta tunnusmerkistö on laajempi, sillä teko voi koostua useammasta teosta, jotka yksittäin arvioituna eivät täyttäisi minkään rikoksen tunnusmerkistöä. Vainoaminen voi olla tunnusmerkistönsä mukaan monentyyppistä, mutta oleellista on, että käyttäytyminen on tahallista, vakavaa ja toistuvaa, ja että se tapahtuu vastoin uhrin tahtoa. Sen tulee myös olla omiaan aiheuttamaan uhrin elämää vaikeuttavan häiritsevän tilan sekä pelkoa ja ahdistusta.¹¹⁰ Vainoamisen tunnusmerkistö on siinä mielessä perinteisestä rikosoikeudesta poikkeava, että siinä siirrytään uhrin tilannetta korostavaan näkökulmaan.¹¹¹ Yleistä kunniaan liittyvässä väkivallassa on se, että yhteisön jäsen tai jäsenet seuraavat tai tarkkailevat henkilön toimintaa,¹¹² joka voisi nähdäkseni vakavassa tilanteessa täyttää vainoamisen tunnusmerkistön. Myös Hongin mukaan vainoamispykälää voidaan soveltaa paremmin myös kunniaan liittyvän väkivaltaan, koska se ottaa paremmin huomioon teon jatkumon, vaikka se onkin tarkoitettu esitöidensä mukaan hyvin erityyppisiin rikoksiin.¹¹³

Edellä tehdyt havainnot osoittavat, että kunniakontekstin oikeudellinen relevanssi tulisi konkretisoitua jo rikostunnusmerkistöä punnittaessa. Toisaalta laillisuusperiaatteen vuoksi se saattaa konkretisoitua vasta rangaistuksen mittaamisen tasolla. Silloin kun teon kunniakontekstia ei voida arvioida rikostunnusmerkistön kautta, teon kunniamotiivi voitaisiin huomioida rangaistuksen mittaamisessa. Seuraavaksi tarkastelenkin sitä, miten yleiset mittaamisperiaatteet sekä koventamis- ja lieventämisperusteet jäsentävät motiivin merkitystä ja

¹⁰⁸ Hong 2017b, s.374

¹⁰⁹ Holm 2009, s.143

¹¹⁰ HE 19/2013, s.51

¹¹¹ Hong 2017b, s.384

¹¹² Idriss 2017, s.13

¹¹³ Hong 2017b, s.384

missä määrin ne mahdollistavat kunniamotiivin huomioon ottamisen sekä paikkaavatko ne edellä tunnistettuja aukkoja kunniaan liittyvän väkivallan tekojen oikeudellisessa arvioinnissa.

2.3 Rangaistuksen mittaamisesta ja teon vaikuttamista

Rikosoikeudellisessa seuraamusjärjestelmässä on kyse seuraamuksista, joita voidaan määrätä rangaistavaksi rikokseen syyllistyneelle.¹¹⁴ Rangaistuksen määräämisen tavoitteena on vahvistaa oikeusjärjestyksen asettamia kieltoja sekä ehkäistä rikollisuutta.¹¹⁵ Rangaistuksiin liittyvän poliittisen päätöksenteon tulee perustua mahdollisimman paljon tutkimukseen. Kriminologisissa tutkimuksissa on esimerkiksi huomattu, että seuraamusjärjestelmän ankaroittamisella on usein vain vähäinen ja ohimenevä vaikutus rikollisuuteen. Sen vuoksi kriminalisointeihin ja rangaistusten korotuksiin tulee turvautua vasta viimeisenä keinona (*ultima ratio*).¹¹⁶ Ensin tulisi selvittää ovatko muut yhteiskuntapoliittiset keinot toimivia. Rikollisuuden ehkäisyyn sosiaalipoliittiset keinot ovat yleensä tutkitusti parempia.¹¹⁷

Myös sosiaalinen kontrolli on keskeinen käsite rikosoikeudellisessa keskustelussa, koska se ohjaa yksilöiden käyttäytymistä yhteiskunnan hyväksymien normien mukaisesti. Rangaistusjärjestelmän tarkoituksena on osaltaan tukea epävirallista sosiaalista kontrollia, mikä toimii ihmisten välisten normien, suhteiden ja yhteisöjen kautta, kuten työpaikan menettäminen tai sosiaalinen paheksunta. Toisaalta virallisen kontrollin eli lakien noudattaminen ja rangaistusten toiminta ovat riippuvaisia sosiaalisten normien ja moraalikäsitusten tuesta.¹¹⁸

Kollektiivisessä yhteisössä, jossa voi ilmetä kunniaan liittyvä väkivaltaa, sosiaalisen kontrollin dynamiikka eroaa kuitenkin siitä, minkä pohjalle myös Suomen rikosoikeusjärjestelmä on rakentunut. Kuten aiemmin on mainittu, kunniaan liittyvän väkivallan teko voi näyttäytyä jopa hyväksyttävänä osalle yhteisöä. Joskus se tehdään ikään kuin symbolisena viestinä muulle yhteisölle, siitä mikä käytös on yhteisössä hyväksyttävää.¹¹⁹ Tämä voi nähdäkseni heikentää myös virallisen kontrollin vaikutusmahdollisuuksia rangaistusjärjestelmän osalta. Epävirallinen kontrolli voikin kohdistua tekijän sijasta uhriin, mikäli tämä käyttäytyy yhteisön normien vastaisesti. Lisäksi virallisen kontrollin toimimiseen eri yhteisöissä voi vaikuttaa se, miten hyvin henkilöt pääsevät virallistietoon käsiksi, jotta heillä on tietoa normeista tai

¹¹⁴ Matikkala 2021, s.1-2

¹¹⁵ Tapani – Tolvanen – Kemppinen 2022, s.9

¹¹⁶ Matikkala 2021, s.9-10

¹¹⁷ Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s.103-104

¹¹⁸ Matikkala 2021, s.7-8

¹¹⁹ Idriss 2017, s.15

rikosprosessin vaikutuksista. Kunniaan liittyvää väkivaltaa kokeva henkilö voi myös elää ristikkäisten sosiaalisten kontrollien vaikutuspiirissä, mikäli yhteisön normien ja yhteiskunnan normien välillä on ristiriita.¹²⁰ Edellä mainituista syistä kunniaan liittyvää väkivallan ehkäisyssä prioriteettina tulisi nähdäkseni olla sosiaalipoliittiset keinot, vaikka rikosoikeusjärjestelmän tuleekin tukea tätä tavoitetta esimerkiksi rangaistusseuraamusten kautta.

Rangaistuksen määräämistä säännellään rikoslain 6 luvussa. Määrääminen rakentuu erinäisistä osaratkaisuksista, joista keskeisimmät ovat rikoksesta säädetty rangaistusasteikko, rangaistuksen lajinvalinta sekä rangaistuksen mittaaminen.¹²¹ 6:3 §:n mukaan rangaistusta määrättäessä on otettava huomioon kaikki lain mukaan rangaistuksen määrään ja lajiin vaikuttavat perusteet sekä rangaistuskäytännön yhtenäisyys. Hallituksen esityksen 44/2002 mukaan 6:3 § antaa pohjan normaalirangaistusajatteluperiaatteelle. Normaalirangaistusajattelu tarkoittaa sitä, että tuomioistuin vertaa tapausta niin sanottuun normaalitapaukseen ja tuomitsee rangaistuksen sen mukaan, ellei ole jotain erityisiä syitä poiketa normaalirangaistuksesta lievempään tai ankarampaan suuntaan.¹²² Perustuslainkin takaama yhdenvertaisuusperiaate edellyttää samanlaisten tapausten samankaltaista kohtelua riippumatta siitä, kuka on rikoksen tekijä.¹²³

Korkeimman oikeuden ratkaisun 2011:102 mukaan rangaistuksen mittaamisessa keskeisintä on tukeutua kyseistä kysymystä tai muita saman rikoksen rangaistuksen mittaamista koskeviin KKO:n ennakkoratkaisuihin. Jos oikeuskäytäntö on vähäistä tai sitä ei ole, arvioinnissa voidaan nojautua tilastoihin ja muihin selvityksiin, kunhan niistä ilmenevää rangaistustasoa voidaan pitää oikeudenmukaisena mittaamisperusteiden valossa.

Tärkein rangaistuksen mittaamisen periaate on rikosoikeudellinen suhteellisuusperiaate, mikä tulee ilmi rikoslain 6:4 §:n yleisperiaatteesta, jonka mukaan rangaistus on mitattava niin, että se on oikeudenmukaisessa suhteessa rikoksen vahingollisuuteen ja vaarallisuuteen, teon vaikuttimiin sekä rikoksesta ilmenevään muuhun tekijän syyllisyyteen.¹²⁴

¹²⁰ Hansen – Sams – Jäppinen - Latvala 2016, s.43; Hong 2017b, s.368-369

¹²¹ HE 44/2002, s 165-166. Rikoslain rangaistuslajit ovat rikesakko, sakko, ehdollinen vankeus, yhdyskuntapalvelu, valvontarangaistus, ehdoton vankeus, yhdistelmä rangaistus ja nuorisorangaistus. Rangaistuksen ohelle rikoksen tekijälle voidaan määrätä vahingonkorvaus tai menettämisseuraamus.

¹²² *ibid*, s. 186-187

¹²³ Melander 2011, s.188

¹²⁴ Rangaistuksen tuleekin heijastaa oikeasuhteisesti eri rikosten törkeysasteissa olevia eroja ja toisaalta rikoksesta yhteiskunnan yleisen oikeustajun mukaisia vaatimuksia. Tämä liittyy vahvasti rikosoikeuden yleisestäävään vaikutukseen, jonka ajatellaan syntyvän pelotevaikutuksesta, normien sisäistämisestä sekä yhteisön sääntöjen vahvistumisesta. Jotta yleisestäävä vaikutus voisi toteutua, kansalaisten täytyy kokea oikeusjärjestelmä

Rangaistuksen mittaamisen ytimessä ovat yleisperiaatteessa mainitut rikoksen vahingollisuus ja vaarallisuus, teon vaikuttimet sekä rikoksesta ilmenevä muu tekijän syyllisyys. Vahinko ja vaara viittaavat tässä siihen, kuinka suuresti rikos vahingoittaa tai vaarantaa tunnusmerkistön suojeleobjektia. Esimerkiksi pahoinpitelyrikoksessa arvioidaan aiheutettuja vammoja ja tekotavan vaarallisuutta. Tekijän syyllisyyden arvioinnissa taas koitetaan päätellä ennen kaikkea sitä, mitä teko kertoo tekijän rikosentekoaikasta ja tavoitteista. Lisäksi arvioidaan tahallisuutta tai huolimattomuutta. Esimerkiksi harkiten tai suunnitelmallisesti tehdyistä teoista rangaistaan ankarammin kuin hetken mielijohteesta syntyneistä teoista.¹²⁵

Myös tekotapa vaikuttaa rangaistukseen. Tekotapaa arvioitaessa merkityksellisiä piirteitä ovat esimerkiksi tekoväline, rikoksen kesto, tekijän asema, uhrin haavoittuvaisuus ja avuttomuus sekä tekotavan raakuus ja julmuus. Näiden seikkojen painoarvo määräytyy sen mukaan, mitä ne kertovat teon vahingollisuudesta, vaarasta tai tekijän syyllisyyden asteesta.¹²⁶ Hallituksen esityksen 78/2010 mukaan yleisperiaatteen nojalla voidaan huomioida myös tekijän ja uhrin välinen suhde. Uhrin erityinen avuttomuus tai kyvyttömyys puolustautua on katsottu syyksi ankaroittaa rangaistusta. Lisäksi toisen riippuvaisuuden tai alistamissuhteen hyväksikäyttö voidaan ottaa huomioon rangaistuksen mittaamisessa.¹²⁷ Nähdäkseni nämä ovat tärkeitä huomioon otettavia seikkoja erityisesti kunniaan liittyvässä väkivallassa.

Rangaistuksen mittaaminen on aina kokonaisharkintaa, mutta tämän tutkielman kannalta erityisen tärkeää on se, kuinka paljon motiivit ja teon vaikuttimet vaikuttavat rangaistukseen. Motiivien ja teon vaikuttimien arviointi ovat osa syyllisyysarviointia ja limittyvät vahvasti myös tahallisuusarviointiin, koska silloin arvioidaan erityisesti tekijän tarkoitusperiä.¹²⁸ Vuoden 2004 lainuudistuksessa rikoksen motiivit kirjattiin omaksi arviointikohdaksi yleisperiaatteeseen. Lisäys ei kuitenkaan juurikaan muuttanut oikeustilaa, sillä motiivit vaikuttivat syyllisyysarviointiin jo ennen lakimuutosta.¹²⁹ Tapanin ym. mukaan muutoksen tarkoituksena oli viestittää sitä, että teon motiivit tulee ottaa huomioon muutenkin rangaistuksen mittaamisessa, vaikka tapauksessa ei sovellettaisi koventamis- tai

oikeudenmukaiseksi. Toisaalta yhteiskunnan oikeustaju oikeudenmukaisuudesta vaihtelee, joten sen tulee olla toissijaista. Tapani – Tolvanen – Kemppinen 2022, s.27-28.

¹²⁵ Lappi-Seppälä ym. 2022, s.172

¹²⁶ HE 44/2002, s.188-189

¹²⁷ HE 78/2010, s.7

¹²⁸ Tapani – Tolvanen – Kemppinen 2022, s. 48

¹²⁹ HE 44/2002, s.181

lieventämisperusteita.¹³⁰ Rangaistusta ankaroittavien motiiviperusteiden on perustuttava rationaalisesti perusteltavissa oleviin käytännön syihin.¹³¹

Tekorikosoikeudellisesta näkökulmasta motiivin ja vaikuttimien huomioon ottaminen vaatii sen, että arvioinnin kohteena on konkreettinen tehty teko, jonka tekeminen osoittaa tekijässä moitittavuutta. Rangaistus ei siis voi perustua tekijän elämäntapaan tai persoonallisuuteen.¹³² Motiivit ovat myös yleisessä moraalisisessa arvottamisessa merkityksellisiä, koska ne voivat kertoa tekijästä, ja siitä mihin hän on teollaan pyrkinyt. Esitöiden mukaan rikoslain tarkoituksena on kuitenkin suojella keskeisiä oikeushyviä, jonka vuoksi rikosoikeutta ei tule käyttää moralisoinnin välineenä. On siis suhtauduttava pidättyväisesti ankaroittamaan rangaistusta esimerkiksi teoista, jotka ovat syntyneet kateuden, ilkeyden, ahneuden, mustasukkaisuuden tai egoismin seurauksena.¹³³ Toisaalta Lappi-Seppälä on esittänyt, että teon tekeminen vihasta, kostosta tai mustasukkaisuudesta voi myös olla raskauttava motiivi, jos se ilmenee ikään kuin teon kautta.¹³⁴

Lappi-Seppälä ym. mukaan motiivien huomioiminen rangaistuksen mittaamisessa voi olla ongelmallista, sillä mahdollisten vaikuttimien määrä on käytännössä rajaton.¹³⁵ Useimmiten motiiveilla on rangaistusarvoa alentava vaikutus. Jos motiivin perusteella halutaan koventaa rangaistusta, sen tulee esitöiden mukaan selkeästi osoittaa tekijän suurempaa syyllisyyttä tai rikoksen erityistä vaarallisuutta.¹³⁶ Esimerkkinä voidaan mainita korkeimman oikeuden ratkaisu 2021:20, jossa pahoinpitelyn motiivina oli saada uhri keskeyttämään raskautensa. Tällaisen vaikuttimen katsottiin lisäävän teon moitittavuutta. Lievempänä voidaan pitää tekoa, joka on tehty auttamisenhalusta tai pyrkimyksestä edistää yleisesti hyväksytyjä arvoja kuten ympäristönsuojelua.¹³⁷ Nähdäkseni kunniamotiivi ei aina rajoitu pelkästään tekijän tunteisiin tai persoonaan, kuten esitöissä mainitut esimerkit, vaan se liittyy usein suunnitelmalliseen pyrkimykseen ”kunnian palauttamisesta” ja käytössääntöjen vahvistamisesta, jolloin tuomioistuimen tulisi arvioida missä määrin motiivi on ohjannut tekoa ja osoittaako kunniamotiivi vaikuttimena tekijän korostunutta syyllisyyttä tai teon erityistä vaarallisuutta.

¹³⁰ Tapani – Tolvanen – Kemppinen 2022, s. 48

¹³¹ HE 44/2002, s.188-189

¹³² Melander 2016, s.108-109

¹³³ HE 44/2002, s.188

¹³⁴ Lappi-Seppälä 2000, s.336-337

¹³⁵ Lappi-Seppälä ym. 2022, s.173

¹³⁶ HE 44/2002, s.188

¹³⁷ Matikkala 2021, s.221

Rangaistuksen mittaamiseen vaikuttaa myös rikosoikeuden yleisenä oppina kaksoiskvalifioinnin kielto.¹³⁸ Näin ollen, mikäli kunniamotiivin vuoksi teko olisi katsottu kvalifiointiperusteena törkeäksi, mikä korottaa rangaistuasteikkoa, sama seikka ei saisi vaikuttaa enää rangaistuksen mittaamisessa.

Rikoslaisissa on säädetty myös koventamisperusteista, joista osa liittyy teon vaikuttimiin. Koventamisperusteiden soveltaminen tuottaa yleisperiaatteen puitteissa mitattuun rangaistukseen lisän, jota yleensä syyttäjän on tullut vaatia haastehakemuksessa. Koventamisperusteet vaikuttavat lajinvalintaan ja rangaistuksen mittaamiseen. Perinteisesti koventamisperusteita on sovellettu tuomioistuimissa varoen.¹³⁹

Rikoslain 6 luvun 5 § mukaan rangaistuksen koventamisperusteita ovat:

- 1) rikollisen toiminnan suunnitelmallisuus;
- 2) rikoksen tekeminen osana järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaa;
- 3) rikoksen tekeminen palkkiota vastaan;
- 4) rikoksen tekeminen rotuun, ihonväriin, syntyperään, kansalliseen tai etniseen alkuperään, uskontoon tai vakaumukseen, sukupuoleen, seksuaaliseen suuntautumiseen tai vammaisuuteen perustuvasta vaikuttimesta taikka niihin rinnastettavasta muusta vaikuttimesta;
- 5) tekijän aikaisempi rikollisuus, jos sen ja uuden rikoksen suhde rikosten samankaltaisuuden johdosta tai muuten osoittaa tekijässä ilmeistä piittaamattomuutta lain kielloista ja käskyistä;
- 6) rikoksen tekeminen osana rikollisjoukon toimintaa; ja
- 7) henkeen, terveyteen tai vapauteen kohdistuvan rikoksen tekeminen erityisen nöyryyttävällä tavalla.

Tapauksissa, joiden taustalla on kunniamotiivi voi kyseeseen tulla sovellettavaksi jokin koventamisperusteista. Kunniamotiivi ei kuitenkaan itsessään ole rikoksen koventamisperuste.

¹³⁸ Kaksoiskvalifioinnin kielto tarkoittaa sitä, että rikoksen tunnusmerkistöön vaikuttavaa seikkaa ei yleensä tule ottaa huomioon uudelleen rangaistuksen mittaamisessa, ellei peruste ole erityinen. Saarinen 2021, s.1, Myös KKO 2021:20, kohdan 21 mukaan tulisi välttää sitä, että sama seikka vaikuttaisi rangaistusta koventavasti useaan otteeseen.

¹³⁹ Tapani – Tolvanen – Kempainen 2022, s.59

Rikoslain koventamisperusteista ainakin 6:5.1 kohdan mukainen teon suunnitelmallisuus voisi tulla sovellettavaksi kunniaan liittyvässä väkivallassa, sillä tekoon voi usein liittyä valmistelutoimia ja erityistä harkintaa.¹⁴⁰ Niemi on todennut, että vuonna 2004 ei ollut tiedossa, että koventamisperustetta olisi sovellettu lähisuhdeväkivallan tapauksiin.¹⁴¹ Yhtäkään tällaista tapausta ei ollut myöskään tämän tutkielman aineistossa. Yhdessä tapauksessa tuomioistuimien oli todennut, että kunniaan liittyvän väkivallan teoissa oikeuskirjallisuuden perusteella voisi olla harkittavissa tämän koventamisperusteen soveltaminen. Tapausta tarkastellaan tarkemmin luvussa 3.

Rikoslain 6:5.5 kohta aikaisemmasta rikollisuudesta voi tulla kyseeseen vain, mikäli tekijä on tuomittu samankaltaisesta teosta jo aiemmin vankeusrangaistukseen. Kunniaan liittyvän väkivallan teoilla on ominaista teon jatkuvuus¹⁴², eikä koventamisperuste sovellu näin ollen siihen kunniaan liittyvän väkivallan tyyppitapaukseen, jossa samassa tuomioistuinkäsittelyssä käsitellään monta uhriin kohdistunutta tekoa.

Vaikka Suomessa on kielteinen suhtautuminen tekijään liittyviin rangaistuksen ankaroittamisperusteisiin, koventamisperusteista esimerkiksi 6:5.4 kohdan vihamotiivi liittyy tekijän ajattelumaailmaan. Teon takana olevan kielteisen vaikuttimen tulee kuitenkin ilmetä teon kautta ei tekijään liittyvien piirteiden vuoksi.¹⁴³ Valmisteluasiakirjojen mukaan niin sanotut rasistisista motiiveista tehdyt rikokset, jotka kohdistuvat suojaa kaipaaviin vähemmistöryhmiin, ovat keskimääräistä moitittavampia, sillä ne vaarantavat näihin ryhmiin kuuluvien asemaa, oikeuksia ja turvallisuutta tavalla, joka usein ylittää samantyyppisen keskimääräisrikoksen edustaman haitan. Vaikka kunniaan liittyvä väkivalta voi sinänsä johtua tekijän vakaumukseen liittyvästä vaikuttimesta, 4 kohdan koventamisperuste ei nähdäkseni sovellu kunniaan liittyvään väkivaltaan. Myös myöhemmin kolmannessa luvussa käsiteltävässä tapauksessa käräjäoikeus oli päätenyt samanlaiseen tulkintaan tuomioissa 19/143407.

Vaikka kunniaan liittyvä väkivalta on osa sukupuolistunutta väkivaltaa, näkemykseni mukaan myöskään sukupuoli vihavaikuttimena ei sovellu kunniaan liittyvän väkivallan tapauksiin. HE:n mukaan kyseessä on sukupuoleen tai sukupuolen ilmaisuun yleisesti kohdistuvasta

¹⁴⁰ Idriss 2017, s.15

¹⁴¹ Niemi 2004, s.376-377

¹⁴² Lidman 2015, s. 311; Hong 2017b, s.382-384

¹⁴³ HE 7/2021, s.8

vihasta, mikä on yhteydessä uhrin ominaisuuksiin.¹⁴⁴ Vaikka käyttäytymissäännöt ovat yhteydessä sukupuolinormeihin ja vaikutin liittyy näin olleen sinänsä myös sukupuoleen, nähdäkseni lainsäätäjät ei ole tarkoittanut koventamisperustetta sovellettavan tällaiseen sukupuolittuneeseen väkivaltaan. Kunniaan liittyvän väkivallan teoissa vaikuttimena voitaisiin enemmän ajatella olleen se, että uhri on rikkonut kunnia-ajatteluun liittyviä käyttäytymissääntöjä, joten tekoa ei voida määritellä sukupuoleen kohdistuvaksi vihaksi, vaikka se ilmentääkin yleisemmällä tasolla haitallisia ajatusmalleja. Esitöissä suhtaudutaan muutenkin torjuvasti siihen, että koventamisperuste soveltuisi lähisuhdeväkivaltaan.¹⁴⁵

Rikoslain uusin koventamisperuste tuli voimaan 1.7.2025. RL 6:5.7 kohdan koventamisperustetta käytetään silloin, kun henkeen, terveyteen tai vapautteen kohdistuva rikos on tehty erityisen nöyryyttävällä tavalla. Soveltamisala kattaa kaikki väkivaltarikokset.¹⁴⁶ Nöyryyttäminen ymmärretään tekotapana, mikä voi sisältää sanallisia ja fyysisiä tekoja, jotka aiheuttavat uhrille erityistä kärsimystä ja vahinkoa ja on erityisen moitittavaa. Erityisen nöyryyttäviksi teoiksi esitöissä mainitaan esimerkiksi julkinen häpäisy, vaatiminen anelemaan, riisuttaminen, virtsaaminen päälle tai teosta kuvamateriaalin levittäminen.¹⁴⁷ Koska koventamisperuste on uusi, sen soveltamisesta ei vielä ole oikeuskäytäntöä. Nähdäkseni koventamisperustetta voidaan soveltaa kunniaan liittyvän väkivallan teoissa, koska niissä voi usein olla uhria nöyryyttäviä piirteitä kuten hiusten leikkaamista tai väkivallan teon tekeminen yleisölle.¹⁴⁸ Toisaalta koventamisperuste liittyy nimenomaan tekotapaan, jonka vuoksi se ei liity suoraan kunniamotiivin olemassaoloon. Nöyryytysteon vakavuutta lisää esimerkiksi uhrin erityisesti heikompi tai haavoittuvainen asema tai lähisuhde taikka tekoa seuraavien henkilöiden suuri määrä, mitkä ovat tyypillisiä olosuhteita kunniaan liittyvässä väkivallassa.¹⁴⁹

Joissain muissa maissa on käyty rikosoikeudellista keskustelua niin sanotusta kulttuurisesta puolustuksesta, jossa vedotaan omaan kulttuuritaustaan lievemmän rangaistuksen toivossa.¹⁵⁰ Suomessa tällaiset motiivit ovat ristiriidassa perus- ja ihmisoikeuskäsityksen kanssa, jossa

¹⁴⁴ Hallituksen esityksen mukaan sukupuolta vaikuttimena tulee arvioida lainsäädännössä samoin kuin rasismiin liittyvää vaikutinta, koska rikoksen uhri on valikoitunut sellaisen näkyvän ominaisuuden vuoksi, joka voi altistaa hänet jatkossakin rikoksen kohteeksi. HE 7/2021, s.12, 22

¹⁴⁵ HE 7/2021, s. 22

¹⁴⁶ Hallituksen esityksen mukaan koventamisperusteella oli tarve puuttua erityisesti nuorten keskuudessa lisääntyneeseen niin sanottuun nöyryytysväkivaltaan, HE 219/2024, s.7.

¹⁴⁷ *ibid*, s. 20, 54-55

¹⁴⁸ Törmä 2017, s.292

¹⁴⁹ Grans 2016 s.183-185; Hansen – Sams – Jäppinen - Latvala 2016 s.155; Idriss 2017 s.11, 14-15

¹⁵⁰ Ritakari-Rautio 2017, s.411

henkilökohtainen koskemattomuus on etusijalla.¹⁵¹ Keskustelu kulttuuripuolustuksesta liittyy läheisesti keskusteluun provokaatiopuolustuksesta, jossa aiheutettu väkivalta selitetään tekijän kokemalla loukkauksella, häpeällä tai kunnian menetyksellä, joka on johtanut itsehillinnän menettämiseen ja väkivaltaan.¹⁵² Molemmissa puolustuksissa tekijän ”oikeutettua” motiivia on pyritty käyttämään rangaistusta lieventävänä seikkana.

Provokaatiopuolustuksen taustalla oleva ajatus muistuttaa myös kunniaan liittyvää väkivallan teon taustalla olevaa ajatusta, jossa teko nähdään uhrin aiheuttaman häpeän poistamisena tai kunnian palauttamisena. Molemmat ajattelumallit ovat erittäin ongelmallista, sillä ne normalisoivat väkivaltaa ymmärrettävänä tunnereaktiona tekijän puolelta, eikä väkivaltaa nähdä sukupuolistuneen vallankäytön keinona. Huomio siirtyy pois tekijän tekemästä päätöksestä käyttää väkivaltaa, uhrin valintoihin ja tekemiseen ennen rikosta.¹⁵³ Provokaatiopuolustuksen vaikutteita voidaan nähdä myös Suomessa rikoslain 6 luvun 7 §:n lieventämisperusteessa, jonka mukaan rangaistusta voidaan alentaa, jos tekoon on vaikuttanut asianomistajan poikkeuksellisen suuri myötävaikutus. Lainvalmisteluasiakirjojen mukaan kyse voisi olla vastareaktiosta juuri ennen tekoa tapahtuneeseen ärsytykseen.¹⁵⁴ Käsitelmäni mukaan tällainen peruste ei ole perusteltua väkivaltarikoksissa, sillä yksilön käyttäytyminen ei ikinä voi oikeuttaa väkivaltaa tai vähentää siitä aiheuttavaa moitittavuutta, ellei kyse ole hätävarjelusta tai siihen rinnastettavasta pakkotilasta. Perustetta ei tietääkseni ole sovellettu lähisuhdeväkivallan tapauksissa.

¹⁵¹ Nissisen mukaan Suomessa kulttuuriin vetoaminen ei lievennä rangaistusta. Ks. Nissinen 2013, s.110-111

¹⁵² Burman 2014, s.88-90; Alaattinoğlu 2016, s.99

¹⁵³ *ibid*; *ibid*, s.102

¹⁵⁴ HE 44/2002, s.196

3 Tuomioistuinkäytännön analyysi kunniaan liittyvän väkivallan teoissa

3.1 Tutkielman oikeustapausaineistosta

Lain oikeudenkäynnistä rikosasioista 11 luvun 2 §:n mukaan tuomio on perusteltava niin, että perusteluista ilmenee mihin seikkoihin ja oikeudelliseen päättelyyn ratkaisu perustuu. Perustelemisessa on kyse oikeudellisesta argumentaatiosta, jossa tuomioistuin ilmoittaa ne tekijät, jotka ovat vaikuttaneet tapauksen tosiseikkojen ja oikeusohjeiden eli normien valintaa. Lisäksi tuodaan esiin tuomarın tosiseikoista ja normeista johdetut päätelmät. Tähän kuuluu näytön perusteleminen, normiperustelut ja seuraamusperustelut.¹⁵⁵ Näin ollen, mikäli kunniamotiivi on jollain lailla vaikuttanut tuomioistuimen ratkaisuharkintaan ja otettu huomioon teon vaikuttimena, sen pitäisi käydä ilmi ratkaisun perusteluista. Analyysissä tulee kuitenkin ottaa huomioon, että rikosasiassa tuomioistuinta sitoo syytesidonnaisuus (ROL 11:3§), mikä tarkoittaa myös sitä, että tuomio saa perustua vain sellaiseen oikeustositseikkaan, johon syyttäjä tai asianomistaja on viitannut.¹⁵⁶ Toisaalta tuomioistuin ei ole sidottu rangaistusseuraamuksia koskeviin syyttäjän tai asianomistajan vaatimuksiin.¹⁵⁷ Näin ollen mikäli teon motiivi käy ilmi tapauksen seikoista, tuomioistuin voi ottaa sen huomioon oikeudellisessa harkinnassa, mikäli motiivi katsotaan toteen näytetyksi.

Tutkimusaineisto koostuu korkeimman oikeuden ennakkopäätöksistä ja tutkielmaa varten hovija käräjäoikeuksista erikseen pyydyistä rikostuomioista vuosilta 2015–2024. Oikeusrekisterikeskukselta pyydettiin hakusanojen¹⁵⁸ avulla tuomioiden diaarinumerot RL 21 luvun henkeen ja terveyteen kohdistuvista tahallisista rikoksista (pois lukien naisten sukuelinten silvonta) ja 25 luvun vapautteen kohdistuvista rikoksista laitton uhkaus, pakottaminen, vapaudenriisto sekä vainoaminen. Tuomioistuimilta saadusta aineistoista tehtiin seulonta, jossa merkittiin ne ratkaisut, joissa ilmeni kunniaan liittyvän väkivallan piirteitä, kuten mainintoja kunnian tai maineen palauttamisesta, häpeästä, yhteisön paineesta tai sukupuoleen tai seksuaalisuuteen liittyvistä käyttäytymisnormeista tai tavoista. Valtaosa hakusanoilla saaduista tuomioista karsittiin pois jo ennen analyysivaihetta, koska osa saaduista

¹⁵⁵ Virolainen – Martikainen 2010, s.25

¹⁵⁶ ibid, s.263

¹⁵⁷ ibid s.96

¹⁵⁸ Kuten johdannossa mainittiin hakusanoina käytettiin: kunnia, kunniaväkivalta, kunniaan liittyvä väkivalta, kunniahäpäys, kunnia-ajattelu, kunniamotiivi, kunniaan liittyvä motiivi, kulttuuri, kunniahäpäyksiin liittyvä väkivalta, yhteisöllinen väkivalta, häpeäväkivalta, hiusten leikkaaminen ja perinne.

tuomioista ei sisältänyt mitään yhteyttä kunniaan liittyvään väkivaltaan, vaan koski muunlaisia rikosasioita. Näin ollen karsinnan jälkeen lopullisena tutkielman aineistona käytettiin 28 rikostuomiota, joiden taustalla on arvioni mukaan ollut kunniaan liittyvää väkivaltaa. Hovioikeuden ratkaisun yhteydessä on käyty läpi myös aiempi käräjäoikeuden ratkaisu.

Tapauksista kahdessakymmenessä oli päärikosnimikkeenä pahoinpitely. Viidessä tapauksessa oli nimikkeenä henkirikos tai sen yritys, mutta niihin kuului usein aikaisempia pahoinpitelyitä tai muita rikoksia. Päänimikkeenä pelkkiä vapautteen kohdistuvia rikoksia oli vähiten, kaksi laitonta uhkausta ja yksi vapaudenriisto.¹⁵⁹ Aineistossa oli mukana myös tapauksia, jotka eivät ole rikostuomioita, vaan esimerkiksi lähestymiskieltoa koskevia päätöksiä (yhdeksän tapausta) sekä yksittäisiä lapsen huoltoa ja tiedonsaantia koskevia päätöksiä (kaksi tapausta).

Rikostuomioista kunniaan liittyvä väkivalta tai kunniamotiivi on eksplisiittisesti mainittu vain osassa ratkaisuja. Tutkielman edettyä on myös käynyt ilmi esimerkiksi lehtiartikkeleista, että kaikki kunniaan liittyvään väkivaltaan liittyvät rikostapaukset eivät ole päätyneet tutkimuksen aineistoon. Tähän vaikutti erityisesti se, ettei tuomioistuimilla ole käytössään virallista luokittelua kunniaan liittyvälle väkivallalle, toisin kuin poliisilla, jolla on erillinen tekoluokittelu kunniaväkivallalle. Tämä vaikeuttaa olennaisesti kunniaan liittyvän väkivallan oikeuskäytännön tutkimusta. Luokittelun puute antaa aiheen olettaa, että tuomioistuimet eivät välttämättä kiinnitä huomiota kunniaan liittyvän väkivallan erityispiirteisiin riittävästi.

Puutteet aineiston kattavuudessa tulee ottaa huomioon myös tässä laadullisessa analyysissä. Tämän aineiston perusteella ei voida tehdä liian yleistäviä johtopäätöksiä kunniamotiivin käsittelystä Suomessa. Voi olla, että kunniamotiivi on esimerkiksi tuotu esiin pääkäsittelyssä syyttäjän tai asianosaisten toimesta, mutta tuomioistuin ei ole pitänyt sitä relevanttina seikkana tai asiasta ei ole ollut näyttöä, jonka vuoksi se on jäänyt kirjaamatta ratkaisuun. Luonnollisesti hakusanan puuttuessa, sellainen ratkaisu ei ole päätynyt osaksi tämän tutkielman aineistoa. Tuomioistuinikäytännön kattava analysoiminen vaatisikin selkeästi laajemman tutkimisen kuin mihin on mahdollista pro gradu -tutkielmassa. Kattavassa tutkimuksessa tuomioiden lisäksi voitaisiin arvioida myös tapausten esitutkintapöytäkirjoja sekä haastehakemuksia, joissa kunniamotiivi on tuotu esiin ja verrata niitä lopulliseen tuomioon. Tässä tutkielmassa voidaan kuitenkin tehdä oikeuskäytännön esimerkkien perusteella havaintoja ja jäsentää sitä, miten

¹⁵⁹ Kuten johdannossa mainittiin rikosnimi 21 luvun henkeen ja terveyteen kohdistuvista tahallisista rikoksista (pois lukien naisten sukuelinten silvonta) ja 25 luvun vapautteen kohdistuvista rikoksista laitton uhkaus, pakottaminen, vapaudenriisto sekä vainoaminen hakusanoilla

tuomioistuimet tyypillisesti tunnistavat kunniamotiivia sekä miten se on tunnistettaessa vaikuttanut ratkaisuun. Analyysin avulla ei voida tehdä määrällisiä yleistyksiä Suomessa ilmiön ilmenemisestä tai käsittelystä kaikissa tuomioistuimissa, mutta tapauksia laadullisesti analysoimalla voidaan tutkia lainsoveltamiskäytäntöjen tunnuspiirteitä ja osoittaa ongelmakohtia.

Seuraavissa alaluvuissa tarkastellaan tarkemmin muutamia aineiston ratkaisuja. Myös muita aineiston ratkaisuja on arvioitu, mutta niiden perustelujen yksityiskohtia ei ole tarpeellista avata tutkielmassa, koska joko ne olivat niukkoja, niissä ei otettu kantaa kunniamotiiviin tai niiden yksityiskohdat olivat samanlaisia. Hovioikeuden ratkaisujen mukana tulleita kärjäoikeuden alkuperäisiä ratkaisuja on myös analysoitu tarpeellisin osin, vaikka ratkaisu olisi lopulta muuttunut hovioikeudessa. Tapausten yksityiskohtaisempi analyysi havainnollistaa, millä tavoin tuomioistuimet ovat perustelleet ratkaisujaan tilanteissa, joissa on ollut kunniaan liittyvän väkivallan piirteitä. Kärjäoikeuksien ratkaisuja valikoitui tarkemman tarkastelun kohteeksi enemmän, koska kärjäoikeudet olivat perustelleet ratkaisujaan kattavammin, minkä vuoksi ratkaisuharkinnasta on helpompi tehdä tulkintoja. Osa hovioikeuksien tuomioista oli perusteltuillaan lyhyitä tai hovioikeus oli vain toisena asteena todennut hyväksyvänsä kärjäoikeuden ratkaisun. Joissain ratkaisuissa jatkokäsittelylupaa ei ollut myönnetty tai vaatimus hovioikeuteen oli peruutettu. Näiden tapauksien perusteluita ei ole tutkimuksellisesti tarpeen analysoida sen tarkemmin.

3.2 Kunniaan liittyvän väkivallan tunnistaminen korkeimmassa oikeudessa

Tähän mennessä korkein oikeus on käsitellyt kahta tapausta, joiden taustalla on ollut kunniaan liittyvää väkivaltaa. On kuitenkin huomattava, että korkein oikeus ei ole ottanut kantaa teon kunniaan liittyvän väkivallan taustaan tai kunniamotiiviin. Tapauksia on kuitenkin tärkeä analysoida, hahmottamaan miksi kunniakontekstin ymmärtäminen on tärkeää myös tuomioistuimissa ja miten kunniakontekstin huomioon ottaminen olisi voinut johtaa erilaiseen oikeudelliseen tulkintaan ratkaisussa.

Ratkaisussa KKO 2017:52 oli kyse törkeän henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelun tunnusmerkistön täyttymisestä. Tapauksessa vastaajana ollut veli oli syyttäjän mukaan sopinut perheen Irakissa asuneen isän kanssa sisarensa tappamisesta. Syytteen mukaan teon motiivina oli ollut perheen maineen ja kunnian palauttaminen, koska tytär oli kapinoinut perheen tiukkoja käyttäytymissääntöjä vastaan. Hän oli esimerkiksi liikkunut ulkona yksin,

tavannut eri sukupuolta olevia ystäviään ja pukeutunut epäsovasti. Kontrollointi ja pahoinpitely oli esitutkimateriaalin perusteella jatkunut kolmen vuoden ajan ja siihen oli osallistunut sekä veli että äiti. Tilanne kärjistyi, kun asianomistaja karkasi kotoaan 17.4.2015, minkä jälkeen vastaaja alkoi uhkailemaan ja suunnittelemaan sisarensa tappamista. Vastaaja oli lähettämässään viesteissä miettinyt erilaisia tapoja surmata sisko ja uhannut, että mikäli hän löytää sisaren hän toteuttaa teon sekä kertonut hankkivansa aseensa.

Vastaaja oli saanut tietää asianomistajan olinpaikan 22.4.2015 ja pyytänyt ystävänsä tuomaan tämän erääseen puistoon, jossa oli ollut paikalla muitakin henkilöitä. Vastaaja oli kertonut poliisien tullessa paikalle isältä saadusta ohjeesta saada sisar palaamaan kotiin ja noudattamaan heidän uskontonsa mukaisia tapoja, ja tarvittaessa sisar tulisi tappaa. Poliisin mukaan vastaaja kertoi olevansa valmis tekemään mitä vain perheen kunnian palauttamiseksi. Myöhemmin vastaaja oli toistanut samantyyppisiä uhkauksia myös toiselle konstaapelille ja kertonut siskonsa pilanneen suvun kunnian ja maineen. Vastaaja oli kertonut tappavansa siskon, mikäli hän saisi tietää tämän olevan suhteessa tai jos tämä ei palaa kotiin. Lisäksi hän oli kertonut myöhemmin tutkintaa suorittavalle rikoskonstaapelille suunnitelman, miten aikoo toteuttaa teon ja minkälaisen tuomion hän siitä saisi sekä suunnitelmastaan poistua maasta vankeusrangaistuksen jälkeen.

Käräjäoikeuden mukaan vastaajan selitys siitä, että uhkailut olivat vain tapa yrittää saada sisko ottamaan yhteyttä viranomaisiin, oli epäuskottava. Käräjäoikeus katsoi, että vaikka ampumaseen hankkimisesta ei ollut näyttöä, suunnitelma oli rikoslain 21:6 a §:n mukaisesti riittävän yksityiskohtainen ja toteutettavissa myös muin keinoin. Käräjäoikeus katsoi vastaajan toimineen tappamistarkoituksessa, eikä hän ollut luopunut rikoksen valmistelusta. Käräjäoikeudessa vastaaja tuomittiin pahoinpitelystä, joka oli syyttäjän mukaan jatkunut puolentoista vuoden ajan sekä törkeään henkeen ja terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelusta vankeusrangaistukseen kahdeksi vuodeksi ja yhdeksi kuukaudeksi.¹⁶⁰

Hovioikeus kuitenkin hylkäsi syytteen törkeään henkeen ja terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelusta. Hovioikeuden mukaan asiassa oli pikemminkin kyse tekijän yleisestä valmiudesta surmata sisarensa tilanteen niin vaatiessa, mikä ei yksinään täytä rikostunnusmerkistöä. Vastaaja oli luetellut viesteissä lukuisia erilaisia surmaamistapoja, kuten ampumisen, puukottamisen, nälkään näännyttämisen, syömisen, hautaamisen sekä hiusten ja

¹⁶⁰ Helsingin käräjäoikeuden tuomio 15/127949

kasvojen tärvelemisen. Vastaja viestitti 19.4.2015 ostavansa aseensa ja 21.4.2025, että ase oli nyt ostettu. Vastajan hallusta ei kuitenkaan ollut löytynyt asetta. Hovioikeuden mukaan yksityiskohtainen suunnitelman laatiminen valmistelutekona vaatii rikoksen toteuttamiseksi välttämättömät toimet, kuten tekovälineen hankkimisen.¹⁶¹

Korkein oikeus antoi ratkaisunsa asiassa heinäkuussa 2017. Korkein oikeus totesi hyväksyvänsä hovioikeuden perustelut. Vastaja kiisti korkeimmassa oikeudessa halunneensa tehdä sisarelleen väkivaltaa, vaikka hän olikin ollut kiihdyksissä. Hänen mukaansa hän olisi voinut toteuttaa surman puistossa, mikäli olisi halunnut tehdä niin. Vastaja kertoi olleensa vain huolissaan ja käyttäneensä voimakasta kieltä pelottelukeinona saadakseen sisaren palaamaan kotiin. Korkeimman oikeuden mukaan ei voitu poissulkea, että viestit oli kirjoitettu kiihtyneessä mielentilassa ja vastajan tarkoittamassa tarkoituksessa.

Asianomistaja oli halunnut tulla kuulluksi ensimmäistä kertaa vasta korkeimmassa oikeudessa, jossa hän oli vähätellyt veljensä tekoja ja kertonut, että veli oli vain vihainen, mutta ei tarkoittanut toteuttaa uhkauksiaan. Esitutkinnassa asianomistaja taas oli kertonut kahdessa kuulustelussa yksityiskohtaisesti häneen kohdistuvasta kontrolloinnista ja väkivallasta sekä uhkailusta. Korkein oikeus piti asianomistajan esitutkintakertomuksia luotettavampana.

Korkein oikeus totesi, että vaikka vastajalla oli historia ja jonkinlainen valmius käyttää sisarensa väkivaltaa, se ei vielä tarkoittanut, että hänellä olisi ollut yksityiskohtainen suunnitelma tappaa sisarensa. Lisäksi uhkaukset olivat pääasiassa ehdollisia. Näin ollen syyte törkeään henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelusta hylättiin ja korkein oikeus pysytti hovioikeuden tuomion voimassa. Vastaja tuomittiin siis ainoastaan hänen myöntämistään pahoinpitelyistä kuuden kuukauden ehdolliseen vankeuteen.

Tapauksessa rangaistuksen mittaamisen osalta kärjäoikeus oli painottanut, että ”teon vaikuttimena oli ollut halu palauttaa perheen maine ja kunnia, koska uhri ei ollut noudattanut uskonnon ja kulttuurin mukaisia perinteitä. Toiminta osoitti vakaata surmaamispyrkimystä ja oli omiaan aiheuttamaan tuntuvaa kärsimystä. Rangaistus tuli sen vuoksi mitata ankaraksi.”¹⁶² Kärjäoikeuden ratkaisussa on nähtävissä, että tuomioistuimen on mahdollista arvioida kunniamotiivia teon vaikuttimena. Korkein oikeus ei ottanut rangaistuksen mittaamiseen kantaa, koska korkeimman oikeuden ennakkoratkaisussa oli ollut kyse vain tunnusmerkistön

¹⁶¹ Helsingin HO 16 /103932

¹⁶² Tikkala 2018, s.14

täyttymisestä. Mielestäni myös rangaistuksen mittaamisen arviointi olisi ollut ennakkoratkaisun arvoinen, ottaen huomioon, että kunniaan liittyvästä väkivallasta ei ole annettu ennakkoratkaisuja.

Tapauksessa on nähtävissä monia kunniaan liittyvälle väkivallalle tyypillisiä piirteitä. Tilanne päättyi viranomaisten tietoon siinä vaiheessa, kun vuosia jatkunut kontrollointi ja pahoinpitelyt olivat ajautuneet mahdollisesti asianomistajan henkeä uhkaavaksi tilanteeksi. Vaikka korkein oikeus ei antanutkaan asianomistajan oikeudessa kertomalle painoarvoa, tämän vähättely tekoon liittyen jälkikäteen on kuitenkin tyypillistä kunniaan liittyvässä väkivallassa. Vähättely voi johtua kenties perheen ja suvun kontrollista.¹⁶³

Huomionarvoista on se, että vaikka syyttäjät ja tuomioistuimet olivat viitanneet uhkailujen ja suunnittelun liittyneen perheen kunnian ja maineen palauttamiseen, korkein oikeus ei ottanut kunniamotiiviin kantaa tai analysoinut tapausta kunniaan liittyvän väkivallan kontekstissa. Hong onkin tapausta arvioidessaan esittänyt, että tapauksen kokonaisarvioinnissa oltaisiin voitu päätyä myös toisenlaiseen ratkaisuun, mikäli tekoa olisi arvioitu kunniakontekstissa, jolloin uhan konkreettisuus ja vaarallisuus asianomistajalle olisivat voineet asettaa lähemmäs todellisuutta.¹⁶⁴ Myös Tikkala on kritisoinut ratkaisua, sillä surmaamisaikomuksen ehdollisuus, joka riippuu uhrin käytöksestä tai muista satunnaisista syistä, voi asettaa ennakkotapauksen, jossa olisi hyväksyttävää suunnitella henkilön surmaamista, mikäli tämä ei alistu tekijän käyttäytymissäntöihin.¹⁶⁵ Nähdäkseni syyttäjät olisi voinut ajaa syytettä myös laittomasta uhkauksesta tai pakottamisesta, koska nähdäkseni erityinen etu olisi puoltanut syytteen nostamista. Lisäksi rangaistusasteikko näin vakavasta uhkailusta ja surman suunnittelusta tippuu huomattavasti, kun teko ei täytä törkeän rikoksen valmistelun tunnusmerkistöä.

Tuomioistuimet eivät millään tavalla ottaneet kantaa uhrinäkökulmasta tyttären kohdistuneeseen vuosien piinaan, vaan tapausta arvioitiin tiukasti rikoslain tekopistemäisyyden kautta. Ennakkotapaus on ongelmallinen kunniaan liittyvän väkivallan uhrien kannalta. Heille väkivallan ja jopa kuoleman uhan todellisuus ja vaarallisuus usein välittyy muutenkin kuin konkreettisilla uhkauksilla yhteisön vahvan sosiaalisen kontrollin kautta. Uhka voi välittyä esimerkiksi sillä, että muita yhteisön jäseniä on rankaistu väkivalloin.¹⁶⁶ Tässäkin tilanteessa

¹⁶³ Hong 2020, s.51

¹⁶⁴ *ibid*, s.50

¹⁶⁵ Tikkala 2017, s.7

¹⁶⁶ Hong 2017b, s.370-374

veli oli pahoinpidelty uhria useamman vuoden ajan, joten voidaan olettaa uhkailujen olleen hänelle erittäin ahdistavia ja hengen vaaran olleen todellinen. Tapaus havainnollistaa toisessa luvussa tehtyjä havaintoja siitä, että kunniaan liittyvän väkivallan vakavuus ei välttämättä yllä nykyisiin rikostunnusmerkistöihin.

Korkein oikeus lopulta hylkäsi syytteen suurimmaksi osaksi riittämättömän näytön vuoksi. Nähdäkseni tämä korostaa myös erityisesti syyttäjän osaamista ja kunniakontekstin ymmärtämistä. Se on välttämätöntä, jotta syyttäjä pystyy näyttämään kunniakontekstissa tapahtuvan rikoksen toteen. Toisaalta myös tuomioistuimen tulisi arvioida tekoa kunniaan liittyvän väkivallan kontekstissa, vaikka se tulisi vasta pääkäsitellyssä ilmi.

Myös tapauksessa KKO 2020:88 oli taustalla kunniaan liittyvä väkivaltaa. Tapauksessa vuonna 2017 perheen isä oli käyttänyt ruumiillista väkivaltaa puolisoaan sekä heidän 9- ja 10-vuotiaita lapsia kohtaan perheen yhteisessä kodissa 2-vuotiaan lapsen läsnäollessa sekä uhannut puolisoaan, perheen äitiä, tappamisella keittiöveitsi kädessä. Äiti oli yrittänyt pyytää apua naapureilta, jotka eivät olleet hälyttäneet poliisia. Pahoinpitelytilanteen jatkuessa perheen kotona, äiti oli lyönyt isää pitkäteräisellä keittiöveitsellä selkään kahdesti. Ilman leikkaushoitoa mies olisi menehtynyt vammoihinsa.

Korkeimmassa oikeudessa oli kyse siitä, oliko naisen menettelyä pidettävä sallittuna hätävarjeluna ja oliko teko tahallisesti tapon vai surman yritys. Toissijaisesti asiassa oli kyse siitä, oliko naisen tekoa pidettävä anteeksiannettavana rangaistusvastuusta tai sitä lieventävänä seikkana, jos hätävarjelu arvioitaisiin liioitteluksi. Surma on rikoslain 21:3 §:n mukaan tappo, joka on tehty lieventävien asianhaarojen vallitessa.

Mies oli hovioikeudessa lainvoimaisesti tuomittu kolmesta pahoinpitelyistä perheenjäseniä kohtaan sekä laittomasta uhkauksesta yhteiseen kuuden kuukauden ehdolliseen vankeuteen. Korkeimmassa oikeudessa vastaajana ollut nainen tuomittiin hätävarjeluun liioitteluna tehdystä tapon yrityksestä ehdottomaan vankeuteen kahdeksi vuodeksi ja kolmeksi kuukaudeksi. Vuonna 2021 kuitenkin silloinen tasavallan presidentti Sauli Niinistö armahti naisen ehdottomasta vankeudesta ehdolliseen vankeuteen.¹⁶⁷

Asian taustasta korkein oikeus katsoi asiassa selvitetyn, että mies oli ainakin vuodesta 2008 lähtien kohdistanut naiseen fyysistä väkivaltaa. Isä kohdisti myös lapsiin väkivaltaa. Lisäksi

¹⁶⁷ MTV Uutiset 12.2.2021

äiti ja lapset olivat olleet ainakin kaksi kertaa ennen tapahtumia turvakodissa. Korkein oikeus viittasi aikaisempaan ratkaisuunsa KKO 2020:20 sekä Istanbulin sopimukseen, jonka pohjalta hätävarjelu-oikeuden tapahtumainkulun pohjalta tehtävässä arvioinnissa on perusteltua kiinnittää huomiota myös lähisuhde- ja perheväkivallan olosuhteisiin, joiden kohteeksi vastaaja oli toistuvasti joutunut. On kuitenkin huomionarvoista, että teon taustaan sekoittuu myös kunniaan liittyvää väkivaltaa, joka eroaa erityispiirteiltään muusta lähisuhdeväkivallasta. Tätä korkein oikeus ei ottanut huomioon, vaikka olikin arvioinut teon kontekstia.

Helsingin sanomat teki tapauksesta vuonna 2025 artikkelin, jossa kerrottiin tarkemmin perheen historiasta.¹⁶⁸ Lehtiartikkeliä käytetään apuna havainnollistamaan nimenomaan kunniaan liittyvän väkivallan taustaa perheen elämässä. Tulee huomioida, että sen avulla ei voida tehdä johtopäätöksiä siitä, miten kattavasti tuomioistuimella on ollut tietoa perheestä, eivätkä kaikki siinä kerrotut asiat liity analysoitavana olevaan tapaukseen. Lisäksi artikkelia ei voida pitää oikeudellisessa arvioinnissa objektiivisena kertomuksena asian tosiseikoista, koska se perustuu vain toisen henkilön medialle kertomaan ja kirjoitettuun ei voida todistaa faktaksi.

Lehtiartikkelin mukaan nainen oli alun perin joutunut väkivaltaiseen suhteeseen naisen ja miehen sukujen järjestämän pakkoavioliiton kautta. Mies kontrolloi puolisonsa elämää monin eri tavoin myös taloudellisesti. Mies kontrolloi myös tyttäriensä elämää, muun muassa pukeutumista, harrastuksia ja sosiaalisia suhteita. Kun nainen pääsi turvakotiin miehen saadessa tuomion väkivallasta, yhteisön jäsenet ympäri maailmaa painostivat naista palaamaan kotiin. Naisen palattua kotiin, mies uhkaili lapsien viemisellä ja hänen tappamisellaan, mikäli nainen puhuisi viranomaisille. Naisen kertoman mukaan hän aina alistui yhteisön tahtoon, koska pelkäsi hylätyksi tulemista, uhkailuja ja lapsien menettämistä.¹⁶⁹

Perheen taustasta huolimatta kunniaan liittyvään väkivaltaan ei otettu millään tavalla kantaa korkeimman oikeuden ratkaisun perusteluissa. Kohdan 24 perusteluiden mukaan oli näytetty selvitettyksi, että äiti ja lapset pelkäsivät miestä, ja että mies oli kohdellut ainakin äitiä halveksuvasti tämän sukupuolen vuoksi. Voidaan siis olettaa, että tuomioistuimelle on käynyt ilmi vähintään jollain tasolla miehen naiseen kohdistama sukupuolistunut väkivalta.

¹⁶⁸ Helsingin sanomat 5.4.2025

¹⁶⁹ *ibid*, Puukotuksen jälkeen miehen sukulaiset ovat jatkaneet tappamisella uhkailua kunnian menettämisen vuoksi, vaikka nainen on muuttanut toiseen kaupunkiin lastensa kanssa. Yksi sukulaisista tuli Suomeen epäilysti toteuttamaan uhkausta, mutta poliisi puuttui tilanteeseen. Maahanmuuttovirasto karkotti miehen Suomesta vuonna 2019. Vuonna 2023 naisen henkeen kohdistuva uhkailu jatkui entisen aviomiehen ja sukulaismiehen toimesta. Artikkelissa todetaan, että kunniaan liittyvän väkivallan uhka on edelleen läsnä heidän elämässään.

Lisäksi surman kokonaisarvioinnissa tulisi ottaa huomioon rikoksentehtäjän vaikuttimet ja muut rikoksen liittyvät seikat. Korkein oikeus viittasi lain esitöissä esitettyyn esimerkkiin surmasta, jossa pitkäaikaisen väkivallan kohteeksi joutunut aviopuoliso surmaa miehensä, jonka väkivaltaisuuden vuoksi hän ei ole uskaltanut erota tai hakea apua ulkopuolelta. Kuitenkaan korkein oikeus ei katsonut tämän tapauksen rinnastuvan lähelle tämänkaltaista pakkotilaa, koska lyönnit olivat olleet ylimitoitettuja, eikä tekoa voitu pitää tunnusmerkistössä tarkoitettusti lieventävien asianhaarojen vallitessa tehtynä.

Voidaan kuitenkin pohtia, onko korkein oikeus todellisuudessa arvioinut tapausta kattavasti. Ratkaisusta ei ilmene, että se olisi tunnistanut kunniaan liittyvän väkivallan erityispiirteitä tai punninnut todenmukaisesti vastaajan pitkään jatkunutta, ankarasti kontrolloitua elämäntilannetta.¹⁷⁰ Toisaalta ilman tapauksen muita asiakirjoja ei voi tietää mitä tuomioistuimelle on käynyt ilmi tapauksen kontekstista. Joka tapauksessa asianosaisten kertomuksista on luultavasti tullut esille jonkinasteisesti myös kunniaan liittyvän väkivallan piirteitä. Arvioin, että vaikka vastaajan toiminta ei ole puolusteltavaa, tapauksen historia pahoinpitelyiden vaikuttamiseen ja erityisesti kunniakonteksti huomioden, tapaus olisi voinut täyttää surman tunnusmerkistön.

Korkeimman oikeuden nykyinen ratkaisukäytäntö osoittaa, että kunniaan liittyvän väkivallan kontekstia ei ole tapauksissa joko ymmärretty tai pidetty relevanttina seikkana tekojen arvioinnin kannalta. Ratkaisussa KKO 2017:52 arvio kiinnittyi ainoastaan valmisteluteon konkreettisiin oikeuskäytännön mukaisiin vaatimuksiin, minkä seurauksena teon todellinen vaarallisuus, kuten jatkuva kontrolli ja uhka uhrin hengelle, jäivät toissijaiseksi arviointikriteeriksi. Myös ratkaisussa KKO 2020:88 korkein oikeus toi esiin lähisuhdeväkivallan olosuhteet ja niiden merkityksen hätävarjelun arvioinnissa, mutta jätti kokonaan huomioimatta kunniaan liittyvän väkivallan kannalta oleelliset pidempiaikaiset olosuhteet kuten yhteisön painostuksen ja tilanteeseen vaikuttaneen fyysisen ja sosiaalisen kontrolloinnin, itsemääräämisoikeuden loukkaukset ja tilanteen aiheuttaman uhan. Tutkimuskirjallisuuden perusteella juuri yhteisöllisyys erottaa kunniaan liittyvän väkivallan muusta lähisuhdeväkivallasta, jolloin se olisi perusteltua tuoda näkyviin myös ratkaisun perusteluissa ja teon vaikuttimien tulkinnassa.¹⁷¹ Vaikka kunniaan liittyvä väkivalta voi usein

¹⁷⁰ Myös Hannonen ja Hyttinen ovat pohtineet armahduspäätökseen viitaten, pystyykö oikeusjärjestyksemme oikeudenmukaisuuteen tilanteissa, jossa lähisuhdeväkivallan uhreja rangaistaan tällaisessa tilanteessa. Ks. Hannonen – Hyttinen 2024, s.26

¹⁷¹ Idriss 2017, s.12-18; Hansen – Sams – Jäppinen – Latvala 2016, s.153-154,

kietoutua yhteen muun lähisuhdeväkivallan kanssa, erityisesti motiivi erottaa teot toisistaan.¹⁷² Tapauksessa KKO 2017:52 oli selkeää näyttöä kunnian palauttamisesta teon motiivina, jolloin sen nähdäkseni tulisi olla asia, johon korkeimman oikeuden tulisi ottaa kantaa, jotta ennakkoratkaisu selkeyttäisi nykyistä oikeustilaa.

3.3 Kunniamotiivi hovioikeustasolla

Helsingin hovioikeuden tuomiossa 21/130841 vuonna 2021 tapahtuneessa pahoinpitelyssä asianomistajan äiti ja täti olivat kohdistaneet häneen ruumiillista väkivaltaa muun muassa työntämällä hänet rappusista alas. Helsingin käräjäoikeudessa 20/106661 asianomistaja ei ollut halunnut tulla kuulluksi, ja hän oli vedonnut oikeudenkäymiskaaren 17:17 § läheisen kieltäytymisoikeuteen. Kieltäytymisoikeus kuitenkin murrettiin käräjäoikeuden päätöksellä, sillä oli syytä epäillä, että asianomistajaa oli painostettu. Esitutkinnassa ja myöhemmin hovioikeudessa asianomistaja oli muun muassa kertonut, että häntä on kontrolloitu ja pahoinpidelty lapsesta lähtien. Vanhemmat olivat olleet pettyneitä saadessaan tyttären. Asianomistaja oli kertonut, että hänen yhteisössään tyttöjä uhkaillaan, kontrolloidaan ja kaikille on tapana järjestää pakkoavioliitto, heidän uskontonsa ja kulttuurin vuoksi, kuten myös asianomistajalle oltiin järjestämässä. Hän kertoi sukunsa saaneen kuulla, että hän seurustelee ”alempaan kastiin” kuuluvan pojan kanssa, jonka jälkeen hänelle oli kerrottu, että hän on pilannut perheen maineen ja että hänet sekä poika voitaisiin lähettää heidän kotimaahansa tapettavaksi. Nämä tapahtumat olivat johtaneet tapauksen pahoinpitelyyn.

Helsingin käräjäoikeus katsoi, että ”teon motiiviperustana on ollut kulttuuriset ja uskonnolliset syyt ja teossa on kyseessä kunniaväkivalta, jonka taustalla on usein esimerkiksi seurustelusuhteet, joita yhteisö ei hyväksy”. Käräjäoikeus oli rangaistuksen mittaamisessa ottanut huomioon teon vaikuttimen ja viitannut Istanbulin sopimuksen 42 artiklaan, jonka mukaan viranomaisten tulee varmistua siitä, että ettei kulttuurin, tavan, uskonnon, perinteen tai kunnian voida oikeuttaa mitään sopimuksen soveltamisalaan kuuluvia väkivallan tekoja. Käräjäoikeuden mukaan sopimus velvoittaa viranomaisia vaatimaan ja tuomitsemaan tällaisessa tilanteessa ankarammin kuin tavanomaisesta väkivallasta. Käräjäoikeus oli lisäksi ottanut huomioon väkivallan moninaisuuden ja sen, että tekijöitä oli kaksi. Käräjäoikeudessa tekijät oli tuomittu viiden kuukauden ehdolliseen vankeusrangaistukseen pahoinpitelystä.

¹⁷² Hansen – Sams – Jäppinen – Latvala 2016, s.153-154; Tikkala 2018, s.14-15, Grans 2018, s.10

Hovioikeus katsoi kärjäoikeuden tavoin, että teon taustalla olivat kulttuuriset ja uskonnolliset syyt ja teko oli kunniaväkivaltaa. Hovioikeus totesi, että: ”B:n ja A:n syyksi luettuun rikokseen liittyy siten teon vahingollisuutta ja vaarallisuutta selvästi lisääviä lähisuhdeväkivaltaan liittyviä piirteitä ja teon motiivi huomioon ottaen myös harkintaa.” Hovioikeuden perusteluiden sanamuoto vaikuttaa viittaavan siihen, että kunniamotiivi ei itsessään ollut tapauksessa ankaroittava peruste, vaan teon motiivi välillisesti kertoi tekijöiden suuremmasta harkinnasta, minkä vuoksi teko osoitti suurempaa syyllisyyttä. Toisaalta hovioikeuden mukaan: ”nämä seikat ovat teon vaikuttimia ja että ne on tekijöiden syyllisyyttä arvioitaessa otettava rangaistusta ankaroittavana huomioon.” Hovioikeuden perusteluista ei eksplisiittisesti selviä, tarkoittiko hovioikeus sitä, että teon vaikuttimena nimenomaan kunniaan liittyvä väkivalta on ankaroittava peruste, vai tuliko kunniamotiivi välillisesti huomioiduksi sen suunnitelmallisuuden ja lähisuhdeväkivallan takia. Vaikka hovioikeus oli kärjäoikeuden lailla arvioinut, että rangaistusta tuli ankaroittaa normaalista ja hyväksyi kärjäoikeuden perustelut muuten, hovioikeus kuitenkin alensi rangaistusta kolmeen kuukauden ehdolliseen vankeuteen, viitaten oikeuskäytännön yhtenäisyyteen ja siihen, että vammat olivat jääneet vähäiseksi.

Mielenkiintoista tapauksen arvioinnissa on se, että oikeus oli tulkinnut Istanbulin sopimuksen 42 artiklan 1 kohdan velvoittavan tuomioistuimia ankaroittamaan kunniaan liittyvän väkivallan tekoja. Myös Grans on tulkinnut sopimuksen artiklan 42 velvoittavan myös tuomioistuimia ottamaan huomioon kunniaan liittyvän väkivallan.¹⁷³ Huomionarvoista oli kuitenkin, että tämä oli tutkielman aineistosta ainoa tapaus, jossa oli tulkittu sopimuksen 42 artiklan nimenomaan velvoittavan kunniamotiivin huomioimiseen.

Vaasan hovioikeuden tuomiossa 23/1037 ja sitä edeltävässä Keski-Suomen kärjäoikeuden tuomiossa 23/143533 käsiteltiin vakavaa väkivaltarikoskokonaisuutta, jossa oli kyse miehen entiseen puolisoon kohdistuneesta murhan yrityksestä, kahdesta laittomasta uhkausesta, pahoinpitelystä ja kahdesta lähestymiskiellon rikkomisesta. Rikokset tapahtuivat pääosin parisuhteen päättymisen jälkeen vuoden 2023 aikana, ja ne eskaloituivat asteittain vakavammiksi. Myös uhrin äiti osallistui fyysisesti pahoinpitelyyn 18.6.2023 huoltoasemalla. Seuraavana päivänä, 19.6.2023, vastaaja törmäsi tarkoituksellisesti uhrin autoon ja puukotti häntä useita kertoja. Tapahtumia edelsi muun muassa jatkuvaa uhkailua ja häirintää, johon sisältyi myös jäljityslaitteen asentaminen uhrin autoon.

¹⁷³ Grans 2018a, s.68-69

Tapauksen todistelusta ilmenee merkittävästi kunniaan liittyvälle väkivallalle tunnusomaisia piirteitä, erityisesti sosiaalista kontrollia ja yhteisön osallistumista väkivaltaan. Asianomistajan kertomuksen mukaan vastaaja oli pitkään vainonnut ja uhkaillut häntä muun muassa tappamisella ja pahoinpitelyllä sekä kontrolloinut hänen liikkumistaan. Kun asianomistaja oli tehnyt vastaajasta rikosilmoituksia ja hakenut lähestymiskieltoa, uhkailut olivat pahentuneet. Asianomistaja kertoi myös, kuinka vastaaja pyrki jatkuvasti painostamaan hänen perheenjäseniään, etenkin veljeä, isää ja enoa, käyttämään väkivaltaa häntä kohtaan saadakseen hänet alistumaan yhteisön normeihin sekä pyrki eristämään tätä yhteisöstä. Asianomistaja puhui todistelussaan siitä, kuinka hänen mukaansa heidän kulttuurissaan miehellä on oikeus määrätä puolisoaan, jotta suvulle ei tule ongelmia, ja hänkin on tähän aluksi suostunut. Asianomistaja myös epäili tätä syyksi, jonka vuoksi hänen oma sukunsa on painostanut häntä tottelemaan vastaajaa ja hänen äitinsä oli osallistunut pahoinpitelyyn. Asianomistaja on kertonut tilanteen aiheuttaneen pitkään henkistä kärsimystä ja sitä, että hän ei uskalla poistua kotoaan. Asianomistajan mukaan mies olisi halunnut tehdä hänelle myös ”kulttuurihäväistyksen”.¹⁷⁴

Todistajina kuultujen sukulaisten lausunnot havainnollistivat yhteisön normeja ja painetta erityisesti naisten käyttäytymiseen liittyen. Erityisesti uhrin eno kuvasi oikeudessa, että asianomistaja oli käyttäytynyt jo pitkään yhteisön odotusten vastaisesti, ja hänen mukaansa naisen toiminta oikeutti kurinpitotoimet. Enon mukaan naisen on eron jälkeen käyttäydyttävä asiallisesti, mikä tarkoittaa sitä, että naisen tulee hoitaa lasta, elää ”tavanomaista kotielämää”, ei saa liikkua huonossa seurassa, tehdä rikoksia tai hankkia uutta kumppania. Eno esitti, että asianomistajan toiminta oikeudessa ja yhteisen lapsen kanssa oli ollut vain kiristämistä.

Päätodisteluteemana enon todistelussa oli se, että vastaaja oli murhan yrityksen tekopäivänä 19.6.2025 lähettänyt asianomistajan enolle viestejä. Vastaaja oli yhteydessä enoon, jota hän piti viimeisenä mahdollisuutena puuttua uhrin käytökseen. Viesteissä vastaaja pyysi enoa antamaan uhrille ”selkäsaunan”. Eno vastasi vastaajalle pyrkivänsä rauhoittamaan tilanteen palattuaan Suomeen, jotta vältettäisiin vakavammat väkivaltaiset yhteenotot.

Uhrin äiti osallistui pahoinpitelyyn päivää ennen murhan yritystä. Äidin mukaan hänen tarkoituksenaan oli ollut ”ojentaa” tytärtään ja lopettaa tilanteesta aiheutuvat ongelmat suvulle ja estää sukumurhat, mutta kertoi että tekijä ei olisi painostanut häntä väkivaltaan. Viesteistä kävi ilmi, että äiti oli aiemmin kehottanut tytärtään ottamaan väkivaltaisen kurituksen vastaan

¹⁷⁴ Asianomistajan mukaan ”kulttuurihäväistys” tarkoittaa romanikulttuurissa sitä, että ihmisestä tulee likainen ja muut eivät halua olla tekemisissä tällaisen ihmisen kanssa.

veljeltään, jotta tilanne ratkeaisi ja heidän sukunsa säästyisi pahemmalta. Äiti kertoi oikeudessa, että hänen tyttärensä käytös ei ollut hyväksyttävää yhteisössä, koska tytär oli käyttäytynyt vain miehille sallituilla tavoilla. Käräjäoikeuden mukaan jäi näyttämättä, että huoltoasemalla tapahtunut väkivallan teko, jossa mies ja äiti olivat molemmat paikalla, olisi tapahtunut suunnitelmallisesti yhdessä, mutta sen katsottiin kuitenkin liittyneen vastaajan aiempiin suvulle esittämiin vaatimuksiin väkivallan käytöstä.

Tapauksessa toimi näyttönä myös muille asianomistajan sukulaisille ja tuttaville lähettämät viestit. Vastaja ilmoitti viesteissä tarkoituksestaan käyttää väkivaltaa ja pyysi uhrin sukulaisilta apua suunnitelman toteuttamiseen. Esimerkiksi vastaajan ja uhrin veljen väliset viestit osoittivat, että tekijä oli useasti painostanut veljeä käyttämään väkivaltaa sisartaan kohtaan ja veli olikin yrittänyt selvittää asianomistajan olinpaikkaa.

Kokonaisuudessaan tapaus osoittaa nähdäkseni, että kyseessä ei ollut pelkästään yksittäisen henkilön väkivaltainen teko, vaan siihen liittyi merkittävä yhteisöllinen ulottuvuus sekä yhteisön jäsenten käsitykset kunniaan liittyvistä käyttäytymissäännöistä ja sukupuolirooleista. Useat todistajat kuvasivat uhrin käyttäytymistä tavalla, joka osoitti vahvaa sukupuolittunutta normatiivisuutta, kuten on tyypillistä kunniaan liittyvässä väkivallassa.¹⁷⁵ Vastaajan toimintaa mahdollisti laajempi sosiaalinen kontrolli, jossa sukulaiset ja muut tutut olivat sekä henkisesti että konkreettisesti mukana uhrin rankaisemisessa tai ainakin hyväksyivät tekijän teot.¹⁷⁶

Ratkaisun todistelusta ja esitetyistä viesteistä voi epäillä myös, että ainakin osa todistajista on voinut olla tietoisia tekijän suunnittelemaasta henkirikoksesta. Tämä yhteisöllisyys tuo esiin kunniaan liittyvän väkivallan erityispiirteitä ja osoittaa, kuinka rikosoikeudellinen arviointi tällaisissa tapauksissa edellyttää myös teon yhteisöllisen kontekstin huomioon ottamista.¹⁷⁷ Tapauksessa uhri on joutunut äärimmäisen paineen alaiseksi, koska hän ei ole halunnut taipua häneltä vaadittuun käytökseen, minkä seuraukset ovat olleet hengenvaaralliset.

Tapauksessa oli merkittävää myös se, ettei rikoksen etenemistä pystytty estämään, vaikka viranomaiset olivat tietoisia uhkauksista ja tilanteen vaarallisuudesta. Poliisi oli yrittänyt auttaa asianomistajaa muun muassa turvallisuusjärjestelyin ja asunnonvaihoilla, ennalta estävällä työryhmän avulla sekä turvakotijaksoilla. Tästä huolimatta tekijä jatkoi väkivaltaista

¹⁷⁵ Lidman 2015, s.196–198

¹⁷⁶ Hansen – Sams – Jäppinen – Latvala 2016, s.69

¹⁷⁷ Hong 2017b, s. 370–372

toimintaansa, kunnes sai tehtyä niin sanotun ”kunnian palautuksen”. Tämä on tyypillistä kunniaan liittyvän väkivallan tapauksissa, sillä tilanteeseen liittynyt väkivallan oikeutus sekä yhteisöllisyyden elementti voi estää tehokkaan suojelun.¹⁷⁸ Nähdäkseen tämä osoittaa jälkikäteisten oikeussuojakeinojen merkityksen. Kun ennaltaehkäisevät toimet eivät ole riittäviä, oikeusjärjestelmän täytyy kyetä reagoimaan tehokkaasti tapahtuneeseen väkivaltaan ja ottaa huomioon sen taustalla vaikuttavat erityispiirteet, kuten kunniaan liittyvät motiivit.

Vaasan hovioikeus on ratkaisussaan ottanut kokonaistörkeyttä arvioidessaan huomioon kunniaan liittyvän motiivin sekä Istanbulin sopimuksen 46 artiklan mukaiset ankaroittavat seikat ja todennut, että kvalifioitujen tekemuotojen yhteydessä arvioidaan aina rikoksen törkeyttä kokonaisuutena, kuten on myös todettu ennakkoratkaisussa KKO 2022:73. Hovioikeus totesi ratkaisussaan, että ”tällaista väkivaltaa naisia kohtaan ei voida oikeuttaa minkäänlaisilla kulttuuriin liittyvillä syillä, eikä se voi olla myöskään osa oikeutettua romanikulttuuria. (Tekijän) syyksi luettu teko osoittaa kokonaisuutena arvostellen ja ottaen huomioon myös (tekijän) syyksi luetut muut (asianomistajaan) kohdistuneet rikokset sellaista täysin hylättävää asennoitumista naisten asemaan, että miehen kunnia olisi arvokkaampi kuin naisen henki.” Rangaistusseuraamuksesta hovioikeus oli todennut hyväksyvänsä käräjäoikeuden tuomion perustelut rangaistuksen mittaamisen osalta.

Käräjäoikeus on murhan yrityksen suunnitelmallisuutta arvioidessaan todennut, että ”menettelyn voidaan arvioida liittyvän keskinäisen valtakamppailuun, kunniaan ja koston liittyvä motiivi.” Kuitenkaan rangaistusseuraamusta määrittäessä kunniamotiivia ei mainittu. Käräjäoikeus arvioi teon vakavuuden, vaarallisuuden sekä syyllisyyden korkeaksi, korostaen erityisesti teon suunnitelmallisuutta, raakuutta ja julmuutta. Teon vaikuttimiksi mainittiin kosto ja mustasukkaisuus sekä teon luonne lähisuhdeväkivaltana. Myös asianomistajan äiti tuomittiin asianomistajan pahoinpitelystä. Sen osalta käräjäoikeus totesi, että ”äidin teko on liittynyt asianomistajan rankaisemiseen suvun toimesta eli se osoittaa tässä suhteessa suunnitelmallisuutta ja tavanomaista pahoinpitelytekoa suurempaa syyllisyyttä.” Vaikka käräjäoikeus ei suoraan ottanut kantaa todistelusta ilmenneeseen kunniamotiiviin rangaistusta ankaroittavana seikkana, tuomiossa on viitteitä siitä, että motiivin on nähty vaikuttavan teon suunnitelmallisuuteen, minkä vuoksi tekoa on arvioitu ankarammin.

¹⁷⁸ Holm 2009, s.137

Hovioikeuden ratkaisussa merkittävää on se, että tulkintani mukaan hovioikeus otti vahvan kannan kunniamotiivin ja tämän kaltaisen naisiin kohdistuvan sukupuolistuneen väkivallan erityiseen moitittavuuteen. Vaikuttaa siltä, että tuomistuin on jopa osoittanut ikään kuin moraalisen ohjeen ratkaisullaan osallisille. Tämä perustelutapa luultavammin johtui siitä, että todistelussa oli huomattavan paljon puheenvuoroja, joiden perusteella uhria jopa syyllistettiin hänen toiminnastaan ja vastaajan teko nähtiin oikeutettuna. Hovioikeus osoitti tapauksella, että kunniamotiivi tulee ottaa huomioon ja että naisiin kohdistuvaan väkivaltaan ja sukupuolittuneisiin asenteisiin tulee suhtautua vakavasti.

Helsingin hovioikeuden tuomiossa 23/121357 oli kyseessä vuonna 2021 tehdystä henkirikoksesta, jossa vastaaja oli surmannut vaimonsa puukottamalla tätä 78 kertaa perheen lasten ollessa asunnossa. Länsi-Uudenmaan käräjäoikeudessa 21/139308 vastaaja tuomittiin murhasta, koska henkirikos oli erityisen raaka ja julma ja se oli tehty vakaasti harkiten. Käräjäoikeus katsoi useiden todistajalausuntojen, turvakotimuistioiden ja poliisin asiakirjojen mukaan, että mies oli ollut useita vuosia väkivaltainen vaimoaan kohtaan ja esittänyt tappouhkauksia, niin että nainen oli muun muassa hakeutunut turvakotiin viisi kertaa ja hänen suojakseen oli haettu väliaikaista lähestymiskieltoa. Käräjäoikeus katsoi asiassa tulleen selvitettyksi, että vastaaja oli myös aiemmin vuonna 2019 pakottanut uhrin matkustamaan kotimaahansa, jossa hänen veljensä ja setänsä oli ollut tarkoitus tappa hänet. Käräjäoikeus totesi tapauksessa olevan ”niin kutsutun kunniaväkivallan piirteitä.” Käräjäoikeuden näkemyksen mukaan, vaikka vastaaja ei ollut suunnitellut tappavansa uhria juuri kyseisenä päivänä ja teko ei ollut erityisen suunnitelmallinen, tapahtumat ennen sitä osoittivat miehellä olleen surmaamistarkoitus jo pidempään ennen tekoa. Uhrin turvakotiin lähteminen oli saanut miehen toteuttamaan surmaamisaikomuksensa, johon tällä oli pidempään ollut jo valmius. Lisäksi vakaasta harkinnasta käräjäoikeuden mukaan kertoi myös se, että yksi todistajista oli saapunut asunnolle vielä uhrin ollessa hengissä, mutta vastaaja oli sulkenut oven ja suorittanut surmaamisen loppuun.

Hovioikeus oli kuitenkin arvioinut tapausta toisin. Hovioikeuden mukaan ei ollut esitetty riittävää näyttöä siitä, että vastaaja olisi vuonna 2019 lähettänyt uhrin kotimaahan tapettavaksi. Hovioikeuden mukaan tällaisen suunnitelman olemassaoloa tuki uhrin kertomus laitonta uhkausta koskevassa kuulustelupöytäkirjassa ja sosiaalitoimen asiakaskertomus sekä turvakotityöntekijän kertoma. Toisaalta kahdelle todistajalle uhri ei ollut kertonut, että hänen kuolemaansa suunnitellaan. Uhrin todettiin siis kertoneen eri sisältöisesti todistajille kyseisestä matkasta. Hovioikeuden mukaan uhri oli voinut aidosti kokea väkivallan uhkaa perheensä

taholta, mutta asiassa ei ollut esitetty riittävää näyttöä siitä, että vastaaja olisi erikseen sopinut perheen kanssa uhrin tappamisesta tai suunnitellut murhaa. Vastaaja oli esittänyt vaihtoehtoisesti, että vaimo oli halunnut matkustaa tapaamaan sairasta isäänsä. Muun näytön ollessa puutteellista vaihtoehtoista tapahtumankulkua ei voitu sulkea pois. Hovioikeuden mukaan tapauksessa ei ollut riittävää näyttöä vakaasta harkinnasta. Teko oli kuitenkin erityisen raaka ja julma ja kokonaisuudessaan törkeä, minkä vuoksi mies tuomittiin murhasta. Ratkaisu osoittaa sen, että suunnitelmallisuuden näyttökynnys voi asettua korkealle.

Hovioikeuden mukaan asiassa ei ollut myöskään näyttöä kunniaväkivallasta. Hovioikeus totesi, että ”näytetyksi katsotusta väkivallasta, uhkailusta ja uhrin elämän rajoittamisesta huolimatta hovioikeus katsoo, että teko on ollut (vastaajan) henkilöhistoriaan nähden jossain määrin poikkeuksellinen”. Murhan vaikuttimena ja motiivina oli ollut vaimon yritys lähteä lasten kanssa turvakotiin. Sekä kärjäoikeuden, että hovioikeuden näkemyksen mukaan teon tapahtuminen lähisuhteessa osoitti teon tavanomaista suurempaa moitittavuutta.

Hovioikeuden ratkaisun perusteluissa ei juurikaan avata sitä, millä perusteella on katsottu, ettei asiassa ole tullut selvitettyksi teon olleen kunniaväkivaltaa, tai millä perusteilla teko on ollut vastaajalle poikkeuksellinen. Mielestäni esimerkiksi sitä, että uhri ei ollut kertonut kaikille todistajille samanlaisesti aikaisemmasta Irakin matkasta, ei tulisi nähdä todisteena siitä, että hänen surmaamistaan ei ollut suunniteltu. Uhri oli kuitenkin kertonut asiasta useille eri viranomaisille. Vuosia jatkunut kontrollointi voi ymmärrettävästi vaikuttaa siihen, että kunniaan liittyvän väkivallan uhri ei uskalla kertoa kaikille hengenvaarallisesta tilanteesta. Muutenkaan hovioikeus ei ottanut millään lailla kantaa kaikkiin kärjäoikeuden katsomiin seikkoihin, jotka nimenomaan myös tukivat sitä, että vastaajalla olisi ollut surmaamispyrkimys jo aiemmin.

Hovioikeuden ratkaisu herättää enemmän kysymyksiä kuin vastauksia siitä, mikä katsottaisiin kunniaan liittyvän väkivallan riittäväksi näytöksi. Nähdäkseni tämä huomio korostaa tuomioistuimien perusteluvollisuuden tärkeyttä. Vaikka hovioikeus ei olekaan ennakkopäätös tuomioistuin, sen päätöksillä voi olla informatiivista arvoa. Lisäksi tapaus saa pohtimaan sitä, pystyvätkö viranomaiset tai oikeusjärjestelmä puuttumaan väkivaltaan riittävästi ja suojelemaan kunniaan liittyvän väkivallan uhreja, ennen kun tilanne eskaloituu julmaksi kunniamurhaksi, kuten tässä tapauksessa kävi.

Vaasan hovioikeuden tuomiossa 22/121718 oli kyse vapaudenriiston tunnusmerkistön täyttymisestä. Tapauksen aiemmassa käsittelyssä Satakunnan kärjäoikeudessa 21/131512 oli ollut kyse lievistä vahingonteosta, pahoinpitelystä, mutta syyte vapaudenriistosta oli hylätty. Tapauksessa vastaajana ollut setä oli vuonna 2019 rikkonut asianomistajan puhelimen, repinyt ja raahannut tätä hiuksista sekä pitänyt kaulasta kiinni. Tämän jälkeen vastaaja oli kuljettanut asianomistajan vastoin tämän tahtoa Helsinki-Vantaan lentokentälle tarkoituksenaan palauttaa asianomistaja kotimaahansa. Vastaajan toiminta liittyi siihen, että vastaaja oli saanut tietää asianomistajan olevan raskaana ja tämän haluavan muuttaa aviopuolisonsa luokse. Asunnolla ollut todistaja vahvisti tapahtumankulun, jonka vastaaja oli kiistänyt.¹⁷⁹

Kärjäoikeus katsoi, että asiassa ei ollut kyse tunnusmerkistön mukaisesta vapaudenriistosta. Asianomistajaa ei oltu aseiden tai aseiden avulla taikka sidottuna pakotettu autoon. Toisekseen vastaaja oli päästänyt lentokentällä asianomistajan yksin kauppaan. Vapaudenriiston tahallisuudesta ei ollut näyttöä.

Syyttäjät valitti tapauksesta Vaasan hovioikeuteen ja tarkensi syytettään lisäämällä toissijaiseksi syytteeksi pakottamisen. Hovioikeus arvioi asiaa toisin kuin kärjäoikeus. Hovioikeus oli ottanut huomioon sen, että asianomistaja oli ollut riippuvaisessa asemassa sedästään taloudellisesti ja erityisesti kielitaidon puutteen ja raskautensa vuoksi. Todistajan kertomuksen mukaan asianomistaja oli ollut tilanteessa hysterinen ja itkuinen pahoinpitelyn jäljiltä. Hovioikeuden mukaan kokonaisuutena arvioiden asianomistaja oli pakotettuna kuljetettu lentokentälle, joten ajomatkan aikana vapaudenriiston tunnusmerkistö oli täyttynyt.

Nähdäkseni hovioikeus on onnistuneesti analysoinut uhrin haavoittuvaa ja riippuvaista asemaa suhteessa vastaajaan ja osannut arvioida teon kontekstia sekä uhrin näkökulmaa. Kärjäoikeuden arviointi taas havainnollistaa toisessa luvussa nostettuja havaintoja rikostunnusmerkistöjen ongelmista kunniaan liittyvän väkivallan teoissa. Hong on kiinnittänyt huomiota siihen, että vapautteen kohdistuvien rikosten tunnusmerkistöt voivat niitä suppeasti tulkittuna johtaa tilanteeseen, jossa sosiaalinen kontrolli on niin vahva, että tekijän ei tarvitse käyttää perinteisiä tekotapoja teon toteuttamiseen, mutta tilanne on käytännössä sama uhrin

¹⁷⁹ Vapaudenriistoon liittyen asianomistaja kertoi kävelleensä itse autolle, koska oli pelännyt uutta pahoinpitelyä. Asianomistajan mukaan vastaaja oli myös autossa uhannut, että asianomistajan tulee lähteä maasta tai hän kertoisi Migrille, että asianomistajan avioliitto on valeavioliitto. Lopulta asianomistaja oli päässyt poistumaan autosta, kun vastaaja oli päästänyt asianomistajan käymään kaupassa lentokentällä, mikäli tämä jättää tavaransa vastaajan autoon. Lentokentällä asianomistaja oli pyytänyt poliisin apua, ja poliisi oli vienyt hänet turvakotiin. Asianomistaja kertoi myös, että hänen kotimaassaan vastaajan asema yhteisössä oli sellainen, että kaikki pelkäsivät ja tottelivat vastaajaa.

näkökulmasta.¹⁸⁰ Nähdäkseni on positiivista, että hovioikeus oli tässä tapauksessa muuttanut käräjäoikeuden laintulkintaa, mutta uskallan väittää, että monessa tilanteessa samankaltainen teko ei välttämättä ole nähty täyttävän rikoksen tunnusmerkistöä.

Teon kunniamotiiviin ei kumpikaan tuomioistuin ottanut suoranaisesti kantaa. Käräjäoikeudessa tuomioistuin totesi pahoinpitelyn motiivista seuraavasti: ”vastaajalla on selvitettyissä olosuhteissa ollut syntyperänsä ja taustansa vuoksi motiivikin toimia sukulaistyöttään kohtaan syytteen teonkuvauksen mukaisesti.” Motiivin tai teon vaikuttimiin ei ole otettu rangaistuksen määräämisen perusteluissa kantaa. Vaikuttaa siltä, että motiivia oli arvioitu pahoinpitelyn tahallisuuden yhteydessä, mutta se ei ollut vaikuttanut rangaistukseen. Lisäksi käräjäoikeus yhdisti teon vastaajan syntyperään ja taustaan, eikä kunniakäsitykseen. Asianomistaja oli myös hakenut kärsimyskorvausta sen perusteella, että motiivina on ollut vastaajan kunniakäsitykset. Tähän käräjäoikeus oli todennut, että kyseisenlaisessa pahoinpitelyssä korvauksen saamiseen ei riitä, että kyseessä olisi ollut vastaajan kunniakäsitys. Hovioikeus ei ottanut kunniamotiiviin mitään kantaa.

Kokonaisuudessaan hovioikeuksien ratkaisukäytännössä on huomattavissa, että kunniaan liittyvän väkivallan konteksti oli tunnistettu osassa tapauksista. Kunniamotiivi vaikutti useimmiten suunnitelmallisuuden ja harkinnan osoittamisessa syyllisyydenarvioinnissa tai kvalifiontiperusteena murhan arvioinnissa. Tekoja oli myös arvioitu ankarammin, koska kunniamotiivi osoitti erityistä suunnitelmallisuutta, joka on vakiintuneesti ankarammin rangaistava.¹⁸¹ Kunniamotiivi oli siis vaikuttanut välillisesti suunnitelmallisuuden kautta. Hovioikeuden tapauksissa monessa oli huomattava yhteisöllinen ulottuvuus erityisesti Helsingin hovioikeuden tuomiossa 21/130841 ja Vaasan hovioikeuden tuomiossa 23/1037, joissa sosiaalisen kontrollointiin ja jopa tekoihin tai niiden edesauttamiseen oli osallistunut monta tekijää. Tätä ei kuitenkaan juurikaan arvioitu tai ainakaan jäsennelty perusteluissa, vaikka nämä ovat oleellisia seikkoja erityisesti teon moitittavuuden tai uhrin haavoittuvaisuuden osalta.¹⁸² Nähdäkseni uhrien erityinen haavoittuvuus näyttäytyy kaikissa hovioikeuksien tapauksissa, koska uhrit ovat joutuneet äärimmäisen henkisen paineen alle suvun, perheen tai yhteisön vuoksi. Teko oli tapauksissa ollut seurausta siitä, että uhrin käytöstä pidetään sopimattomana, mikä kertoo uhriin kohdistuneesta sosiaalisesta kontrollista, ja on

¹⁸⁰ Hong 2020, s.45

¹⁸¹ Lappi-Seppälä ym. 2022, s.172; Tikka 2018, s.20

¹⁸² Hong 2017a, s.314; Tikka 2018, s.20

tyypillistä kunniamotivoituneissa teoissa.¹⁸³ Haavoittuvuutta ja tekijästä riippuvaista asemaa oli tuotu esiin ainoastaan Vaasan hovioikeuden tuomiossa 22/121718, vaikkakaan ei kunniamotiivin yhteydessä. Lisäksi huomionarvoista on se, että hovioikeudet olivat viitanneet Istanbulin sopimuksen 46 artiklan ankaroittavien seikkojen a-kohtaan osassa ratkaisuja. Perusteluissa olisi voitu nimenomaisesti viitata myös muihin sopimuksessa määriteltyihin ankaroittaviin seikkoihin kuten rikosten toistuvuuteen b-kohdassa, uhrin haavoittuvaisuuteen c-kohdassa sekä tekijöiden lukumäärään e-kohdassa. Näkemykseni mukaan näin tuomioistuimet saivat vahvempaa normatiivista pohjaa rangaistuksen mittaamiseen. Lisäksi yhdessä tapauksessa oli viitattu Istanbulin sopimuksen 42 artiklaan. Kokonaisuudessaan kunniaan liittyvän väkivallan tekojen käsittely hovioikeustasolla näyttäytyy tapausten valossa epä johdonmukaiselta, vaikka tapauksissa on huomioitavissa yhtenäisyyksiä. Kunniaan liittyviä elementtejä oli arvioitu osin eri tavoin ja eri oikeusohjeiden mukaisesti.

3.4 Kunniamotiivi käräjäoikeuden ratkaisukäytännössä

3.4.1 Jopa saman tuomioistuimen sisällä vaihtelevaa ratkaisukäytäntöä

Helsingin käräjäoikeuden tuomiossa 21/117370 oli alun perin kyseessä vuosina 2018-2020 tapahtuneista pahoinpitelystä, kahdesta laittomasta uhkauksesta ja kolmesta kunnianloukkauksesta. Kuitenkin asianosaisten ilmoittaman sovinnon johdosta, syyttäjä oli peruuttanut osan syytekohtista. Käsiteltäviksi jäivät laitton uhkaus ja kunnianloukkaus. Syyttäjä oli seuraamusharkinnan osalta kiinnittänyt tuomioistuimen huomiota siihen, että kyseessä on ollut lähisuhdeväkivalta ja kunniaan liittyvä väkivalta. Asianomistajan avustaja oli myös vedonnut Istanbulin sopimuksen 46 artiklan ankaroittamisperusteisiin kuten teon kohdistumisen entiseen kumppaniin ja toistuvuuteen.

Kyseisessä tapauksessa vastaaja oli lähettänyt entiselle puolisolleen uhkaavia viestejä, joissa hän uhkasi muun muassa tuhota uhrin elämän, tappaa tämän ja ottaa yhteiset lapset. Vastaaja uhkasi myös uhrin perhettä heidän kotimaassaan sotilasjoukoilla. Taustalla oli vastaajan käsitys siitä, että heidän uskontonsa mukaisesti hän ei ollut antanut suostumustaan avioerolle. Käräjäoikeuden mukaan aineiston perusteella asiassa esitettiin kunniaan liittyvään väkivaltaan viittaavia uhkauksia viesteissä, jossa vastaaja ilmoitti tarkoitukseensa puhdistaa hänelle aiheutunut häpeä surmaamalla uhrin sekä rankaisemalla tämän uutta kumppania.

¹⁸³ Grans 2018a, s.7

Vastaaja tuomittiin laittomasta uhkauksesta sekä kunnianloukkauksesta. Tuomioistuimien viittasi sopimuksen 3 artiklan A kohdan määritelmään, jonka mukaan ”sopimuksen alainen väkivaltakäsitys tarkoittaa myös sukupuoleen perustuvalla väkivallalla uhkaamista.” Käräjäoikeus mukaan tuomittaessa rangaistusta kunniaan liittyvällä väkivallalla uhkaamisesta voidaan ottaa huomioon se, mitä ratkaisussa KKO 2020:20 oli todettu Istanbulin sopimuksen soveltamisesta. Käräjäoikeus oli viitannut myös hallituksen esitykseen 78/2010, jonka mukaan ”perhe- ja lähisuhdeväkivaltatapauksissa, joissa tekijä sekä uhri eivät ole tasavertaisessa asemassa, vaan uhri tarvitsee erityistä suojelua, teon vahingollisuus ja vaarallisuus sekä tekijän syyllisyyden aste puoltavat rangaistuksen mittaamista yleistä rangaistuskäytäntöä ankarammaksi.” Käräjäoikeuden mukaan on selvää, että kunniaväkivallalla uhattu puolisoistaan eronnut nainen oli edellä tarkoitettusti puolustuskyvyttömämpi ja haavoittuvampi osapuoli, joten asetelma lisäsi menettelyn moitittavuutta.

Tässä ratkaisussa mielenkiintoista oli se, että käräjäoikeus oli viitannut Istanbulin sopimuksen kattavan myös sukupuoleen liittyvällä väkivallalla uhkaamisen ja huomion uhrin haavoittuvan aseman kunniaan liittyvän väkivallan uhrina. Käräjäoikeus mainitsi Istanbulin sopimuksen ja korkeimman oikeuden linjaukset perusteina, joiden vuoksi teon erityinen vaarallisuus ja moitittavuus huomioitiin seuraamusta ankaroitavasti. Ratkaisu osoittaa, että tuomioistuimien on arvioinut tapauksessa kunniaan liittyvän väkivallan kontekstia ja tapausta sukupuolisensitiivisesti koko Istanbulin sopimuksen hengessä, mikä on nähdäkseni erittäin positiivista. Myös uhrin erityinen haavoittuvuus on huomioitu kattavasti ratkaisussa.

Helsingin käräjäoikeuden tuomiossa 19/143407 vastaajana oli perheen isä, joka oli käyttänyt useasti väkivaltaa tekohetkellä 12–15-vuotiaasta tytärtään kohtaan ja uhkaillut tätä sekä yrittänyt ajaa hänen ja hänen poikaystävänsä päältä autolla. Vastaajaa syytettiin vuosina 2017, 2018 ja 2019 tapahtuneista pahoinpitelyistä sekä useasti tapahtuneista laittomista uhkauksista ja vuonna 2019 tapahtuneista yhdestä tapon yrityksestä tytärtänsä ja tämän 14-vuotiaasta poikaystävänsä kohtaan sekä poikaystävän pahoinpitelyn yrityksestä.

Syyttäjä oli vaatinut, että rangaistuksessa otettaisiin huomioon RL 6 luvun 5 §:n 4 kohdan koventamisperusteena se, että rikoksen tekeminen on tehty uskontoon ja vakaumukseen perustuvasta vaikuttimesta tai niihin rinnastettavasta muusta vaikuttimesta. Syyttäjän mukaan asiassa oli näyttöä siitä, että vastaaja ei ole ollut tyytyväinen tyttärensä käytökseen, minkä lisäksi vastaaja oli todennut, että jos hänen kunniaansa loukataan, hän on valmis tappamaan. Lisäksi äidin todistelusta oli käynyt ilmi vastaajan todenneen, että koska äiti sallii seurustelun,

hän tappaisi äidin ja tyttären. Poikaystävällä oli se käsitys, että vastaaja ei hyväksy seurustelua uskonnollisten syiden perusteella. Syyttäjän mukaan näyttö osoittaisi sen, että tapaukseen soveltuisi mainittu koventamisperuste.

Tytär on asianomistajana todistelussaan kertonut että, hän ei käyttäydy tai pukeudu kuten hänen isänsä toivoisi. Tytär oli kysyttäessä ilmaissut, että isä kohtelee perheen poikia eri tavoin, mutta uskoo sen johtuvan siitä, että isä pelkää, että hänelle sattuisi jotain. Pahoinpitelyjä oli sattunut tilanteissa, joissa hän ei ollut totellut isäänsä tai hän on puhunut isän mukaan epäkunnioittavasti.

Vastaaja kiisti kaikki syytteet pahoinpitelyistä sekä kertoi, että ei ollut tarkoittanut uhkailuja. Vastaajan mukaan hänen kotimaassaan on tapana sanoa, että rikotaan toisen ihmisen luut, ilman että tätä tarkoitetaan oikeasti ja lyödään kepillä tahallisesti osumatta. Hän kertoi tyttären valehtelevan tapahtumista. Isän kertomusta pidettiin joiltain osin epäuskottavalta.

Käräjäoikeus piti tyttären kertomusta uskottavana, ja se sai tukea muiden henkilöiden kertomuksista. Syyte tapon yrityksestä tuomittiin törkeän pahoinpitelyn yrityksenä, mutta muista rikoksista vastaaja tuomittiin. Käräjäoikeus otti tapauksessa vahvan kannan kunniaan liittyvään väkivaltaan. Se muun muassa totesi, että kulttuurinäkemyseroilla perustellut uhkailut tai kepillä lyömiset eivät ole hyväksyttäviä Suomen oikeusjärjestelmän mukaan, vaan teot täyttävät rikoksen tunnusmerkistön, eikä se voi toimia rangaistusta lieventävänä asianhaarana.

Rangaistusseuraamuksen osalta käräjäoikeus oli viitannut yleisperiaatteeseen ja ankaroitannut rangaistusta ensinnäkin siksi, että uhkailut ja väkivalta on kohdistettu haavoittuvassa asemassa oleviin lapsiin. Käräjäoikeus oli todennut myös, että lapsi elää kahden toisistaan poikkeavan kulttuurin välillä. Käräjäoikeus totesi ymmärtävänsä, että huoltajan lapsen kasvattamis- ja suojelutarkoituksessa tekemien asioiden sallittavuuden arviointi on kulttuurista huolimatta aina vaikeaa. Käräjäoikeuden mukaan tässä tapauksessa kasvatuksellinen kurinpito vaikuttaa olevan kiivaampaa ja alistavampaa kuin tavanomainen lasten ruumiillinen kuritus ja ”viittaavan yhteisölliseen, kulttuuritaustaiseen niin sanottuun kunniaväkivaltaan”. Käräjäoikeuden mukaan motiivi oli se, että seurustelu oli tapahtunut isän auktoriteettia ja kunniaa loukkaavalla tavalla.

Syyttäjän vetoamaan koventamisperusteeseen liittyen käräjäoikeus totesi, että koventamisperuste ei sovellu kyseiseen tapaukseen. Käräjäoikeus viittasi hallituksen esitykseen (HE 44/2002), jonka mukaan koventamisperusteen tarkoituksena on ollut suojata vähemmistöryhmiä rikoksilta, jotka vaarantavat näiden ihmisten oikeuksia ja turvallisuutta laajemmin kuin rikokset yleensä. Käräjäoikeuden mukaan, vaikka motiivi on tässä rikoksessa

liittynyt vastaajan uskontoon, kulttuuritaustaan ja vakaumukseen, kuten koventamisperusteen sanamuodossa, lainsäätäjät ei ole tarkoittanut koventamisperusteella suojeltavaksi yhteisöllistä tai perheensisäistä asetelmaa. Käräjäoikeus huomioi, että koventamisperusteista ennemmin suunnitelmallisuus voisi olla sellainen, joka pohjoismaisten oikeustieteellisten kannanottojen mukaan voisi tulla kyseeseen kunniaväkivallan tapauksessa, mikäli kyseessä on suunnitelmallinen teko. Käräjäoikeus kuitenkin viittasi rikoksen vaikuttimiin ja katsoi, että ”sanotunlainen motiivi sekä alistavan menettelyn kohdistuminen erityistä suojelua tarvitsevaan lapseen on joka tapauksessa ilman mainitun koventamisperusteen nimenomaista soveltamista otettava rangaistusta korottavana huomioon sen lisätessä teon moitittavuutta”.

Käräjäoikeuden ratkaisussa on kiinnitettävä huomiota siihen, että tuomioistuin on ansiokkaasti arvioinut teon kontekstia ja ottanut huomioon kunniamotiivin. Ratkaisu osoittaa, että tuomioistuin ymmärtää myös kunniaan liittyvän väkivallan yhteisöllisen viitekehyksen sekä uhrin erityisen haavoittuvan aseman, mikä näkyy perusteluissa. Tapauksessa erityisesti normatiivista pohjaa oikeutusperusteen arviointiin olisi lisäksi antanut erityisesti Istanbulin sopimuksen 42 artikla, johon tuomioistuin ei viitannut.

Toisaalta tulee huomata, että käräjäoikeuden perusteluissa on huomioitavissa hieman kulttuuristamisnarratiivia. Käräjäoikeus selittää tekoa vastaajan kulttuurilla, vaikka vastaaja ei tätä itse tee. Joskus viranomaiset selittävät kunniaan liittyvän väkivallan tekoja kulttuurilla, mikä on vahingollista ilmiön ja tekojen käsittelyssä, kuten aiemmin on todettu.¹⁸⁴ Kunniaan liittyvän väkivallan yhdistäminen kulttuuritaustaan samaistaa tekijöitä ja voi lisätä stereotyyppittelyä, joka olettaa, että kaikki tietystä maasta tulevat ajattelevat kunniaa samalla tavoin. Lisäksi käräjäoikeuden perusteluissa on huomattavissa puhetta, suomalaisesta ”tavallisesta lasten ruumiillisesta kurituksesta”, mikä toisentaan tekijän kurinpidon olevan alistavaa ja kulttuuriin liittyvää.¹⁸⁵ Tuomioistuimen tulisi sen sijaan todeta, että kaikki lasten kurittaminen väkivallalla on erittäin vahingollista ja moitittavaa, ja tulisi välttää erottelevaa narratiivia, vaikka se tunnistaisikin tekijän kunniakäsitteksen olevan väkivallan motiivi.

Käräjäoikeus on myös selventänyt rikoslain rasisiin motiiveihin liittyvän koventamisperusteen soveltamisalaa suhteessa kunniaan liittyvään väkivaltaan. Vaikka kyseinen koventamisperuste ei suoraan sovellu perheensisäisiin tekoihin, tuomioistuin korosti ratkaisussaan, että tällainen kunniamotiivi tulee silti ottaa rangaistusta ankaroitavana

¹⁸⁴ Keskinen 2011, s.158-160; Hans – Sams – Jäppinen – Latvala 2016, s.13, 15-16,

¹⁸⁵ Keskinen 2011, s.156-157

huomioon yleisten rangaistusmittaamisperusteiden nojalla. Ratkaisu toimii siten hyvänä esimerkkinä siitä, kuinka kunniaan liittyvän väkivallan erityispiirteet voidaan tunnistaa ja huomioida rikosoikeudellisessa harkinnassa ilman nimenomaista koventamisperustetta.

Toisessa Helsingin käräjäoikeuden tuomiossa 23/120776 päädyttiin erilaiseen lopputulokseen. Tapauksessa oli kyse kahdesta pahoinpitelystä ja kahdesta laittomasta uhkauksesta. Vastaaja oli näytetysti sanonut entisen vaimonsa veljelle, että mikäli vastaaja ei tapa asianomistajaa, hän ei olisi enää mies hänen sukunsa silmissä, ja mikäli nainen tai kukaan sukulaisista tulee enää kotimaahansa, vastaajan on pakko tappaa heidät. Tapauksessa oli havaittavissa muitakin kunniaan liittyvän väkivallan piirteitä. Käräjäoikeus kuitenkin totesi, että väitetystä kunniaväkivallasta ei ollut näyttöä. Tuomiota ankaroitettiin lähisuhdeväkivallan perusteella.

Kunniaan liittyvän väkivallan erityispiirteitä ei ole millään tavalla huomioitu myöskään Helsingin käräjäoikeuden tuomiossa 23/119789, joka koski kuutta lähestymiskiellon rikkomista ja pahoinpitelyä. Kunniaan liittyvän väkivallan piirteitä on havaittavissa todistelusta esimerkiksi Loistosetlementti ry:n SOPU- työn lausunnosta. Silti käräjäoikeus ei ole tapauksessa ottanut minkäänlaista kantaa kunniamotiiviin.

Nämä tapaukset Helsingin käräjäoikeudesta osoittavat huolestuttavasti sen, että jopa saman tuomioistuimen sisällä arviointi kunniaan liittyvän väkivallan huomioon ottamisessa voi vaihdella suuresti. Tämä saattaa johtua käräjätuomarin osaamisesta ja perehtyneisyydestä aiheeseen tai liittyä tulkintaan, jonka mukaan kunniamotiivi ei ole oikeudellisesti relevantti seikka. Tulkintalinjan vaihtelu on joka tapauksessa ongelmallista yhdenvertaisuuden näkökulmasta. Aikaisemmissa tutkimuksissa on huomattu, että viranomaisten osaaminen kunniaan liittyvän väkivallan tapauksissa vaihtelee suuresti rikosprosessissa.¹⁸⁶ Nähdäkseni kunniaan liittyvän väkivallan tunnistaminen ei pitäisi jäädä kiinni yksittäisen tuomarin omasta perehtyneisyydestä aiheeseen, vaan sen tulisi olla systemaattista koko oikeuslaitoksessa.

3.4.2 Väkivallan teon suorittaminen lankeaa perheen nuorimmalle

Vantaan käräjäoikeuden tuomiossa 18/150654 oli kyse siitä, että perheen tyttöön kohdistettiin uhkailua, väkivaltaa ja sosiaalista rajoittamista hänen kolmen veljensä sekä sedän toimesta vuosina 2016–2017, jolloin tyttö oli 16–17-vuotias. Veljiä syytettiin pahoinpitelyistä ja setää syytettiin laittomasta uhkauksesta. Asianomistajalla ei ollut asiassa mitään vaatimuksia

¹⁸⁶ Lidman - Hong 2018, s.268; Hansen – Sams – Jäppinen – Latvala 2016, s. 157

sukulaisiaan kohtaan, mutta käräjäoikeus katsoi, että koska kyseessä on kunniaväkivaltaan perustunut uhkaus ja oli syytä epäillä, että sukulaiset ovat vaikuttaneet asianomistajaan, erittäin tärkeä yleinen etu edellytti syytteen tutkimista myös laittoman uhkauksen osalta.

Asianomistaja kertoi, että väkivaltatilanteet liittyivät usein hänen puhelimen käyttöönsä, jolloin häntä oli lyöty avokämmenellä, nyrkein tai vyöllä sekä potkittu eri puolille vartaloa sekä vedetty hiuksista. Nuorin veljistä usein toteutti väkivallan teot. Vanhin veli ei hyväksynyt asianomistajan koulunkäyntiä, eikä hän muutenkaan saanut liikkua kodin ulkopuolella ilman veljiään. Todistajana kuultu ystävä kertoi, että asianomistajan puhelimen käyttöä, pukeutumista ja ulkona käymistä oli rajoitettu sukulaisten taholta uskonnon vuoksi. Asianomistaja oli sosiaaliviranomaisten toimesta sijoitettu, minkä johdosta tytön isä oli välittänyt sukulaisten kautta viestin, että tytär ei tule saamaan perintöä, ellei palaa kotiin. Setä oli myös uhannut mestata asianomistajan. Todisteena olleen nuorten oikeuspsykologian yksikön lausunnon mukaan asianomistajan kuulustelupöytäkirjan kertomukset sopivat kunniaan liittyvään väkivaltaan. Lausunnossa todettiin, että tämänkaltaisella voimakkaalla sosiaalisella kontrollilla voi olla kauaskantoisia vaikutuksia uhrille aikuisikään asti ja sitä voidaan pitää henkisen väkivallan muotona. Lausunnon mukaan kunniaan liittyvässä väkivallassa väkivallan tekijänä saattaa usein toimia nuorin veli, koska seuraukset tälle voivat olla pienempiä.

Veljet tuomittiin pahoinpitelyistä. Käräjäoikeuden mukaan asianomistajan liikkumisen rajoittaminen ei täyttänyt tässä tapauksessa pahoinpitelyn tunnusmerkistöä, koska vastaajan ei ollut väitetty käyttäneen väkivaltaa asianomistajan liikkumista rajoittaessaan tai väitetty että tällä olisi vahingoitettu asianomistajan terveyttä. Vahva sosiaalinen kontrolli kuten liikkumisen rajoittaminen voi kuitenkin ehdottomasti vahingoittaa asianomistajan psyykkistä terveyttä.¹⁸⁷

Nuorimman veljen osalta käräjäoikeus totesi, että rangaistusta mitattaessa on otettu huomioon, että tekojen taustalla on piirteitä kunniaan liittyvästä väkivallasta, mille voi olla tyypillistä, että tekijäksi valikoituu perheen nuorin henkilö, joka on perheenjäsentensä vaikutuspiirissä. Näin ollen kohtuullinen seuraamus toistuvasta pahoinpitelystä nuorena henkilönä oli ollut 50 päivää

¹⁸⁷ Sosiaalisen kontrollin psyykkisistä seurauksista ks lisää Hansen – Sams – Jäppinen – Latvala 2016, s.64-65; Oikeusministeriön selvityksessä vuodelta 2023 huomattiin, että vaikka pahoinpitelyn tekotapana voi tulla kyseeseen myös uhrin eristäminen tai henkinen väkivalta, oikeuskäytännön perusteella näin harvoin tapahtuu, koska syy-yhteyttä on vaikea näyttää. OM: Selvitys henkisen väkivallan rangaistavuudesta ja vainoamisen oikeuskäytännöstä Suomessa s.14, 63

vankeutta. Toinen veli tuomittiin 70 päiväsakkoon, koska vain yksi pahoinpitely katsottiin näytetyksi. Kolmas veli tuomittiin 40 päiväsakkoon. Setä tuomittiin 50 päiväsakkoon.

Kyseessä on hyvin tyypillinen kunniaan liittyvän väkivallan tapaus.¹⁸⁸ On mielenkiintoista, että tapauksessa tuomioistuimien oli tunnistanut kunniaan liittyvän väkivallan, mutta se oli ainoastaan vaikuttanut nuorimman veljen rangaistukseen lieventävästi. Kunniaan vaikuttimena ei nähty rikosta ankaroittavana seikkana yhdenkään vastaajan osalta, eikä vaikuttimien moitittavuuteen ei otettu kantaa, vaikka se oli tapauksessa aiheuttanut tytölle pitkäaikaista henkistä kärsimystä koko suvun taholta. Uhrin oikeusturvan kannalta on merkityksellistä, että tuomioistuimen mukaan laitton uhkaus kunniaan liittyvän väkivallan tekona oli erityisen yleisen edun nimissä tutkittava, vaikka asianomistajalla ei ollut asiassa rangaistusvaatimusta.

Länsi-Uudenmaan käräjäoikeuden tuomiossa 22/115596 oli kyse veljen sisarensa kohdistamasta pahoinpitelystä, jossa veli oli lyönyt sisartaan nyrkillä naamaan ja vyöllä ympäri kehoa, koska hän ei hyväksynyt sisarensa poikaystävä. Asianomistaja oli halunnut asiassa käyttää läheisen kieltäytymisoikeutta. Käräjäoikeus on todennut tämän olevan tilanteen vuoksi ymmärrettävää, eikä nähnyt tarpeelliseksi kumota kieltäytymisoikeutta. Vastaajan ja heidän vanhempiansa todistelusta oli havaittavissa viitteitä, että he olisivat yhdessä sopineet, mitä he tulevat käräjäoikeudessa lausumaan.

Käräjäoikeus on todennut tapauksessa olleen kunniaväkivallan piirteitä ja, että ”perheen yhteisön yhtenä kurinpitovälikäytöksinä pidetään esimerkiksi auktoriteettiasemassa olevan henkilön suorittamaa ruoskintaa.” Tuomioistuimen mukaan on siten loogisempaa, että saman perheen miespuoleinen jäsen, esimerkiksi vastaaja, olisi kokenut itsensä oikeutetuksi tällaisen kurinpalautuksen antamiseen asianomistajalle, kuin ulkopuolinen henkilö kuten oli väitetty. Nähdäkseni tämä osa ratkaisua osoittaa ansiokasta kunniaan liittyvän väkivallan erityispiirteiden ymmärtämistä myös näytön arvioinnin osalta.

Seuraamusharkinnassa käräjäoikeus oli huomionut aiemman korkeimman oikeuden oikeuskäytännön sekä Istanbulin sopimuksen 46 artiklan mukaisena raskauttavana tekijänä sen, että rikos oli kohdistettu henkilöön, jonka erityiset seikat ovat tehneet haavoittuvaksi. Käräjäoikeus katsoi asianosaisten läheissuhteen, sukupuolten sekä kulttuuritaustan perusteella, että asianomistaja ei ole ollut vastaajaan nähden tasavertaisessa asemassa, vaikka onkin tämän

¹⁸⁸ Idriss 2017, s. 9–10

nuorempi veli. Käräjäoikeus on tapauksessa selkeästi todennut, että: ”rikoksen ilmeisenä motiivina ollut kunniaväkivalta on rikoksen tekemisen vaikuttimena rikoslain 6 luvun 5 §:n 1 momentin 4 kohdan rangaistuksen ankaroitamisperusteeseen rinnastettava piirre, joka lisää teon moitittavuutta ja siten teon rangaistusarvoa.” Huomionarvoista on käräjäoikeuden tapaverrata kunniamotiivia RL 6:5 §:n 4 kohdan koventamisperusteeseen, vaikka itse koventamisperustetta ei ole sovellettu. Ratkaisu osoittaa mittaamisperusteiden joustavuutta ja kykeneväisyyttä vastata myös sellaisiin tekoihin tai teon motiiveihin, joiden erityispiirteitä ei ole lainsäädännössä eksplisiittisesti määritelty. Tämän kaltainen tulkinta on merkittävää kunniaan liittyvän väkivallan uhreille, koska tuomioistuin osoittaa, että se suhtautuu vakavasti kunniaan liittyvään väkivaltaan ja toteaa eksplisiittisesti sen, että tytär on tapauksessa ollut haavoittuvassa asemassa ja kunniamotiivi on erityisen moitittava.

Molemmissa tapauksissa oli huomattavissa viitteitä kunniaan liittyvän väkivallan siitä erityispiirteestä siinä, että väkivallan tekeminen oli perheen toimesta mahdollisesti jopa osoitettu perheen nuorimmille veljille vanhempien toimesta.¹⁸⁹ Siitä huolimatta kummassakaan tapauksessa yksikään vastaaja ei ollut syytteessä esimerkiksi rikokseen yllyttämisestä. Tämä tukee myös Hongin esittämää arviota siitä, että rikoslain osallisuuspykälät eivät välttämättä sovellu kunniaan liittyvään väkivaltaan, kuten toisessa luvussa esitettiin.¹⁹⁰ Kuten aiemmin on todettu, Istanbulin sopimuksen 5 artikla kuitenkin edellyttäisi, että sopimusvaltiot toteuttaisivat tarvittavat toimet sen varalta, että jonkun yllyttäessä lasta kunniaan liittyvään väkivallan tekoon, yllytys ei vähentäisi yllyttäjän rikosoikeudellista vastuuta. Nähdäkseni ratkaisut osoittavat, että Suomi ei tällä hetkellä pysty täyttämään 5 artiklan mukaisesti velvoitetta.

¹⁸⁹ Idriss 2017, s. 9-10; Hong 2020, s.90

¹⁹⁰ Hong 2020, s.41

4 Kunniamotiivin tunnistaminen ja arvioiminen tuomioistuimissa

4.1 Keskeiset havainnot oikeuskäytännön nykytilasta

Aineiston perusteella tapauksissa oli selkeästi tunnistettavissa kunniaan liittyvän väkivallan tyypillisiä piirteitä. Uhrit kertoivat pitkäaikaisesta kontrollista elämässään, ja heihin kohdistetut teot muodostivat usein henkisen ja fyysisen kontrollin jatkumon, johon liittyi fyysistä pahoinpitelyä. Analysoiduissa oikeustapauksissa vakavimmat väkivallan teot,¹⁹¹ joita voitaisiin kategorisoida kunnian palauttamiseen liittyviksi teoiksi, olivat usein tapahtuneet sen jälkeen, kun uhri oli käyttäytynyt vastaajan tai yhteisön kunniakäsityksen vastaisesti. Useissa tapauksissa tekoihin liittyi erityinen yhteisöllinen ulottuvuus, kun perhe, suku tai yhteisö oli osallistunut uhrin kontrolloimiseen ja jopa pahoinpitelyihin.¹⁹² Tapausten erityispiirteet vastaavat tutkimuskirjallisuudessa kuvattua yhteisöllistä kunniadynamiikkaa.

Suurin osa analysoiduista tapauksista oli pahoinpitelyitä. Lisäksi henkirikoksia tai niiden yrityksiä oli huomattavan suuri määrä, kun otetaan huomioon rikoksen vakava laatu ja yleisyys kaikista rikoksista. Nähdäkseni tämä osoittaa, että henkirikoksissa tai niiden yrityksissä rikoksen vaikuttimiin kiinnitetään enemmän huomiota ja ne pyritään selvittämään tarkemmin rikosprosessissa. Tämä voidaan huomata myös siitä, että pelkästään vapauteen kohdistuvia rikoksia oli päänimikkeinä vain kolme. Tämä voi viitata myös siihen, kuten Hong on todennut, että RL 25 luvun vapauteen kohdistuvien rikosten tunnusmerkistöt eivät ole soveltuneet kunniaan liittyvän väkivallan tapauksiin, tai syyteoikeuteen liittyvät ongelmat ovat johtaneet siihen, että tapaukset eivät ole päätyneet tuomioistuimen käsittelyyn asti.¹⁹³ Myös tutkimuksen mukaan kunniaan liittyvässä väkivallassa yleensä vasta vakavimmat teot tulevat poliisiin tietoon.¹⁹⁴ Voi myös olla kyse myös siitä, että ”lievempinä” pidettyjen rikosten motiivi ei yleisemmin ottaen ole ollut poliisin, syyttäjän tai tuomioistuimen intressissä selvittää. Käsitykseni mukaan, koska RL 6:4 §:n mukaan teon vaikuttimet tulisi ottaa huomioon aina rangaistuksen mittaamisessa, on ongelmallista, että lievempien rikosten kohdalla vaikuttimia tai motiivia teon taustalla ei ole kaikissa tapauksissa selvitetty tai otettu huomioon.

Huomionarvoista on myös se, että aineistossa ei ollut yhtäkään tapausta, jossa nimikkeenä olisi ollut vainoaminen, vaikka kuten 2 luvussa todettiin, sen tunnusmerkistö voisi parhaiten toimia

¹⁹¹ esimerkiksi Helsingin HO 23/121357 ja Vaasan HO 23/1037

¹⁹² esimerkiksi Vantaan käräjäoikeuden ratkaisussa 18/150654 ja Helsingin hovioikeuden ratkaisussa 21/130841

¹⁹³ Hong 2017b, s. 373-374

¹⁹⁴ Hansen – Sams – Jäppinen – Latvala 2016, s.141

nimenomaan kunniaan liittyvän väkivallan jatkumoluonteisessa uhrin kontrolloinnissa, tarkkailussa ja uhkailussa. Toisaalta vainoamiseen voi usein osallistua useampikin henkilö¹⁹⁵, joten tällaista yhteisöllistä vainoamista ei välttämättä nähdä perinteisesti tunnusmerkistön täyttävänä tekona.¹⁹⁶

Yhdessäkään analyysin tapauksessa ei arvioitu 5 luvun tunnusmerkistöjä osallisuudesta, yllytyksestä ja avunannosta, vaikka monessa tapauksessa oli viitteitä siitä, että tekoon tai sen suunnitteluun on jollain tavalla osallistunut useampi henkilö, esimerkiksi sukulainen.¹⁹⁷ Vantaan käräjäoikeuden tuomiossa 18/150654 tuomioistuimien katsoi, että yllyttäminen on yleistä kunniaan liittyvän väkivallan teoissa ja pahoinpitelyyn yllytetty perheen nuorin poika sai sen vuoksi lievemmän rangaistuksen. Yllyttäjää ei ollut kuitenkaan selvitetty. Istanbulin sopimuksen 42 artiklan 2 kohdan mukaan yllyttämisen ei tulisi vähentää oikean tekijän rikosoikeudellista vastuuta teosta. Yhteisöllinen elementti näkyi myös Vaasan hovioikeuden tuomiossa 23/1037, jossa useampi henkilö vaikutti olevan vähintään tietoinen tai mahdollisesti osallinen henkirikoksen suunnitteluun. Tämänkaltaisessa tapauksessa näiden henkilöiden kohdalla arvioitavaksi voisi tulla RL 15:10 §:n törkeän rikoksen ilmoittamatta jättämisestä.

Aineiston tapauksissa ei sovellettu koventamisperusteita. Helsingin käräjäoikeuden tuomiossa 19/143407 syyttäjä oli vaatinut RL 6:5 §:n 4 kohdan koventamisperustetta, mutta käräjäoikeuden arvion perusteella kyseistä koventamisperustetta ei ole tarkoitettu yhteisön sisäiseen väkivallan tekoon. Sen sijaan käräjäoikeus totesi, että ennemmin 1 kohdan suunnitelmallisuutta koskeva koventamisperuste voisi soveltua kunniaväkivallan teoissa. Sitä ei kuitenkaan sovellettu tässä tai muissa aineiston tapauksissa. Länsi-Uudenmaan käräjäoikeuden tuomiossa 22/115596 kunniamotiivi taas oli vaikuttimena rinnastettu 4 kohdan koventamisperusteeseen, minkä vuoksi teko tuli tuomita ankarammin yleisperiaatteen nojalla.

Tarkemmin tarkastelluissa ratkaisuissa voi huomata, että tuomioistuimet ovat viime vuosina tunnistaneeet kunniaan liittyvän väkivallan erityispiirteitä joissain tapauksissa ja pitäneet kunniamotiivia relevanttina arvioitavana seikkana esimerkiksi teon törkeysarvioinnissa, suunnitelmallisuudessa, tai uhrin haavoittuvuuden takia. Joissain tapauksissa kunniamotiivi otettiin huomioon rangaistuksen mittaamisessa, koska se kertoi tekijän erityisestä

¹⁹⁵ kuten Vaasan HO 23/1037; Hansen – Sams – Jäppinen - Latvala 2016, 52-56; Idriss 2017, s.13

¹⁹⁶ Hong 2017b, s.370, 383-384

¹⁹⁷ Kuten aiemmin todettiin, Hong on kiinnittänyt huomioita siihen, etteivät kyseiset pykälät usein sovellu kunniaan liittyvän väkivallan tekoihin. Hong 2020, s.22

syllisyydestä tai teon vaarallisuudesta. Käytäntö tai tapaukseen sovellettavat oikeusnormit olivat kuitenkin vaihtelevia.

Toisaalta vaikuttaa siltä, että oikeuskäytännössä kunniamotiivi jää usein joko kokonaan huomioimatta tai sitä ei pidetä oikeudellisesti merkityksellisenä kuten korkeimman oikeuden ratkaisujen analysoinnissa havaittiin. Useissa tapauksissa tuomioistuin ei ole millään tavoin ottanut kantaa kunniamotiiviin, vaikka syyttäjällä olisi vedonnut tähän, taikka osapuolten kertomuksista esitutkinnassa tai pääkäsitelyssä olisi ilmennyt selviä viitteitä teon kytkeytymisestä yhteisön, perheen tai suvun ”kunnian” puolustamiseen tai puhdistamiseen tai häpeärangaistukseen kuten hiusten leikkaamiseen kunnian vuoksi tai uhrin merkitsemiseen.¹⁹⁸

Esimerkiksi Turun HO 24/139701 koskien pahoinpitelyä, turvakodin työntekijän mukaan tapauksessa oli kunniaväkivallan piirteitä. Tuomioistuin ei kuitenkaan ottanut asiaan millään lailla kantaa. Toinen esimerkki on Kymenlaakson käräjäoikeuden tuomio 23/103225, jossa asianomistaja kertoi, että hänen hiuksensa oli leikattu pahoinpitelyn yhteydessä lyhyiksi. Kyse oli siis siitä, että hiusten leikkaaminen oli hänen sanojensa mukaan hänen kulttuurissaan naiselle häpäisyn ja nöyryyttämisen keino. Tekijä oli myös viiltänyt hänen kasvoihinsa ”huoran merkin”. Käräjäoikeus ei ottanut millään lailla kantaa teon vaikuttamiin, vaan tekoa arvioitiin sen vaarallisuuden perusteella, ja tuomittiin lähisuhdeväkivallan vuoksi hieman ankarammin. Kolmannessa esimerkkitapauksessa Pirkanmaan käräjäoikeuden tuomiossa 19/135650 vastaaja oli murhannut entisen vaimonsa saadessaan tietää tämän uudesta miehestä. Tapauksen todistelusta käy ilmi, että kunniaan liittyvän väkivallan uhka oli läsnä usean vuoden, mutta motiivin osalta ratkaisussa viitattiin ainoastaan mustasukkaisuuteen. Tapauksessa oli kuitenkin syytä olettaa, että kyseessä ei ollut pikaistuksissaan tapahtuneesta mustasukkaisuudesta vaan systemaattisesta kunniaan liittyvän väkivallan teosta, jota oli suunniteltu pidempään. Näitä tapauksia ei ollut tarpeen analysoida aiemmassa luvussa tarkemmin, koska tuomioistuimet eivät huomioineet kunniaan liittyvän väkivallan kontekstia. Esimerkit havainnollistavat kuitenkin hyvin sitä, että kunniaan liittyvää väkivaltaa ei aina tunnisteta tuomioistuimissa. Vertailun vuoksi aineistossa olleiden lähestymiskieltojen yhteydessä kunniamotiivi oli lähes kaikissa ratkaisuissa perusteena määrätä kielto uhrin suojelemiseksi, mutta varsinaisessa rikosoikeudellisessa arvioinnissa se jää usein vaille huomiota.

¹⁹⁸ Esimerkiksi Kymenlaakson käräjäoikeuden tuomio 23/103225, Helsingin käräjäoikeuden tuomio 19/141530 ja Helsingin käräjäoikeuden tuomio 24/136731

Toisaalta monessa tapauksessa tuomioistuimien on nimenomaisesti todennut, ettei asiassa ole esitetty riittävää näyttöä kunniaväkivallasta, vaikka nähdäkseni väkivallan dynamiikassa oli piirteitä, jotka vaikuttavat vahvasti kunniaan liittyvältä väkivallalta.¹⁹⁹ Tuomioistuimet eivät kuitenkaan ole näissä tapauksissa perustelleet näkemystään. On siis vaikea tehdä johtopäätöksiä tuomioiden perusteella siitä, millaista näyttöä kunniaan liittyvän väkivaltaan tai kunniamotiivin näyttämiseen vaaditaan. Nähdäkseni tällainen informaatio voisi auttaa syyttäjiä ja poliisia hankkimaan tarvittavan näytön kunniaan liittyvän väkivallan tapauksessa.

Hovioikeustasolla teon kunniamotiivi kytkeytyi useimmiten teon suunnitelmallisuuden osoittamiseen erityisesti henkirikoksissa.²⁰⁰ Suunnitelmallisuus ja teon tahallisuuden arviointi kytkeytyvät muutenkin motiivin arviointiin²⁰¹, minkä vuoksi kunniamotiivi tunnistettiin paremmin juuri henkirikoksissa, joissa näitä seikkoja usein arvioidaan tarkemmin.²⁰² Näissäkään tapauksissa motiivia ei kuitenkaan ollut aina huomioitu rangaistuksen mittaamisessa, mikä voi johtua kaksinkertaisen kvalifioinnin kiellosta. Toisaalta joissain tapauksissa hovioikeus ei ollut tunnistanut tai ottanut lainkaan kantaa teon kunniamotiiviin.²⁰³ Kunniamotiivin tunnistamisen haasteista hovioikeustasolla kertoo myös se, että hovioikeuksien ratkaisuja oli huomattavan vähän aineistossa.

Aineiston perusteella kunniaan liittyvän väkivallan tunnistaminen kärjäoikeustasolla on ollut hieman kattavampaa ja se on nostettu myös perusteluissa rohkeammin esiin. Kunniamotiivi oli myös useammin nähty liittyvän teon moitittavuuteen, minkä vuoksi rangaistuksia oli ankaroitettu.²⁰⁴ Osassa tapauksista kunniamotiivi oli liitetty uhrin haavoittuvaiseen asemaan rangaistuksen mittaamisessa.²⁰⁵ Monessa tapauksista oli huomioitu Istanbulin sopimus. Kaiken kaikkiaan kärjäoikeustasolla kunniamotiivin vaikutus ratkaisujen perusteluissa esimerkiksi sovellettavien oikeussääntöjen osalta oli kuitenkin erittäin vaihtelevaa.

Kokonaisuudessaan tuomioistuimet olivat ratkaisukäytännössään perustelleet päätöksiä viitaten Istanbulin sopimukseen ja rikoslain 6:4 § rangaistuksen mittaamista koskevaan yleisperiaatteeseen sekä ennakkoratkaisuun KKO 2020:20. Istanbulin sopimuksen

¹⁹⁹ Tällainen ratkaisu oli tehty esimerkiksi Helsingin HO 23/121357, Itä-Uudenmaan kärjäoikeuden tuomiossa 24/955 ja Helsingin kärjäoikeuden tuomiossa 23/120776.

²⁰⁰ Kunniaan liittyvän väkivallan tekoihin on katsottu usein liittyvän erityistä suunnittelua. Idriss 2017 s.12,14-15

²⁰¹ Tapani – Tolvanen – Kemppinen 2022, s. 48

²⁰² Esimerkiksi Helsingin HO 21/130841 ja Vaasan HO 23/1037

²⁰³ Esimerkiksi Vaasan HO 22/121718 ja Turun HO 24/139701

²⁰⁴ Esimerkiksi Helsingin kärjäoikeuden tuomio 19/143407 ja Länsi-Uudenmaan kärjäoikeuden tuomio 22/115596

²⁰⁵ Esimerkiksi Helsingin kärjäoikeuden tuomio 21/117370

soveltaminen oli kuitenkin vaihtelevaa, mikä voi osaltaan viitata oikeustilan epäselvyyteen. Istanbulin sopimusta sovellettaessa mainittiin yleensä 46 artiklan ankaroittavat seikat, usein lähinnä lähisuhteeseen liittyvä A-kohta. Helsingin käräjäoikeuden tuomiossa 20/106661 oli myös sovellettu sopimuksen 42 artiklaa. Käräjäoikeuden mukaan 42 artiklan 1 kohdan mukaan voidaan katsoa, että kunniaväkivallan tekoihin pitää suhtautua vakavasti ja sopimus velvoittaa ankaroittamaan kunniamotiivin perusteella rangaistusta. Helsingin käräjäoikeuden tuomiossa 20/146218 taas todettiin, että sopimuksen 42 artiklan mukaan kulttuurista ei voi käyttää asiassa rangaistusta lieventävänä asianhaarana. Helsingin käräjäoikeuden tuomiossa 21/117370 oli viitattu sopimuksen 3 artiklan A-kohtaan ankaroittaessaan rangaistusta kunniaan liittyvästä väkivallasta sukupuolistuneena väkivaltana. Vaikka korkein oikeus on yrittänyt ennakkoratkaisuillaan KKO 2020:20 ja KKO 2022:73 selkeyttää Istanbulin sopimuksen asemaa rikosoikeudellisessa arvioinnissa, aineistosta voidaan huomata, että erityisesti kunniaan liittyvän väkivallan tapauksissa sopimuksen soveltaminen on edelleen verrattain epäselvää.

Tärkein havaintoni oikeuskäytännön analyysin perusteella on se, että kunniaan liittyvän väkivallan rikosoikeudellinen arviointi ei ole johdonmukaista eikä vielä systemaattisesti huomioi ilmiön koko laajuutta. Nähdäkseni se voi heikentää ilmiön oikeudellista näkyvyyttä ja vaikeuttaa yhdenmukaisen oikeuskäytännön muodostumista. Lisäksi erityisesti tekojen yhteisöllisen elementin arviointi ja huomioonottaminen on puutteellista. Myöskään uhrin haavoittuvaisuutta ei tunnisteta riittävästi. Esimerkiksi uhrin kontrolloinnin tai eristämisen kaltaisia olosuhteita eikä väkivallan sukupuolistuneisuutta aina tunnisteta haavoittuvuutta lisäävinä seikkoina, vaikka ne voivat esimerkiksi vakavasti rajoittaa uhrin mahdollisuuksia hakea apua tai toimia rikosprosessissa.²⁰⁶ Analyysin perusteella on mielestäni selvää, että kunniakontekstin ymmärtäminen ja sen huomioiminen oikeudellisessa ratkaisussa voi vaikuttaa teon lopulliseen arviointiin niin rikostunnusmerkistön kuin rangaistuksen mittaamisen osalta.

Kokonaisuutena tarkasteltuna aineisto vahvistaa käsitystäni siitä, että oikeuskäytännön yhtenäistäminen kaipaisi korkeimman oikeuden ennakkopäätöstä siitä, millä tavoin kunniamotiivia tulisi arvioida rikoksen vaikuttimena RL 6 luvun 4 §:n ja muiden soveltuvien säännösten kuten Istanbulin sopimuksen valossa. Tällainen ratkaisu olisi tärkeä selkeyttämään oikeustilaa ja tarjoamaan alemmille tuomioasteille linjauksen siitä, miten kunniaan liittyvä motiivi tulisi ottaa huomioon osana rikosprosessia.

²⁰⁶ Hansen – Sams – Jäppinen - Latvala 2016, 76-77; Lidman – Hong 2018, s.264-265; Hong 2017b, s.370

Arvioidut tapaukset osoittavat kuitenkin sen, että kunniaan liittyvä väkivalta on mahdollista ottaa huomioon nykyisen lainsäädännön puitteissa. Seuraavissa alaluvussa analysoidaan tarkemmin tehtyjä huomioita erityisesti kunniamotiivin tunnistamiseen liittyen ja esitetään joitain suosituksia siitä, miten tuomioistuimien voisi paremmin huomioida teon kunniakontekstin.

4.2 Miksi kunniamotiivin huomioiminen voi olla hankalaa tuomioistuimissa?

Oikeuskäytännön analyysissä yksi tärkeimmistä havainnoista oli, että tuomioistuimet eivät kaikissa tapauksissa tunnista teon taustalla vaikuttavaa kunniamotiivia. Tässä luvussa on tarkoitus tarkemmin pohtia niitä syitä, minkä vuoksi kunniamotiivin tunnistaminen ja huomioon ottaminen voi olla hankalaa tuomioistuimissa. Ovatko esteenä oikeusnormit, niiden tulkinta vai jotkin muut syyt?

Vaikka yleisperiaate asettaa tuomioistuinten velvollisuudeksi ottaa huomioon rangaistuksen mittaamisessa teon vaikuttimet, käytännössä tätä tulkintaa voi rajoittaa esimerkiksi laillisuusperiaatteen vahva asema Suomen rikosoikeudessa. Korkeimman oikeuden mukaan Istanbulin sopimuksen voimaansaattamisen vuoksi – laillisuusperiaatteen mukaisesti – sopimuksen 46 artiklassa luetellut ankaroitamisperusteet voivat olla huomioon otettavia seikkoja rangaistuksen mittaamisessa.²⁰⁷ Vaikka monet Istanbulin sopimuksen ankaroitavista seikoista ovat tunnistettavissa myös kunniaan liittyvässä väkivallassa, kunniamotiivia ei erikseen ole mainittu sopimuksessa ankaroitavana seikkana. Onkin perusteltua pohtia sitä, voidaanko kunniamotiivia pitää sellaisenaan rangaistuksen mittaamisessa huomioon otettavana seikkana, vaikka sitä ei ole nimenomaisesti kirjattu lainsäädäntöön tai sopimukseen laillisuusperiaatteen edellyttämällä tavalla. Toisaalta Grans on päättänyt johtopäätöksen, jonka mukaan Istanbulin sopimus asettaa positiivisen toimintavelvoitteen myös nimenomaan kunniaan liittyvän väkivallan osalta, ja tämä velvoite ulottuu myös tuomioistuimiin sekä rangaistuksen mittaamiseen.²⁰⁸ Helsingin käräjäoikeuden tuomiossa 20/106661 tehtiin samanlainen tulkinta. Myös minun tulkintani mukaan sopimus velvoittaa ottamaan huomioon kunniaan liittyvän väkivallan sopimuksen 42 artiklan ja KKO 2020:20 perusteella, mutta se ei suoraan velvoita tuomitsemaan tällaista tapausta ankarammin, kuten käräjäoikeus oli todennut.

Rikoslakia voidaan kuitenkin soveltaa Istanbulin sopimuksen hengessä. Lainvalmisteluasiakirjoissa on korostettu, ettei rangaistuksen mittaamiseen vaikuttavia

²⁰⁷ KKO 2020:20, kohta 12

²⁰⁸ Grans 2018, s.68-69

seikkoja voitaisikaan esittää rikoslaissa tyhjentävästi, ja että moitearvioinnissa voidaankin ottaa huomioon kaikki ne perusteet, jotka ovat merkityksellisiä arvioitaessa teon rangaistavuutta suhteessa rankaisemattomaan käyttäytymiseen. Lainsäätäjä jättää arviointiperusteiden tulkinnan ja soveltamisen viimekädessä tuomioistuinten ja oikeuskirjallisuuden määriteltäväksi.²⁰⁹ Kuten aiemmin mainittu, myös Istanbulin sopimuksen ratifiointia koskevassa hallituksen esityksessä viitattiin tuomarin laajaan harkintavaltaan rangaistuksen mittaamisessa.²¹⁰ Tämä tukee näkemystä, jonka mukaan laillisuusperiaatetta ei tulisi tulkita esteenä kunniamotiivin huomioimiselle rangaistuksen mittaamisessa.

Toisaalta Hong on katsonut, että laillisuusperiaatteen vahvan aseman vuoksi joskus kunniaan liittyvän väkivallan teot voivat rajautua soveltamiskäytännössä rikostunnusmerkistöjen ulkopuolelle.²¹¹ Tämä johtuu erityisesti siitä, että tekorikosoikeudelle tyypillisesti tekoja tarkastellaan usein yksittäisinä tekoina,²¹² eikä huomioida tekojen jatkumoa tai kokonaisuutta.²¹³ Voimassa oleva rikoslainsäädäntö tarjoaa kuitenkin lähtökohtaisesti tunnusmerkistöt myös kunniaan liittyvän väkivallan tekojen arvioimiseen, kuten 2 ja 3 luvuissa huomattiin. Hongin mukaan kunniaan liittyvän väkivallan erityisesti kollektiivinen kontrolli, jatkumoluonne ja uhrin asemaa heikentävä valtasuhde jäävät kuitenkin osin näkymättömiin tulkintakäytännössä, jolloin myös teko voi jäädä tunnusmerkistöjen ulottumattomiin.²¹⁴ Oikeuskäytännön analyysin perusteella yhdyin tähän näkemykseen. Vaikka tunnusmerkistöt ja erityisesti rangaistuksen mittaamisen lainsäädännöllinen kehikko antaa jo nykyisellään mahdollisuuden kunniamotiivin huomioimiselle, tulkintakäytännössä sen erityispiirteiden huomioiminen voi joskus olla vaikeaa.

Nähdäkseni ongelma paikantuu tunnusmerkistöjen ohella vahvasti myös näyttöön liittyviin kysymyksiin, jotka voivat olla osaltaan tuomioistuimen toimivallan ulottumattomissa ja kohdistua sen sijaan oikeusprosessin alkuvaiheisiin. Oikeudenkäymiskaaren 17:3 §:n mukaan syyksilukevan tuomion edellytyksenä on, ettei vastaajan syyllisyydestä jää varteenotettavaa epäilyä. Esimerkiksi korkeimman oikeuden ennakkoratkaisussa KKO 2020:32 todettiin, että myös koventamisperusteita koskeva näyttövaatimus teon rasisesta motiivista rinnastuu oikeudenkäymiskaareissa todettuun tuomitsemiskynnykseen. Myös tämän tutkielman

²⁰⁹ HE 44/2002, s.190

²¹⁰ HE 155/2014, s.59-60

²¹¹ Hong 2020, s.45 ja 100-102

²¹² Melander 2016, s.108

²¹³ Kainulainen – Niemi 2017, s.144-145

²¹⁴ Hong 2020, s.40-45 ja 51

oikeuskäytännön analyysistä voidaan tehdä samanlainen päätelmä, sillä joissain tapauksissa tuomioistuin oli todennut, että kunniaan liittyvän väkivallan motiivista ei ollut tarpeeksi näyttöä. Kunniamotiivi tulee siis näyttää toteen yhtä lailla kuin tapauksen muutkin tosiseikat, jotta se voidaan ottaa huomioon rangaistuksen mittaamisessa.

Motiiveihin liittyviä näyttöongelmia pohdittiin myös laajasti uuden sukupuolta koskevan koventamisperusteen säätämisen yhteydessä lakivaliokunnan asiantuntijalausunnoissa. Esimerkiksi Tolvanen, Hyttinen ja Melander sekä Helsingin hovioikeus totesivat lausunnoissaan, että motiiveihin liittyy näyttöongelmia tai ainakin niiden näyttäminen on erityisen työlästä.²¹⁵ Kuten aiemmin on todettu, tuomioistuinta sitova syytesidonnaisuus tarkoittaa pääsääntöisesti myös sitä, että tuomioistuin ei voi ottaa teon motiivia huomioon, mikäli syyttäjä tai asianomistaja ei ole vedonnut siihen rikosasiassa ja esittänyt sen tueksi näyttöä.²¹⁶ Haastehakemuksen teonkuvaus määrittää, mihin aikaan, paikkaan, tekotapaan ja nimikkeisiin näyttöä on kerätty. Jos kunniakontekstia ei kuvata nimenomaisesti haastehakemuksessa, tuomioistuin voi ottaa sen vain rajallisesti huomioon. Toisaalta syytesidonnaisuus ei ole vahvaa rangaistuksen mittaamisen osalta, kuin tunnusmerkistön täyttymisen arvioimisessa.²¹⁷ Jos haastehakemus rakentuu nimikkeille, joissa näyttö kohdistuu vain yhden teon toteen näyttämiseen, kuten usein tapahtuu, kunniamotiivi jää helposti taka-alalle, eikä sen painoarvo tuomiossa näy syyksilukemisessa tai rangaistuksen mittaamisessa.

Näytön hankkiminen teon motiivista voi kuitenkin olla vaikeampaa, kuin itse teon selvittäminen. Syitä tähän voi olla esimerkiksi motiivien päällekkäisyys, tapahtumien kulun epäselvyys ja yleisesti se, että motiivista voi olla vaikea saada todisteita, koska se on usein vain tekijän päässä tapahtuva ajatusprosessi.²¹⁸ Indikaattorit, jotka kertovat teon motiivista, voivat vaihdella riippuen motiivista ja teosta. Kunniamotiivi tulisikin mielellään tunnistaa jo esitutkintavaiheessa, jotta se olisi oikeusprosessissa myöhemmin huomioon otettavana seikkana osana arvostelua.

Viranomaisten osaamisessa kunniaan liittyvän väkivallan tunnistamisessa on kuitenkin selvitysten mukaan puutteita.²¹⁹ Kunniamotiivin erottaminen muista motiiveista on useissa

²¹⁵ HE 7/2021 vp LaV 29.10.2021 Asiantuntijalausunnot professori Matti Tolvanen, apulaisprofessori Tatu Hyttinen, professori Sakari Melander ja Helsingin hovioikeus

²¹⁶ Peutere 2010, s.365–366

²¹⁷ Virolainen – Martikainen 2010, s. 96, 263

²¹⁸ Peutere 2010, s.351, 365–366

²¹⁹ Lidman - Hong, 2018, s. 264; GREVIO 2024, s.23

tapauksissa vaikeaa.²²⁰ Esitutkinnassa osalliset harvoin mainitsevat kunnian ylläpitämistä tai palauttamista erikseen teon motiivina tai eivät itsekään osaa nimetä kunniaan liittyvää väkivaltaa. Uhrit eivät välttämättä ymmärrä tullessa rikoksen uhriksi, koska väkivalta on oikeutettua yhteisössä.²²¹ Kunniamotiivi voi kuitenkin paljastua esimerkiksi kertomuksista, joiden mukaan uhri on aloittanut seurustelun salaa tai käyttäytynyt muuten ”kulttuurille” epäsopivasti. Tässä vaiheessa poliisiin tulisikin epäillä kunniamotiivia ja osata kysyä tarkentavia kysymyksiä sekä suunnata esitutkintaa hankkimaan näyttöä myös motiivista.²²²

Mikäli erityispiirteitä ei osata tunnistaa, viranomaiset saattavat tulkita tapauksen osaksi muuta lähisuhdeväkivaltaa, kuten huomattiin myös oikeuskäytännön analyysissa.²²³ Osassa tapauksia kunniakonteksti saattoi jäädä huomioimatta ja tekoa arvioitiin ainoastaan tekijän ja uhrin lähisuhteen kautta.²²⁴ Kunniaan liittyvän väkivallan piirteet ovat myös muiden lähisuhdeväkivallan piirteiden kanssa osaksi päällekkäisiä, kuten uhrin kontrolloiminen tai kosto uhrin toiminnasta, jolloin kunniamotiivin havaitseminen voi olla vaikeampaa. Tämä vaatii viranomaisten ymmärrystä väkivallan kietoutumisesta kollektiivisiin sukupuolikäsityksiin ja kunniakäsitteeseen, johon rikosoikeudellinen prosessi ei ole perinteisesti orientoitunut, mikä tekee asian huomioimisesta entistä haastavampaa. Ihmisoikeusliiton selvityksen mukaan osa haastatelluista viranomaisista mainitsi myös resurssien puutteen kunniaan liittyvän väkivallan käsittelemiseksi olevan ongelma.²²⁵

Myös intersektionaaliset tekijät vaikuttavat näytön keräämiseen koko rikosprosessissa. Uhrin asemaa määrittävät samanaikaisesti sukupuoli, ikä, kielelliset ja kulttuuriset erot, maahanmuutto- tai oleskeluoikeudellinen asema, perheen taloudellinen riippuvuus sekä yhteisön normatiivinen paine.²²⁶ Nämä ovat tekijöitä, jotka voivat heikentää uhrin halua ja kykyä kertoa tapahtuneesta, rajoittaa todistajien saatavuutta ja muuttaa kertomuksia prosessin edetessä. Selvityksen mukaan uhrit eivät usein luota poliisiin esimerkiksi aiempien kokemusten vuoksi. He eivät luota siihen, että poliisilla olisi ymmärrystä kunniakäsitteistä ja että heitä ei kohdeltaisi stereotyyppisesti. Monet maahanmuuttajataustaiset uhrit kokevat, että poliisi ei halua puuttua tai ei ota tosissaan heidän kokemaansa väkivaltaa. Toisaalta pelko

²²⁰ Hansen – Sams – Jäppinen - Latvala 2016, s.140

²²¹ *ibid*, s.142

²²² *ibid*, s.142; Tikkala 2018, s.17

²²³ Lidman - Hong, 2018, s. 264-265; Grans 2018, s.9-10

²²⁴ Esimerkiksi Helsingin käräjäoikeuden tuomio 23/119789 ja Helsingin käräjäoikeuden tuomio 24/136731

²²⁵ Hansen – Sams – Jäppinen - Latvala 2016, s.107, s.147-149

²²⁶ Day – Gill 2020, s. 833-834, 846

yhteisön ulkopuolelle jättämisestä, väkivallasta tai läheisen joutumisesta vankilaan tai karkotetuksi tulemisesta voivat estää uhria tekemästä rikosilmoitusta tai rehellisesti väkivallasta puhumista.²²⁷ Sen vuoksi kunniaan liittyvä väkivalta on usein niin sanottua piilorikollisuutta.²²⁸

Myös läheisen kieltäytymisoikeus voi tuottaa erityisiä vaikeuksia kunniaan liittyvän väkivallan tapauksissa, joissa osalliset ovat keskenään sukulaisia, jolloin kunniamotiivista ei saada näyttöä kertomusten kautta, jos he kieltäytyvät todistamasta.²²⁹ Vaikka kunniamotiivi välittyisi osallisen kertomuksesta, rikosprosessissa se usein vaatii tuekseen myös välillistä näyttöä.²³⁰ Näin ollen, mikäli kunniamotiivi ilmenee vain uhrin kertomuksesta, sitä ei liene katsottavan riittäväksi näytöksi, jolloin kunniamotiivi ei voi myöskään vaikuttaa rangaistusharkintaan.

Tutkielmaa tehdessä ei ollut käytössä tapauksien esitutkintapöytäkirjoja tai haastehakemuksia, joista olisi saanut selkeämmän kuvan siitä, onko kunniamotiivi tunnistettu rikosprosessin aikaisemmissa vaiheissa. Joka tapauksessa useissa aineistoin tuomioissa, kunniamotiivia ei tunnistettu, vaikka niissä oli huomattavissa selkeitä viitteitä kunniaan liittyvästä väkivallasta. Tämä kielii myös tuomareiden osaamisen puutteesta tunnistaa kunniaan liittyvä väkivallan erityispiirteet tai siitä, että tapauksen tuomari ei pitänyt asiaa relevanttina seikkana arvioida.

Samalla rikosoikeudellinen viitekehys ei taivu ongelmitta rakenteellisten valtasuhteiden punnintaan mittaamisperusteina.²³¹ Kunniaan liittyvän väkivallan uhrit usein sijoittuvat valtasuhteiden leikkauskohtiin sukupuolen, iän, maahanmuuttotaustan, uskonnollisen yhteisön ja taloudellisen aseman vuoksi, mikä lisää haavoittuvuutta.²³² Tämä asettaa oikeudelliselle arvioinnille vaikean tehtävän. Teon kontekstin esiin tuominen ratkaisussa voi olla käytännössä vaikeaa.²³³ Lisäksi koska yhteiskunnallisessa keskustelussa kunniaan liittyvä väkivalta on toisinaan liitetty yksipuolisesti tiettyihin uskontoihin tai etnisiin ryhmiin, ja aiheen käsittelyyn on voinut liittyä rasismien piirteitä, se voi lisätä tuomioistuinten pidättyvyyttä kunniaan liittyvän väkivallan eksplisiittisessä nimeämisessä leimaamisen välttämiseksi.²³⁴ Nähdäkseni kunniamotiivin mainitsematta jättäminen saattaa kuitenkin ylläpitää kierrettä, jossa juuri

²²⁷ Esimerkiksi KKO 2017:52 tapauksessa asianomistaja halusi muuttaa kertomustaan korkeimmassa oikeudessa ja vähätteli veljensä eli vastaajan tekoa. Korkein oikeus piti esitutkintakertomusta luotettavampana.

²²⁸ Hansen – Sams – Jäppinen - Latvala 2016, s.142–143

²²⁹ Hong 2020, s.101

²³⁰ KKO 2021:5 mukaan vaikka arviointi on tapauskohtaista, asianomistajan uskottavakin kertomus tarvitsee yleensä välillistä näyttöä syyksilukevaan tuomioon (kohdat 95-96).

²³¹ Alaattinoğlu – Niemi 2022, s.313

²³² Gill 2014, s.2-3

²³³ Niemi 2004, s.96-99, Alaattinoğlu – Niemi 2022, s.319-322

²³⁴ Keskinen 2011, s.156-161; Lidman 2015, s.186-187

intersektionaalisesti merkityksellinen konteksti jää oikeudellisessa punninnassa puuttumaan ja kunniaan liittyvän väkivallan uhrit voivat jäädä ilman oikeudenmukaista ratkaisua.

Vaikka viranomaiset ja tuomarit tunnistaisivat kunniaan liittyvän väkivallan erityispiirteitä tapauksessa, vaikuttaa siltä, että kunniamotiivin arviointiin voi muutenkin liittyä tulkinnallista varovaisuutta ratkaisun perusteluissa. Motiivien arvottamiseen on Suomessa suhtauduttu pidättyväisesti, jotta vältettäisiin rangaistusjärjestelmän painottumista tekijärikosoikeuden piirteisiin.²³⁵ Tämän voidaan katsoa vaikuttavan myös tuomioistuimen arvioinnissa.

Kunniamotiivin asemasta osana rikosoikeudellista arviointia ei ole myöskään saatavissa normatiivista tukea rikoslainsäädännöstä eikä ennakkoratkaisuja tai lainvalmisteluasiakirjoja. Tämän vuoksi on perusteltua, että sen huomioimisessa rangaistuksen mittaamisessa voidaan suhtautua varauksella. Ottaen myös huomioon KKO 2011:102 antaman ohjenuoran, jonka mukaan ensisijaiseksi rangaistuksen mittaamisen mittariksi on asetettu korkeimman oikeuden ennakkoratkaisut, on ymmärrettävää, että alempien oikeusasteiden tulkinta voi olla varovaista.

Täten onkin perusteltua kritisoida Istanbulin sopimuksen täytäntöönpanoa lainsäätäjän asettaessa sopimuksen soveltamisen ainoastaan tuomarin harkintavallan alaiseksi. Sen sijaan lainsäätäjä olisi voinut asettaa suuntaviivan siitä, millaisina lainsäätäjä näkee kunniaan liittyvän väkivallan teot rikosoikeudellisessa kontekstissa. Erityisesti tämän vuoksi on mielenkiintoista nähdä, voisivatko esimerkiksi uudet pakkoavioliiton ja sukuelinten silpomista koskevat kriminalisoinnit vaikuttavat siihen, miten tuomioistuimet suhtautuvat jatkossa kunniaan liittyvään väkivaltaan. Kyseiset teot on tunnistettu molempien lakien valmisteluasiakirjoissa osaksi kunniaan liittyvää väkivaltaa ja sen piirteitä on hieman avattu lainvalmisteluasiakirjoissa.²³⁶ Vaikka tämä ei anna normatiivista tukea sille, miten kunniamotiivin tulisi vaikuttaa teon arviointiin, nähdäkseni lainsäätäjä on näillä kunniamotivoituneiden tekojen kriminalisoinneilla osoittanut, että kunniaan liittyvään väkivaltaan tulee suhtautua vakavasti.

²³⁵ HE 44/2002, s. 188

²³⁶ HE 65/2024 ja HE 69/2024

4.3 Kunniamotiivin johdonmukainen tunnistaminen yhdenvertaisuuden takaamiseksi

Oikeusvaltion yksi tärkeimmistä arvoista on perustuslaillinen yhdenvertaisuus. Perustuslain 6 §:n 1 momentin mukaan kaikki ovat lain edessä yhdenvertaisia. Pykälän 2 momentin mukaan ketään ei ilman hyväksyttävää syytä saa asettaa eri asemaan sukupuolen, iän, alkuperän, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella. Jotta myös rikosoikeusjärjestelmä olisi oikeudenmukainen, sen tulee kohdella yhdenvertaisesti yksilöitä uhrina ja tekijänä. Oikeudenmukaisuus vastaa kuitenkin yleensä valtaväestön käsitystä ja sivuuttaa näin rikosoikeuden rakenteelliset ongelmat, jotka usein kohdistuvat vähemmistöihin.²³⁷

Oikeuskäytännön analyysin pohjalta tuomioistuimissa kunniamotiivin tunnistaminen oli epäjohdonmukaista. Tämä vaarantaa rangaistuskäytännön yhtenäisyyden ja on erityisen ongelmallista uhrien ja tekijöiden yhdenvertaisuuden kannalta. Henkilöillä, jotka elävät perheissä tai yhteisöissä, jotka turvautuvat väkivaltaan kunnia-ajatteluun liittyvien sääntöjen vahvistamiseksi, on oikeus yhdenvertaisesti fyysiseen ja psyykkiseen koskemattomuuteen, kuten muillakin väkivallan uhreilla.²³⁸ Tämä velvoite löytyy myös Euroopan parlamentin ja Euroopan unionin neuvoston uhridirektiivistä, joka saatettiin voimaan Suomessa vuonna 2016. Direktiivi velvoittaa uhrien yhdenvertaiseen kohteluun rikosprosessin asianosaisena.²³⁹ Myös CEDAW-komitea on kehottanut Suomea tehostamaan toimia, joiden avulla voidaan poistaa moniperusteista ja risteävää syrjintää, jota erityisesti maahanmuuttajataustaiset naiset ja kunniaan liittyvän väkivallan uhrin kokevat. Heidän mahdollisuutensa vaatia oikeuksiensa toteutumista voivat olla muiden uhrien mahdollisuuksia heikommat.²⁴⁰ Näin ollen, mikäli rikosoikeudelliset ja muut oikeussuojakeinot eivät saavuta myös kunniaan liittyvän väkivallan uhreja, se voi tosiasiallisesti johtaa syrjivään kohteluun ja rikkoa yhdenvertaisuusperiaatetta.²⁴¹ Yhdenvertaisuusperiaate on myös tuomioistuimia sitova mittaamisperuste.²⁴² Aineiston perusteella onkin selkeä tarve yhtenäistää rangaistuksen mittaamislinjaa. Käsitykseni mukaan,

²³⁷ Hong 2017b, s. 381-382

²³⁸ Grans 2018, s. 83

²³⁹ Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2012/29/EU rikoksen uhrien oikeuksia, tukea ja suojelua koskevasta vähimmäisvaatimuksista sekä neuvoston puitepäätöksen 2001/220/YOS korvaamisesta, johdanto kohta 61

²⁴⁰ Hong 2017a, s.3-21323

²⁴¹ Myös Hong 2017a, s.321

²⁴² HE 44/2002, s.187

tämä onnistuu esimerkiksi avaamalla kunniaan liittyvän väkivallan kontekstia ja vaikutuksia tuomioistuimen arvioinnissa johdonmukaisesti ratkaisun perusteluissa.

Toisaalta tulee ottaa huomioon se, että myös kunniaan liittyvää väkivaltaa on monentyyppistä, joten rangaistuksen mittaamisessa tulee huolellisesti kiinnittää huomiota kunkin tapauksen olosuhteisiin. Yhdenvertaisuusperiaatteeseen vahvasti liitännäisen normaalirangaistusajattelun tarkoituksena on luoda yhtenäistä rangaistuskäytäntöä. Normaalirangaistuksesta poikkeaminen edellyttää perusteltuja syitä ja argumentaatiota.²⁴³ Vaikka periaate on uhrien ja tekijöiden yhdenvertaisuuden kannalta tärkeä, samalla kehikko kuitenkin rakentuu tyypillisesti ”tekopisteisiin”, yksittäiseen aikaan ja paikkaan paikantuvaan tapahtumaan. Harkinnassa otetaan huomioon tyypillisesti esimerkiksi vammojen laatu ja verrataan tapausta muihin lähisuhdeväkivallan tapauksiin, minkä perusteella moitittavuus suhteutetaan normaalitapaukseen.²⁴⁴ Tällainen vertailu ei sovellu hyvin kunniaan liittyvän väkivallan tapauksiin, ellei huomioida kunniaan liittyvän väkivallan erityispiirteitä. Kuten aineistosta huomattiin kunnian liittyvän väkivalta on usein osa sosiaalisen kontrollin jatkumoa, jossa kontrolli ja väkivallan uhka kohdistuu uhriin pitkällä aikavälillä ja mahdollisesti monen eri tahon toimesta. Yksittäisen teon yksittäisten seikkojen vertaaminen toisiinsa ilman tämän huomioon ottamista, saattaa johtaa teon todellisen vahingollisuuden ja vaarallisuuden arvioimiseen lievemmäksi.²⁴⁵

4.4 Tuomioistuinten velvollisuus ottaa huomioon kunniamotiivi rangaistusta ankaroittavana seikkana

Vaikka ajatuksista ei ketään rangaista, rikolliseen tekoon johtaneilla motiiveilla voi olla merkitystä oikeusjärjestelmän kannalta. Tarkoitin tällä sitä, että vaikka rikosoikeus ei voi korjata sukupuolistuneita kunniaan liittyviä ajatusmalleja, kunnia-ajattelua ilmentävien tekojen moitittavuuden arvioinnissa teon motiivilla voi olla painoarvoa rikosoikeudellisessa arvioinnissa. Rikoslain 6:4 §:n yleisperiaatteen mukaan rangaistuksen tulee olla oikeanmukaisessa suhteessa rikoksen vahingollisuuteen, vaarallisuuteen, teon vaikuttamiin sekä tekijän syyllisyyteen nähden. Teon motiivit ja vaikuttimet ovat siis olennainen osa

²⁴³ HE 44/2002, s.178

²⁴⁴ Virolainen – Martikainen 2011 s.501-503; Hong 2017b, s.371; Kainulainen – Niemi 2017, s.144-145

²⁴⁵ Hong 2020, s.101; Tikkala 2018, s.15-17, 19-20

rangaistuksen mittaamista. Motiivien arvottaminen on rangaistusharkinnassa perusteltua, kun ne osoittavat tekijän erityistä syyllisyyttä tai teon vaarallisuutta.²⁴⁶

Nähdäkseni kunniamotiivin voidaan katsoa olevan luonteeltaan tällainen vaikutin, joka tuomioistuimen tulisi ottaa ratkaisuharkinnassa huomioon teon taustalla. Kuten oikeustapausanalyysissä huomattiin, näin myös tapahtuu osissa tapauksista. Vaikka kunniaan liittyvän väkivallan taustalla voi risteytyä monia eri vaikuttimia, kunniamotiivi voi kertoa henkilön kollektiivisesti sisäistetystä sukupuolittuneesta arvomaailmasta, jolla tekijä oikeuttaa uhrin perusoikeuksien rajoittamisen ja loukkaamisen.²⁴⁷ Mikäli nämä ajatukset johtavat väkivaltaan, kunniamotiivi voi nähdäkseni ilmentää tekijän syyllisyyttä tavalla, joka erottaa sen esimerkiksi lainvalmisteluasiakirjoissa mainituista mustasukkaisuudesta tai kateudesta, joiden perusteella ankaroittamiseen on suhtauduttu varoen.²⁴⁸ Kuten tuomioistuinkäytäntö ja oikeuskirjallisuus ovat osoittaneet, kunniaan liittyvän väkivallan teot eivät ole pelkästään yksittäisen tekijän ja uhrin välisiä, vaan kunniaan liittyvä väkivalta on osa sukupuolistunutta vallankäyttöä, joka kohdistuu erityisesti naisiin ja tyttöihin.²⁴⁹ Myös useat ihmisoikeusinstrumentit ovat todenneet, että kunniaan liittyvä väkivalta loukkaa henkilön ihmisarvoa, fyysistä ja psyykkistä koskemattomuutta.²⁵⁰ Kansainvälisen ihmisoikeusinstrumenttien vakiinnuttaman huolellisuusveloitteen mukaisesti valtioilta edellytetään tehokkaita toimenpiteitä nähdäkseni myös kunnian liittyvän väkivallan ehkäisemiseksi, tutkimiseksi ja tuomitsemiseksi niin yleisellä tasolla, kuin yksittäistapauksissa. Erityisesti valtioilta edellytetään haavoittuvaisten henkilöiden suojelemista.²⁵¹ Vaikka Istanbulin sopimus ei suoraan velvoittaisi ankaroittamaan rangaistusta, sopimuksen teksti korostaa nähdäkseni sitä, että kunniaan liittyvän väkivallan motiivi on moitittava. Teot, joiden taustalla on kunniamotiivi voivat ylläpitää rakenteellista eriarvoisuutta yhteiskunnassa, mikäli tekoihin ei suhtauduta riittävällä vakavuudella myös oikeusprosessissa.

Kunniaan liittyvä väkivalta on myös tekotavaltaan keskimääräistä väkivallan tekoa vaarallisempaa. Kunniaan liittyvään väkivaltaan liittyy usein uhrin pitkäaikaista kontrolloimista, jatkuvaa uhkaa ja uhrin liikkumavapauden rajoittamista.²⁵² Oikeuskäytännön

²⁴⁶ HE 7/2021, s.26

²⁴⁷ Gill 2014, s.3; Reddy 2014, s.28-30; Grans 2018, s.7

²⁴⁸ HE 44/2002, s.188

²⁴⁹ Gill 2014, s.3

²⁵⁰ Gill 2014, s.10-14

²⁵¹ Grans 2018 s.71-72

²⁵² kuten Vantaan käräjäoikeuden tuomio 18/150654 ja Vaasan HO 22/121718.

analyysin pohjalta väkivalta oli usein vakavaa, monimuotoista, toistuvaa ja siihen saattoi liittyä lisäksi häpeärangaistuksia, kuten hiusten leikkaamista ja jopa ruoskintaa.²⁵³

Lainsäätäjät on sukupuolivaikutinta koskevan koventamisperusteen Hallituksen esityksessä 7/2021 myös puoltanut rikoksen ankarampaa kohtelua tilanteessa, jossa on läsnä väkivallan uhan kasvua. Esitöiden mukaan rikosta on perusteltua arvioida ankarammin sekä yksittäistilanteissa, joissa lievemmät teot voivat kärjistyä väkivallaksi, että yleisellä tasolla, kun väkivallan uhan ilmapiiri voimistuu.²⁵⁴ Kunniaan liittyvää väkivaltaa onkin usein kuvattu niin, että väkivalta on usein toistuvaa ja asteittain vakavammaksi muuttuvaa.²⁵⁵

Lainvalmisteluasiakirjojen mukaan yleisperiaatteen nojalla huomioon otettavia seikkoja voivat olla uhrin ja tekijän välinen suhde, suhteen laatu ja uhrin erityinen haavoittuvuus.²⁵⁶ Kunniaan liittyvän väkivallan uhkaamat henkilöt ovatkin usein erityisen haavoittuvassa asemassa.²⁵⁷ Yhteisöllisyyden elementti tekee uhrista usein haavoittuvaisen, koska se rajoittaa uhrin mahdollisuuksia hakea apua ja voi lisätä hänen alistaisuuttaan suhteessa tekijään ja yhteisöön.²⁵⁸ Aineiston tapauksissa olikin nähtävissä haavoittuviin uhreihin kohdistunut vahva sosiaalinen kontrolli, joka tuli ilmi uhrin kertomana tai teon myöhemmästä vähättelemisestä.²⁵⁹

Lisäksi kunniaan liittyvän väkivallan teot ovat yleensä suunnitelmallisia. Suunnitelmallisuuden on oikeuskäytännössä nähty tekevän teosta erityisen moitittavan, mikä puoltaa myös kunniamotiivin sisältävän teon rangaistuksen ankaroittamista.²⁶⁰ Monissa tapauksissa, erityisesti hovioikeudessa korostettiin nimenomaan tätä suunnitelmallisuutta.

Edellä esitettyjen syiden perusteella voidaan todeta, että tuomioistuimilla on velvollisuus tunnistaa kunniaan liittyvä motiivi teon taustalla rangaistusta ankaroittavana seikkana. Nähdäkseni kunniamotiivi ilmentää tekijän erityistä syyllisyyttä ja lisää rikoksen vaarallisuutta tavalla, joka tekee sen huomioon ottamisen ankaroittavana tekijänä perustellun ja välttämättömän. Rankaisemalla ankarammin kunniaan liittyvästä väkivallasta tuomioistuimet ilmaisevat, että kyse on teoista, jotka loukkaavat syvästi uhrin perustavanlaatuisia oikeushyviä

²⁵³ kuten Länsi-Uudenmaan käräjäoikeuden tuomio 22/115596

²⁵⁴ HE 7/2021, s.12

²⁵⁵ Lidman - Hong 2018, s.266, Hong 2020, s.40; Grans 2018, s.12

²⁵⁶ HE 78/2010, s.7

²⁵⁷ Näin todettiin myös Helsingin käräjäoikeuden tuomissa 21/117370; Grans 2016, s.183

²⁵⁸ Hong 2017b, s.370

²⁵⁹ esimerkiksi Helsingin HO 21/130841, Vaasan HO 23/1037, Vantaan käräjäoikeuden tuomio 18/150654 ja KKO 2017:52

²⁶⁰ Tikkala 2018, s.20-21; Nissinen 2013, s.109

ja jotka ovat siten erityisen moitittavia. Tämä on myös oikeusjärjestelmän tapa ylläpitää luottamusta siihen, että yksilön perusoikeuksia ei voida rikkoa ilman vakavia oikeudellisia seuraamuksia.²⁶¹ Rangaistuksen on toimittava myös oikeudenmukaisena sovituksena uhrille. Tämä sovituksen periaate korostuu erityisesti niissä rikoksissa, jotka kohdistuvat ihmisyksilön keskeisiin oikeushyviin, kuten henkeen, terveyteen, vapauteen ja itsemääräämisoikeuteen.²⁶² Nähdäkseni kunniaan liittyvä väkivalta loukkaa näitä oikeushyviä moniulotteisesti.

On kuitenkin korostettava, että kunniamotiivin huomioiminen rangaistusharkinnassa vaatii tuomioistuimelta erityistä herkkyyttä ja ymmärrystä kunniaan liittyvän väkivallan monimuotoisesta taustasta. Kuten johdannossa tuotiin esiin, kunniaan liittyvään väkivaltaan kietoutuu useita sukupuoleen, perherakenteeseen, yhteisön odotuksiin ja yhteiskunnan risteäviin valta-asemiin liittyviä ulottuvuuksia, joiden ymmärtäminen on välttämätöntä myös oikeudellisessa arvioinnissa. Tuomioistuimen arvioinnissa on vältettävä yksinkertaistavia selitysmalleja, esimerkiksi ilmiön kulttuuristamista, jota on huomattavissa osassa aineiston ratkaisuissa.²⁶³ Mikäli kunniaan liittyvä väkivalta ymmärretään yksinomaan kulttuuriin kiinnittyväksi ilmiöksi, on vaarana, että yksittäistapausten arviointi hämärtyy ja yhteiskunnassa jo olemassa olevat ennakkoluulot vahvistuvat. Esimerkiksi tekijän taustan perusteella oletettua tai kaikkea vähemmistöyhteisöissä tapahtuvaa väkivaltaa ei tule olettaa perustuvan kunniamotiiviin.²⁶⁴ Tämän tyyppinen oikeudellinen arviointi voi heikentää vähemmistöryhmien luottamusta oikeusjärjestelmään. Pelkkä kulttuurinen selitys haitallisista perinteistä tekijän lähtömaassa ei lisää oikeudellista relevanssia tai oikeuta teon ankaroittamista. Tuomioistuinten tulisikin ymmärtää kunniaan liittyvä väkivalta rakenteellisen kollektiivisen vallankäytön muotona, joka uhkaa uhrin perusoikeuksia kuten muutkin sukupuolistuneen lähisuhdeväkivallan muodot.

Kunniamotiivin huomioiminen rangaistuksen mittaamisessa ja herkkyys sen taustalla vaikuttaville tekijöille eivät siis ole toisiaan poissulkevia, vaan täydentäviä velvollisuuksia. Tuomioistuimien tulee tunnistaa kunniaan liittyvän väkivallan erityinen moitittavuus, mutta toisaalta tuomioistuimen on myös huolehdittava siitä, että arviointi tapahtuu yksilöllisesti

²⁶¹ Tolvanen 2012, s.611.

²⁶² *ibid*, ks lisää sovitus-teorioista Nuutila 1997, s.21-23

²⁶³ esimerkiksi Helsingin käräjäoikeuden tuomio 19/143407 ja Länsi-Uudenmaan käräjäoikeuden tuomio 22/115596 ja Satakunnan käräjäoikeuden tuomio 21/131512

²⁶⁴ Lidman 2015 s.194

ottamalla huomioon tekijään ja uhriin vaikuttavat risteävät valtasuhteet sekä rangaistuksen mittaamiseen liittyvät oikeusperiaatteet.

4.5 Kunniamotiivi osana tuomioistuinten perusteluvollisuutta

Vaikka kunniamotiivin tunnistamiseen ja arvioimiseen liittyy suuria haasteita niin oikeusjärjestelmän kuin muidenkin mainittujen seikkojen vuoksi, analyysi osoitti, että se on kuitenkin mahdollista nykyisen oikeudellisen kehikon sisällä. Sen vuoksi keskiöön nousee myös perusteluvollisuuden korostaminen tuomioistuinten ratkaisussa erityisesti rangaistuksen mittaamiseen liittyen.²⁶⁵

Tutkielman aineisto osoittaa, että tuomioistuimen arviointi rangaistuksen mittaamisessa rajautuu usein yksittäisiin teon seikkoihin, ymmärtämättä usein teon todellista kontekstia.²⁶⁶ Normaalirangaistusajattelusta heijastuva pyrkimys rangaistuskäytännön yhtenäisyyteen voi johtaa siihen, että moitittavuus rinnastetaan muuhun lähisuhdeväkivaltaan ilman, että teon erityispiirteitä suhteutetaan nimenomaisesti kunniakontekstissa tapahtuviin väkivallan tekoihin.²⁶⁷ Vaikka kunniamotiivi ymmärrettäisiin teon vaikuttimeksi, helposti taka-alalle perusteluissa jäävät kunniaan liittyvän väkivallan olennaiset piirteet.²⁶⁸

Perusteluvollisuuden kannalta olennaista on se, mitä seikkoja pidetään totena ja miten nämä seikat vaikuttavat nimenomaan rangaistuksen kokonaisharkinnassa.²⁶⁹ Vaikka teon konteksti otettaisiin paremmin huomioon rangaistuksen mittaamisessa, se ei tulkintani mukaan laajentaisi tuomioistuimen toimivaltaa syytesidonnaisuuden ulkopuolelle. RL 6:3 § mukaisesta normaalirangaistusperiaatteesta voidaan poiketa, kunhan vertailukohdasta poikkeaminen perustellaan läpinäkyvästi niillä objektiivisesti todennettavilla olosuhteilla, jotka korottavat vahingollisuutta, vaarallisuutta ja tekijän syyllisyyttä.²⁷⁰

Joissain ratkaisussa tunnistettiin, että kunniaan liittyvä väkivalta on osa sukupuolistunutta väkivaltaa, joka heijastuu erityisesti naisten asemaan, ja korostettiin teon vahingollisuutta.²⁷¹

²⁶⁵ Virolaisen ja Martikaisen mukaan tuomioistuinten perustelut ovat usein liian yleisluonteisia ja kaavamaisia, ks. Virolainen – Martikainen 2011, s.500-504

²⁶⁶ Ks. aiheesta Alaattinoğlu – Niemi 2022

²⁶⁷ Tikkala 2018, s.15-17, 19-20

²⁶⁸ Tulee kuitenkin mainita, että jotkin tuomioistuimet olivat paremmin avanneet näitä erityispiirteitä ratkaisun perusteluissa esimerkiksi Länsi-Uudenmaan käräjäoikeuden tuomio 22/115596.

²⁶⁹ Virolainen – Martikainen 2011, s.500-503

²⁷⁰ HE 44/2002, s.179-181, Virolainen – Martikainen 2011, s.501-503

²⁷¹ kuten Helsingin käräjäoikeuden tuomio 21/117370 ja Vaasan HO 23/1037

Toisaalta usein tosiseikkojen arviointi nojaa rikosoikeudelle tyypilliseen sukupuolineutraliuteen, jossa sukupuoli häivytetään teon arvioinnista.²⁷² Teon ilmentämää sukupuoleen perustavaa syrjintää ei usein oteta huomioon, toisin kuin esimerkiksi monet ihmisoikeusinstrumentit velvoittaisivat.²⁷³

Kuten edellä todettiin, vaikuttaisi siltä, että osassa ratkaisuissa kunniakontekstista saatetaan vaieta varovaisuussyistä välttääkseen leimaamista. On kuitenkin tärkeä tunnistaa se, että kunniaan liittyvää väkivaltaa ilmenee juuri sellaisissa olosuhteissa, joissa sukupuoli, ikä, etninen tausta, yhteiskunnallinen asema, kieli, taloudellinen riippuvuus ja yhteisön normit vaikuttavat teon kontekstissa. Ne voivat myös selittää sosiaalisen kontrollin toimintatapoja ja vaikuttaa erityisesti uhrin haavoittuvuuteen sekä mahdollisuuksiin hakea apua. Esimerkiksi Vaasan hovioikeuden tuomion 22/121718 perusteluissa oli ansiokkaasti avattu joitain uhrin tilanteeseen vaikuttaneita haavoittuvaisuuden tekijöitä kuten asianomistajan taloudellinen riippuvaisuus, asema, kielitaidon puute ja raskaus rikostunnusmerkistöä arvioitaessa. Katsonkin, että kun esimerkiksi tällaiset olosuhteet tulevat ilmi teon kontekstissa ja ne on näytetty toteen, myös ratkaisun perusteluissa voidaan kuvata kunniaan liittyvän väkivallan teon konkreettisia vaikutuksia, sen sijaan että viitataan epämääräisesti tekijän tai uhrin kulttuuritaustaan, kuten joissain tapauksissa oli tehty.

Jotta kunniamotiivi voisi aidosti tulla osaksi RL 6:4 §:n arviointia, ratkaisun perusteluissa on nähdäkseni yksilöitävä sellaiset kunniaan liittyvään väkivaltaan liittyvät seikat, jotka ratkaisuissa on usein jäää taka-alalle. Rangaistuksen mittaamiseen liittyvässä ratkaisuharkinnassa voitaisiin nimenomaisesti eritellä ne seikat, jotka osoittavat kunniamotiivin suurempaa moitittavuutta: tekojen jatkumo, sen kesto ja mahdollinen eskalaatio, yhteisöllisen kontrollin järjestelmällisyys, eristäminen, uhrin erityisen haavoittuva asema, riippuvuus tekijästä tai tekijöistä, teon suunnitelmalliset elementit, sen kytkeytyminen syrjiviin sukupuolirooleihin ja sen vaikuttaminen syvästi uhrin perusoikeuksiin kuten itsemäärämisoikeuteen sekä tämän tyyppisten tekojen vaikutukset laajemmin yhteisöön ja yhteiskuntaan. Nämä seikat kytkeytyvät suoraan RL 6:4 §:n mittaamisen ydinperusteisiin eli teon vahingollisuuteen, vaarallisuuteen, vaikuttamiin ja tekijän syyllisyyteen. Lisäksi ne mahdollistavat perustellun kokonaisarvostelun, jossa poikkeaminen RL 6:3 §:n mukaisesta

²⁷² Alaattinoğlu – Niemi 2022, s.316

²⁷³ Council of Europe 2022, s.9-10; CEDAW-komitea 2022, kohdat 11 ja 23; Gill 2014, s.10-14; Alaattinoğlu – Niemi 2022, s.326-328

normaalirangaistusajattelusta tehtäisiin läpinäkyvästi näiden objektiivisesti todettujen seikkojen perusteella.

Perustelujen apuna tuomioistuin voi tukeutua velvoittaviin kansainvälisiin oikeusinstrumentteihin, kuten Istanbulin sopimukseen, erityisesti ankaroittavien seikkojen huomioon ottamisessa, sekä muutoinkin sopimuksen velvoitteeseen rangaista tekijöitä naisia syrjivästä sukupuolittuneesta väkivallasta, kuten ”kunnian” nimissä tehdystä väkivallasta. Sen lisäksi kansalliset tuomioistuimet voivat hyödyntää Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytäntöä, jossa naisiin kohdistuvaa väkivaltaa on arvioitu osana sukupuolittunutta väkivaltaa, ja sen erityispiirteitä sekä vaikutuksia on arvioitu erityisesti uhrinäkökulmasta.²⁷⁴

Nähdäkseni kunniamotiivin systemaattinen esille nostaminen osaksi tuomioistuinten ratkaisun perusteluita voisi vaikuttaa ensinnäkin uhrien suojaan, kunniaan liittyvän väkivallan ennaltaehkäisyyn ja rikosoikeudelliseen järjestelmään laajemmin. Voidaan myös katsoa, että rangaistuksen ankaroituminen niissä tapauksissa, joissa kunniamotiivi on näytetty toteen, vahvistaisi oikeusjärjestelmän viestiä siitä, että uhrin perusoikeuksiin kohdistuva pitkäkestoinen kontrolli ja sukupuolistunut väkivalta on erityisen moitittavaa. Samalla oikeusprosessin läpinäkyvyys ja johdonmukaisuus parantaisi prosessin ennakoitavuutta, mikä voisi lisätä uhrien halukkuutta hakea apua ja tehdä rikosilmoitus (*access to justice*).²⁷⁵

Kokemus oikeudenmukaisuudesta, mikä voi syntyä esimerkiksi siitä, että tuomioistuin on ottanut huomioon teon kunniakontekstin ja ymmärtänyt uhrin asemaa voi vahvistaa järjestelmän legitimitettä.²⁷⁶ Se voisi auttaa myös pyrkimyksessä torjua kaikenlaista väkivaltaa ja lisätä luottamusta viranomaisiin, mikä on tärkeää erityisesti yhteisöissä, joissa luottamus viranomaisiin on heikkoa.²⁷⁷ Mikäli ratkaisuissa otettaisiin huomioon kunniamotiivi edellä mainituilla indikaattoreilla, myös esitutkinta ja syyteharkinta suuntautuisivat paremmin näytön hankintaan teon kunniamotiivista ja kontekstista.²⁷⁸ Tämä voisi myös prosessin varhaisessa vaiheessa vaikuttaa esimerkiksi suojaamistoimien ja palveluohjauksen kohdentumiseen tilanteissa, joissa riski kunniaan liittyvän väkivallan eskalaatiosta on korkea.²⁷⁹

²⁷⁴ Esimerkiksi *Opuz v Turkki* 2009; *Talpis v. Italy* 2017; *Bălșan v. Romania* 2017; *Gaidukevich v. Georgia* 2023, X v. Greece 2024, I.C. v. Moldova 2025

²⁷⁵ CEDAW-komitea 2013, s.11

²⁷⁶ Alaattinoğlu – Niemi 2022, s.318

²⁷⁷ GREVIO 2024, s.13; Hong 2020, s. 75

²⁷⁸ Hansen – Sams – Jäppinen - Latvala 2016, s. 162

²⁷⁹ *ibid*; Hong 2017a, s.321

5 Lopuksi

Tämän tutkielman tarkoituksena oli selvittää, miten tuomioistuimet ottavat huomioon kunniaan liittyvän väkivallan ratkaisuharkinnassaan, ja miten kunniamotiivin tulisi vaikuttaa teon arviointiin erityisesti rangaistuksen mittaamisessa. Lisäksi tarkasteltiin sitä, mitkä seikat voivat vaikuttaa kunniamotiivin huomioimiseen tuomioistuimissa. Tutkielman aineiston oikeuskäytäntöanalyysin kautta tutkielmassa pureuduttiin tarkemmin tutkimuskysymyksiin ja tuotiin ilmi kehityskohteita kunniaan liittyvän väkivallan tapausten arviointiin.

Ilmiön normatiivinen viitekehys rakentuu erityisesti Istanbulin sopimuksesta sekä rikoslain yleisen osan 6 luvun rangaistuksen määräämisestä ja erityisen osan rikostunnusmerkistöistä tarpeellisin osin. Kunniamotiivin arvioinnissa keskeisin on RL 6:4 §:n yleisperiaate, joka mahdollistaa – ja toisaalta velvoittaa – ottamaan huomioon teon kunniamotiivin, sillä se sitoo teon vaikuttimet tärkeäksi osaksi rangaistuksen mittaamisharkintaa.

Kunniamotiivin pohjalta tehty teko voi ilmentää teon taustalla olevaa kollektiivisesti sisäistettyä, sukupuolittuneita rooleja ylläpitävää arvomaailmaa, jonka varjolla koetaan oikeutettuna puuttua toisen henkilöiden perusoikeuksiin. Kunniaan liittyvä väkivallan teko voi olla osana sosiaalisen kontrollin rakenteellista jatkumoa, joka tyypillisesti kohdistuu erityisen haavoittuvaisessa asemassa oleviin uhreihin, ja loukkaa henkilön vapautta, fyysistä ja henkistä koskemattomuutta sekä itsemääräämisoikeutta. Kunniaan liittyvän väkivallan uhrit ovat usein henkilöitä, jotka ovat muutenkin haavoittuvassa asemassa, sillä heihin kohdistuu yhteiskunnassa risteäviä valtasuhteita. Tätä ilmentää esimerkiksi haaste yhteensovittaa yhteisön ja yhteiskunnan risteävät normit. Uhrin erityistä haavoittuvaisuutta voivat lisätä ikä, sukupuoli, kieli, etninen tausta, taloudellinen ja sosiaalinen riippuvuus, oikeudellinen asema tai rasismien kokemukset, jotka ovat kytköksissä yhteiskunnan rakenteisiin.

Kunniaan liittyvään väkivaltaan liittyy usein yhteisöllinen ulottuvuus, toistuvuutta, pitkittynyttä kontrollia ja puuttumista henkilön itsemääräämisoikeuteen, jatkuvaa väkivallan uhkaa ja tekoja sekä suunnitelmallisuutta. Kirjallisuuden sekä oikeuskäytännön analyysin perusteella voidaan arvioida, että kunniamotiiviin kuuluu sellaisia erityispiirteitä, jotka osoittavat tekijän erityistä syyllisyyttä, teon vaarallisuutta ja vahingollisuutta. Nähdäkseni onkin perusteltua katsoa, että tuomioistuimilla on velvollisuus ottaa kunniamotiivi huomioon rangaistuksen mittaamisessa sitä ankaroitavasti.

Tutkielman aineisto kuitenkin osoittaa, että tuomioistuimilla on haasteita kunniaan liittyvän väkivallan tunnistamisessa. Tästä osittain kertoo jo se, että tuomioistuinlaitos ei tällä hetkellä erikseen tilastoi kunniaan liittyvän väkivallan tapauksia. Usein teon kunniamotiivi jäi kokonaan tunnistamatta, tai sitä ei ainakaan pidetty oikeudellisesti merkityksellisenä seikkana, vaikka tapauksessa oli huomattavissa kunniaan liittyvän väkivallan erityispiirteitä. Mikäli kunniaan liittyvän väkivalta oli otettu huomioon ratkaisussa, se vaikutti pääasiassa vakaan harkinnan arviointiin henkirikoksissa tai rangaistuksen mittaamiseen.

Oikeuskäytäntö on kuitenkin epäjohdonmukaista. Paikoin rangaistuksen ankaroittaminen näyttäisi perustuvan ainoastaan tekijän ja uhrin väliseen lähisuhteeseen tai teon suunnitelmallisuuteen. Joissain tapauksissa motiivia pidetään moitittavampana, koska se osoittaa tekijässä korostunutta syyllisyyttä ja teon vaarallisuutta. Tämä on toivottava alku, mutta tuomioistuin ei usein huomioi kunniaan liittyvän väkivallan teon kontekstia kokonaisuudessaan, johon kuuluu myös teon yhteisöllinen elementti, kontrolli ja tekojen jatkumo sekä kytkeytyminen sukupuolistuneisiin käyttäytymissäntöihin.

Ratkaisukäytännössä rikosten arviointi nojaa tekorikosoikeudelle tyypilliseen teon pistemäiseen tarkasteluun ja normaalirangaistusajatteluun, mikä ei aina kykene huomioimaan teon kunniaan liittyvän väkivallan kontekstia tai kokonaisvaikutusta uhrin elämään. Toisaalta joissain tapauksissa on nähtävillä teon kontekstin liittämisen haitallisiin kulttuurikäsitteisiin. Viranomaisten tulisi välttää tällaista diskurssia, sillä se lisää vastakkainasettelua ihmisten välillä ja sivuuttaa sen, että sukupuolistunut väkivalta on koko yhteiskuntaa läpileikkaava ilmiö, jonka erilaiset ilmenemismuodot tulee ottaa vakavasti. Kunniaan liittyvä väkivalta onkin ymmärrettävä osaksi laajempaa sukupuolistunutta lähisuhdeväkivaltaa ja vallankäyttöä – kuitenkin niin, että sen erityispiirteet tunnistetaan, jotta puuttuminen siihen olisi tehokasta.

Puutteet tuomioistuin-arvioinnissa voivat osaltaan selittyä näyttökysymyksillä. Kunniamotiivi tulee näyttää toteen, niin että siitä ei jää varteenotettavaa epäilyä. Motiivien ja erityisesti kunniamotiivin näyttäminen voi olla vaikeaa. Siinä korostuu erityisesti oikeusprosessin alkuvaihe. Mikäli kunniaan liittyvän väkivallan piirteitä ei tunnisteta jo esitutkinnassa sekä eritellä haastehakemuksessa, syytesidonnaisuus kaventaa tuomioistuimen mahdollisuuksia ottaa teon motiivi huomioon. Toisaalta mikäli kunniamotiivi tulee esille vasta pääkäsitelyssä, tuomioistuimella on mahdollisuus ottaa teon motiivi huomioon rangaistuksen mittaamisessa.

Uhrit kuitenkin harvoin osaavat nimetä tai haluavat kertoa kunniaan liittyvästä väkivallasta, jolloin viranomaisten valmius tunnistaa kunniamotiivi korostuu. Selvitysten mukaan viranomaisten osaaminen kunniaan liittyvän väkivallan suhteen on kuitenkin puutteellista: kunniaan liittyvän väkivallan erityispiirteitä ei aina tunnisteta, resurssit ovat rajalliset ja yhteistyö rikosprosessin eri toimijoiden välillä on vaihtelevaa, jolloin juuri kunniakontekstin kannalta olennaiset olosuhteet jäävät huomioimatta. Lisäksi uhrin ja todistajien halukkuutta kertoa kunniaan liittyvästä väkivallasta voivat heikentää yhteisön normatiivinen paine, pelko kostosta, luottamus viranomaisiin, kielen ymmärtämättömyys, oleskeluoikeudellinen asema, taloudellinen riippuvuus tai pelko syrjinnästä viranomaisten toimesta. Läheisen kieltäytymisoikeus voi kaventaa todistelua etenkin silloin, kun osalliset ovat sukulaisia, mikä on tyypillistä kunniaan liittyvän väkivallan tapauksissa.

Toinen syy epä johdonmukaiseen oikeuskäytäntöön voi olla se, että kunniamotiivin asema rikosprosessissa huomioitavana seikkana on normatiivisesti epävarma. Tätä ilmentää esimerkiksi se, että oikeusnormien kuten Istanbulin sopimuksen soveltaminen vaihteli aineiston tapauksissa, joissa kunniaan liittyvän väkivallan konteksti oli tunnistettu. Joissain tapauksissa oli otettu huomioon Istanbulin sopimuksen 46 artiklan ankaroittavat seikat, mutta pääasiassa vain lähisuhteeseen liittyvä A-kohta. Artiklan muita kunniaan liittyvän väkivaltaan soveltuvia ankaroittavia seikkoja ei juuri huomioitu. Toisaalta kahdessa ratkaisussa oli viitattu myös 42 artiklaan ja yhdessä ratkaisussa 3 artiklan A kohtaan.

Vaikka Istanbulin sopimus kehottaa sopimusvaltioita varmistamaan, että niin sanotun ”kunnian” ei tule oikeuttaa väkivallan tekoja, kunniamotiivin arvioimiselle ei ole selkeää tukea rikoslainsäädännössä, korkeimman oikeuden ennakkoratkaisuissa tai lainvalmisteluaineistossa. Tämä voi lisätä tuomioistuimien varovaisuutta. Korkeimman oikeuden antama ennakkoratkaisu kunniaan liittyvän väkivallan rikosoikeudellisesta asemasta voisi selkeyttää oikeustilaa. Mahdollisen kunniaan liittyvää väkivaltaa tai kunniamotiivia käsittelevän ennakkoratkaisun yhteydessä korkeimman oikeuden olisi suositeltavaa tehdä tarpeellisin osin linjauksia myös siitä, minkälaista näyttöä vaaditaan kunniamotiivin toteennäyttämiseksi.

Teon kunniakontekstin puutteellinen tunnistaminen tai epäyhtenäinen huomioiminen voi johtaa erityisesti uhrien yhdenvertaisuuden vaarantumiseen, jos teon todellinen vahingollisuus, vaarallisuus sekä uhrin erityinen haavoittuvuus aliarvioidaan tai ei ymmärretä niitä rakenteellisia syitä, jotka voivat vaikuttaa kunniaan liittyvän väkivallan uhrin mahdollisuuksiin vaatia itselleen oikeutta. Täten rangaistuksen mittaamislinjaa tulisi yhtenäistää.

Tärkeään rooliin oikeuskäytännön yhtenäistämässä nouseekin tuomioistuinten ratkaisujen perustelut. Rangaistuksen mittaamisen perusteluissa tuomioistuimen tulisi yksilöidä ne tapauksen olosuhteet, jotka voivat korottaa kunniamotiivin moitearvoa. Näihin olosuhteisiin lukeutuvat tekojen toistuvuus, kesto ja mahdollinen kärjistyminen, yhteisöllinen sosiaalinen kontrolli, eristäminen, uhrin erityinen haavoittuvuus, riippuvuus tekijästä tai tekijöistä, teon suunnitelmallisuus, kytkös syrjiviin sukupuolirooleihin ja uhrin perusoikeuksien loukkaaminen. Kun nämä seikat on näytetty toteen, ne voidaan sitoa perusteluissa RL 6:4 §:n ytimeen eli teon vahingollisuuteen, vaarallisuuteen, vaikuttimiin ja tekijän syyllisyyteen, sekä perustella poikkeaminen normaalirangaistusperiaatteesta näiden tosiseikkojen kautta. Tällainen argumentaatio tekee teon kontekstin oikeudellisen merkityksen näkyväksi ilman kulttuuristavia yleistyksiä, luo yhdenvertaisuutta väkivallan uhrien välillä, tukee Istanbulin sopimuksen velvoitteiden toteutumista sekä ohjaa esitutkintaa ja syyteharkintaa keräämään näyttöä myös teon motiivista.

Kunniamotiivin johdonmukainen ja läpinäkyvä huomioiminen tuomioistuintasolla parantaisi prosessin ennakoitavuutta, mikä vahvistaa oikeusjärjestelmän legitimiyyttä, lisää kansalaisten luottamusta viranomaisiin sekä uhrien halukkuutta hakea apua ja turvautua myös jälkikäteisiin oikeussuojakeinoihin. Kattavasti perustellut tuomiot viestisivät myös laajemmin yhteiskunnassa sitä, että kaikki sukupuolistuneen lähisuhdeväkivallan muodot ovat erityisen moitittavia. Kun tuomioistuintasolla tuodaan esiin, että kunniaan liittyvä väkivalta on vakava perusoikeusloukkaus, johon tulee myös puuttua oikeusprosessissa, se voi suunnata myös poliisin sekä muiden viranomaisten toimintaa sellaiseen suuntaan, joka mahdollistaa myös suojelutoimien oikea-aikaisen kohdentamisen.

Jälkikäteisen oikeussuojan ohella viranomaisten on varmistettava oikea-aikainen apu ja pääsy tukipalveluihin. Tukipalvelut eivät saa katketa tuomion antamisen jälkeen, sillä uhri voi olla erityisessä vaarassa myös oikeusprosessiin hakeutumisen vuoksi omassa yhteisössään. Sen vuoksi kunniaan liittyvän väkivallan uhrien kohdalla on korostunut tarve varmistaa, että uhrin turvallisuudesta pystytään huolehtimaan. Avun hakeminen ei voi jäädä vain uhrin oman aktiivisuuden varaan, sillä viranomaisilla on perustuslaillinen velvollisuus puuttua kaikkeen väkivaltaan. Vaikka kunniamotiivi ei tulisi näytetyksi oikeusprosessissa, mutta siitä on viitteitä, tulee nähdäkseni tarkastella muita vaihtoehtoisia uhrin tilannetta helpottavia toimenpiteitä, kuten lähestymiskiellon hakemista tekijää tai tekijöitä vastaan.

Tutkielman perusteella kunniamotiivin huomioiminen ratkaisuharkinnassa ei vaikuta edellyttävän lainsäädännön muutostarpeita, koska tuomareilla on mahdollisuus soveltaa kunniaan liittyvän väkivallan tapauksissa voimassa olevaa rikoslakia, erityisesti 6 luvun 4 §:n mukaista rangaistuksen mittaamisen yleisperiaatetta. Rikosoikeuden viimesijaisuuden eli ultima ratio-periaatteen vuoksi ensisijaisena keinona havaittuihin ongelmiin tulisikin nähdäkseni olla viranomaisten ja tuomioistuinten osaamisen vahvistaminen kunniaan liittyvän väkivallan käsittelyssä. Tämä merkitsee velvoittavaa koulutusta tuomareille, poliiseille ja syyttäjille sekä ohjeistusta, joka tukee ilmiön tunnistamista ja sen sensitiivistä käsittelyä.

Mikäli tulevaisuudessa korkein oikeus antaisi ennakkoratkaisun, jonka mukaan kunniamotiivia ei voida ottaa huomioon rikosta ankaroitavana seikkana – esimerkiksi laillisuusperiaatteen vahvan aseman vuoksi – olisi lainsäädäntömuutokset otettava tarkastelun kohteeksi. Silloin voitaisiin tarkastella esimerkiksi erillisen koventamisperusteen säätämistä, joka velvoittaisi viranomaiset huolehtimaan kunniamotiivin selvittämisestä. On kuitenkin huomioitava, että uusien koventamisperusteiden säätämisessä on syytä olla varovainen. Lainsäädäntö voisi pahimmassa tapauksessa toisintaa yhteiskunnassa jo vallalla olevia haitallisia diskursseja kunniaan liittyvästä väkivallasta. Sen vuoksi ensisijaisesti voitaisiin säätää Istanbulin 46 artiklan mukaiset ankaroitamisperusteet koventamisperusteiksi. Tämä olisi johdonmukaista kansainvälisen rikosoikeuden näkökulmasta ja selkeyttäisi tässäkin tutkielmassa huomattua epäselvää oikeustilaa. Lisäksi se velvoittaisi tuomioistuimet ottamaan huomioon teon kontekstiin liittyviä olosuhteita kaikessa sukupuolistuneessa väkivallassa, esimerkiksi uhriin liittyvän erityisen haavoittuvuuden, tekojen toistuvuuden ja mahdolliset useammat tekijät.

Mikäli katsotaan, että lainsäädäntömuutokset ovat tarpeellisia, ne vaatisivat kuitenkin kattavia lisätutkimuksia. Tärkeää on tutkimus, jossa kunniaan liittyvän väkivallan uhrit ja potentiaaliset riskiryhmät saavat äänensä kuuluville. Keskustelua ei tule käydä heidän ylitseen, vaan heitä on kuunneltava aidosti, jotta sekä oikeussuojakeinot että palvelut vastaavat todellisia tarpeita.

Vaikka tässä työssä painopiste on ollut rikosoikeudellisessa seuraamusjärjestelmässä, on syytä tuoda vielä esiin, että ensisijainen puuttumiskeino kunniaan liittyvään väkivaltaan on ennaltaehkäisy sosiaalipoliittisin toimin. Tärkeää on myös asenteiden muuttaminen niin kunniakäsityksiä väkivallalla ylläpitävissä yhteisöissä kuin yhteiskunnassa laajemmin. Myös rikosoikeus on kuitenkin tärkeä osa yhteiskunnallista diskurssia, joka voi vaikuttaa siihen, miten yksilöt toimivat. Kyse ei ole vain normiohjauksesta, vaan sääntely voi heijastaa yhteiskunnan arvoja sekä vaikuttaa suoraan ja välillisesti siihen, mitä pidetään hyväksyttynä.